

RECHTSKUNDIGE
SIGNIFICA

DOOR

MR. JACOB ISRAEL DE HAAN

AMSTERDAM

N. V. JOHANNES MÜLLER

RECHTSKUNDIGE SIGNIFICA

RECHTSKUNDIGE SIGNIFICA

DOOR

Mr. JACOB ISRAEL DE HAAN

AMSTERDAM

N. V. JOHANNES MÜLLER

1919

Aan:

Henri Borel,

Prof. Dr. L. E. J. Brouwer,

Dr. Frederik van Eeden,

Prof. G. Mannoury,

*Bewindvoerders
van het Internationaal Instituut
voor Wijsbegeerte,*

opgedragen.

VOORWOORD.

Toen het bekend werd, dat Mr. Jacob Israël de Haan naar Palestina zou vertrekken, werd einde November 1918 op initiatief van Mej. Mr. Hans Hillesum en mij een huldigings-comité gevormd, bestaande uit ons twee met Mej. Henriëtte Roll en de Heeren E. Asscher Ezn., Mr. J. C. Bloem, M. H. van Campen, G. P. Frets, Arts, Dr. Jac. van Ginneken, Joseph Gompers, Mr. B. P. Gomperts, M. L. Kan, jur. docts., Nehemia de Lieme, Mr. M. Mendels, Prof. Mr. W. L. P. A. Molengraaff, Prof. Dr. L. S. Ornstein, Is. Quérido, Prof. Dr. Hendrik de Vries en Rabbijn S. Ph. de Vries Mzn., als welks vertegenwoordiger ik Mr. de Haan, voor hij den vierden Januari 1919 afreisde, een som gelds ter bevordering van de door hem in het bijzonder beoefende wetenschap, de Significa, aanbod met een album, bevattende de namen van allen,

die hem als Dichter, Geleerde, Zionist en Mensch te dezer gelegenheid wilden eeren.

Voor wij toen afscheid van elkander namen droeg Mr. de Haan mij op, de uitgave van dit werk over Rechtskundige Significa, dat hij in den herfst van 1918 voltooid had, te bezorgen.

Moge Mr. de Haan hiermede rechtsgeleerd Nederland van de juistheid en de noodzakelijkheid van zijn methode kunnen overtuigen. Er zijn immers hier te lande nog vele rechtsgeleerden, die van deze leer afkeerig zijn. Ik wijs slechts op (Mr. G.) v(an) S(looten Azn.) in het nummer van 10 Mei 1919, No. 2576 van het Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-ambt en Registratie. En als ik ook op niet vak-geleerden wijzen mag, dan noem ik hier ook nog A. B. Davids: Over Significa (Amsterdam, 1919).

Moge het verder onzen Mr. Jacob Israël de Haan in Erets-Israël gegeven zijn mede te bouwen aan de Taal en het Recht van het Joodsche Volk, opdat ons Volk van een zuiver Recht weder een voorbeeldig bouwmeester worde.

Amsterdam, Mei 1919.

Mr. IZAK PRINS.

RECHTSKUNDIGE SIGNIFICA ¹⁾.

I.

Ieder jaar begin ik mijne lessen in de rechtskundige significa aan de Hoogeschool van Amsterdam met richte-
tende begripsbepalingen.

In 1916 zeide ik dit: „significa is de stelselmatige leer van het uitingsvermogen”.

In 1917 dit: „significa is de stelselmatige leer van het verstandhoudingsvermogen”.

In 1918 zeg ik dit: „significa is de stelselmatige leer van het verstandhoudingsvermogen, van het zelfhand-
havings-vermogen en van de daarbij behorende symbolen-
systemen”.

Vergelijkt de bepaling van 1916 met de bepaling van 1917. Het woord „uitingsvermogen” is vervangen door het woord „verstandhoudingsvermogen”. Hierdoor wordt uitgedrukt, dat ieder symbool daad is van emittent en

¹⁾ Over de keuze van dit woord: Lady Victoria Welby „What is meaning?” blz. 246 en „Significs and Language”, Preface, bldz. 1.

van recipient.¹⁾ De emittent leeft zich naar den recipient toe. Hij wil worden verstaan. De recipient leeft zich naar den emittent toe. Hij wil verstaan. Verstandhouding is de onderscheiden eenheid van emittent en recipient.¹⁾ De recipient is dus evenzeer actief als de emittent, al is zijn activiteit minder luid en minder lichamenlijk. Vergelijk de activiteit van den pianist met de activiteit van den toehoorder. De vereischte maat van activiteit verschilt bij de verschillende verstandhoudingsmiddelen. Eene „traditioneele naturalistische afbeelding” vraagt van den beschouwer minder inlevende activiteit dan eene kubistische of futuristische schilderij. ³⁾ En meer inleving is noodig, naarmate het geëmitteerde symbool veelduidiger is.⁴⁾

¹⁾ G. Mannoury in het „Gedenkboek der Wereldbibliotheek” (1915), bldz. 240: „Het woord is wederkeering en dus gelijkheid; het is relatie en dus verschil. Het is daad van spreker en daad van hoorder, om te verdeelen wat niet deelbaar is en vast te leggen, wat niet bestendig is. Het woord is onhoudbare bepaaldheid”.

²⁾ Albert Verwey „De voetwassching” in „De Beweging” van Juli 1912, bldz. 30. „dat gij en ik

Een zijn, dat wat ik spreek, gij spreekt in mij,

Dat wat gij luistert altijd is uzelf”.

³⁾ Dr. A. Pit „Kubisme, Expressionisme en Futurisme” in „Tijdschrift voor Wijsbegeerte” Jrg. 11, bldz. 231: „Aan den eisch van den toeschouwer, ook zelf scheppend werkzaam te zijn, wordt tegemoet gekomen door de theorieën van het futurisme”.

⁴⁾ Nico van Suchtelen „Het Al-Eenig Leven” in „De Beweging” van Juli 1907, bldz. 13: „De vaagheid, de ontoereikendheid, de

Deze psychische activitet van den recipient past in het stelsel van de nieuwere functie-psychologie beter dan in het stelsel van de oudere associatie-psychologie.¹⁾ De overgang van de associatie-psychologie naar de functie-psychologie is de apperceptieleer van Wundt. De taalwetenschappelijke opvattingen van Wundt zijn met zijn zielkundig stelsel niet steeds vereenigbaar. En Wundt zelf bemerkt dat blijkbaar niet.²⁾

De aanwending van de nieuwe functie-psychologie op de aethetica heeft gevoerd tot het begrip van de „Einführung“.³⁾ De oudere associatie-psychologie neemt aan, dat het schoone bestaat in een indruk, door de ziel passief als receptief wezen ontvangen. De nieuwere functie-psychologie neemt aan, dat het schoone door de ziel als actief wezen wordt voortgebracht. (bldz. 378-379.)

Echter: het begrip van deze inleving is niet een bij-

onwaarheid der geniale bewering is het juist, die ons onweerstaanbaar noodigt tot scherper aandacht, tot eigen aktie, tot zich inleven, tot zelf-denken, van haar mystieke werkelijkheid“.

1) Prof. Dr. L. Bouman „Psychische activiteit“. Waarover: B. d. H. in T. v. W. Jrg. 11, bldz. 119. En Prof. Dr. J. Woltjer „Het woord, zijn oorsprong en zijne uitlegging“.

2) Hermann Paul „Prinzipien der Sprachgeschichte“. Voorwoord bij den vierden druk. Over Wundt's verdienste voor de rechtswetenschap: Dr. Stoffels in „Deutsche Juristen Zeitung“ van September 1917.

3) Dr. J. D. Bierens de Haan in T. v. W. Jrg. 6, bldz. 377 en opgave van geschriften bij Dr. Jac. van Ginneken „Het gevoel in Taal en Woordkunst“, bldz. 348.

zonder aesthetisch, maar wel een algemeen signifisch begrip. Want inleving heeft niet alleen plaats betrekkelijk het schoone symbool, maar betrekkelijk ieder symbool. Theodor Lipps heeft in „Leitfaden der Psychologie” deze „algemeene apperceptieve invoeling” beschreven naast de bijzondere aesthetische.

Uit- en inleving van emittent zijn van anderen aard dan uit- en inleving van recipient. In een gesprek is ieder afwisselend emittent en recipient. Daardoor ontstaat het levend rythme van elk aandoenlijk gesprek.¹⁾ En er is een natuurlijk taalverschil tusschen een opstel, een redevoering en een gesprek.²⁾

In iedere verstandhouding zijn dus twee complementen onafscheidelijk gegeven: zelfverkeering en zelfhandhaving. „Beide gelijkgerechtigd en even duidelijk. En het is uitgesloten, zich van een van beide als oorspronkelijke entiteit vrij te houden, en dat dan uit het op zichzelf gestelde andere op te bouwen; immers het is al onmogelijk, dat andere op zichzelf te stellen”.³⁾

Door Willem Kloos is de zelfhandhaving toch op zichzelf gesteld in zijn bekende woorden naar aanleiding

¹⁾ Dr. Jac. van Ginneken „Het gesprek” in de „Nieuwe Taalgids” Jrg. 3, bldz. 86 en „De roman van een kleuter”, bldz. 156-157.

²⁾ C. Pekelharing „Over overreding” in T. v. W. Jrg. 6, bldz. 82-85.

³⁾ Prof. Dr. L. E. J. Brouwer „Over de grondslagen der wiskunde”, bldz. 8.

van de verskunst van Herman Gorter: „In 't algemeen slechts kan men weten, dat kunst de allerindividueelste expressie van de allerindividueelste emotie moet zijn.”¹⁾)

Wanneer zoo eene kunst mogelijk was, zou zij buiten de verstandhouding der menschen blijven, gelijk min of meer met sommige verzen van Herman Gorter is gebeurd.²⁾)

Anderzijds: ook de zelfverkeering kan niet op zich zelve worden gesteld. Dat is: volkomen verstandhouding is niet mogelijk, en zou ook geene verstandhouding meer zijn.³⁾)

Individualiteit is betrekkelijke eenzaamheid, dat is: betrekkelijke gemeenschap.⁴⁾)

Iedere sensatie is individueel en algemeen-menschelijk. Maar juist het individueele kan niet worden beschreven. Op twee wijzen kan naar zoo eene beschrijving worden gestreefd.

¹⁾ In „Veertien jaar litteratuurgeschiedenis”, herdrukt in „Nieuwere litteratuurgeschiedenis”, Deel 2. Waarover: Is. P. de Vooys „De Dichter Herman Gorter” in „De Beweging” van November 1905, bldz. 159.

²⁾ Alex. Gutteling „De Veertien Jaar Litteratuurgeschiedenis van Willem Kloos” in „De Beweging” van Juni 1907, bldz. 383-387.

³⁾ Schiller: *Sprache*: „Warum kann der lebendige Geist dem Geist nicht erscheinen? S p r i c h t die Seele, so spricht, ach, schon die Seele nicht mehr.” En: *An den Dichter*: „Lasz die Sprache dir sein was der Körper den Liebenden. Er nur ist's, der die Wesen trennt, und der die Wesen vereint”.

⁴⁾ Just Havelaar „Persoonlijkheid” in „De Gids” van Juni 1918.

Ten eerste: door individueel gebruikte symbolen en symbool-verbindingen, die door de anderen intuïtief-suggestief kunnen worden verstaan. Voorbeeld: verzen van Herman Gorter.

Ten tweede: door algemeen-gebruikte symbolen en symbool-verbindingen, welke echter een metaphorische waarde hebben, die door de anderen intuïtief-suggestief uit het geheel kan worden verstaan. Voorbeeld: beschrijving van sensaties in een opiumkit door Frits Hopman in „De Gids” van April 1918.

Het is taak van de experimenteele psychologie den ziels-toestand te beschrijven en te verklaren bij emissie en receptie van symbolen.

De definitie van 1918 vestigt de aandacht op het complement der zelfhandhaving naast het complement der zelfverkeering in de verstandhouding.

Eén zelfde symbolensysteem kan te gelijk hebben sterke verstandhoudende macht en sterke scheidende macht. Voorbeeld: geheime groeptalen als dieventaal.¹⁾

Voor de significa is het Ik-probleem dus één van de twee belangrijkste vraagstukken. Het tweede is het Gemeenschaps-probleem.

¹⁾ A. Nicefero „Le génie de l'Argot”, waarover Prof. Dr. D. C. Hesseling in N. T. Jrg. 7, bldz. 195. Over de taal der oorlogsberichten L. Spitzer „Die Sprache als Kampfmittel” in „Internationale Rundschau” van Januari en Maart 1918.

Niet toevallig, dat de Nederlandsche significus Dr. Frederik van Eeden zich richt naar het Ik-vraagstuk, zoowel in gedichten als in wijsgeerige schriften.¹⁾

Hoe ontstaat het zelf-besef van de psycho-physieke Ik-entiteit? Bedoeld wordt de persoonlijke Ik-entiteit. Niet Kant's „synthetische eenheid der apperceptie,” waarvoor Fichte het woord Ik invoerde. Een taalgebruik oorzaak van veel moeite en verwarring.²⁾

De Ik-entiteit is psycho-physiek met accent op het psychische: Ik weet, ik wil, ik denk. Of met accent op het fysieke: Ik ga, ik val, ik word nat.³⁾

Prof. Dr. G. Heymans heeft in „Gesetze und Elemente des wissenschaftlichen Denkens” en in „Einführung in die Metaphysik” de meening verdedigd, dat het gevoel van Ik en Niet-Ik ontstaat door inhibitie van voortbrenging van bewegingsgewaarwordingen. Zijn ruimte-leer is daarom een van de belangrijkste gedeelten van zijne wijsbegeerte. En in zijne ruimte-leer wordt zijne

¹⁾ „Het Lied van Schijn en Wezen” Bk. I Zang XII 52-72. Studies, Derde Reeks „Redekunstige Grondslag van verstandhouding”. Hoofdstuk V „Het Ik”. „Bij het Licht van de Oorlogsvlam”, Hoofdstuk II „Het Ik — Nu”.

²⁾ A. Drews „Das Ich als Grundproblem der Metaphysik”, waarover Dr. J. A. dèr Mouw „Kritische studies”, bldz. 48-85. En K. J. Pen, „Wijsbegeerte en Wijsheid” in T. v. W. Jrg. 3, bldz. 304.

³⁾ R. Wijkman „Allerlei beschouwingen rondom eenzelfde stukje taal” in N. T. Jrg. 10, bldz. 47 en D. Haagman „Subjekt en objekt” in N. T. Jrg. 10, bldz. 161.

wijsbegeerte het meest aangevallen. Ik noem: Dr. J. A. dèr Mouw¹⁾, Dr. Th. E. ter Kuile²⁾, Dr. D. G. Jelgersma³⁾, Dr. S. van den Bergh.⁴⁾

Wanneer de meening van Prof. Heymans juist is, dan is ze toch nog onvolledig. Want hij verklaart alleen het fysiek-geaccentueerde, fysiek-willende Ik. En niet het psychisch-geaccentueerde, denkende Ik.

Dit laatste verklaar ik met woorden, die metaphoren zijn van woorden van Prof. Heymans, aldus: „Het psychisch element der Ik-entiteit ontstaat door de inhibitie van verstandhoudingsbewegingen of bewegingsgewaarwordingen, dat is het bewustworden van het onvermogen om bepaalde verstandhoudingsgewaarwordingen te produceeren van een bepaalde qualiteit”.

Dit zijn metaforen, die intuïtief moeten worden verstaan.

¹⁾ „Kritische Studies”, bldz. 101: „De groote vraag is dan, wat we van de ruimte zullen denken”, waarover Prof. Heymans zelf: „Het Ik en 't Psychisch Monisme” in T. v. W. Jrg. I, bldz. 328.

²⁾ „Over het Psychologisch wezen der ruimtevoorstelling” in T. v. W. Jrg. II, bldz. 378.

³⁾ In eene sectievergadering van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap. Waarover Prof. Heymans zelf: „De empiristische ruimtetheorie” in T. v. W. Jrg. VI, bldz. 1 en Dr. D. G. Jelgersma „De idealistische ruimtetheorie” in T. v. W. Jrg. VI, bldz. 187.

⁴⁾ „Eenige bezwaren tegen Professor Heymans' kennistheorie” in T. v. W. Jrg. VIII, bldz. 290. Over het Ik-vraagstuk: Dr. J. D. Bierens de Haan „Bespiegelingen over de menschelijke individualiteit” in T. v. W. Jrg. III, bldz. 253 noot en „Kosmisch begrip der persoonlijkheid” in T. v. W. Jrg. VII, bldz. 387.

Er is nog een verschil tusschen de definitie van 1917 en de definitie van 1918. In de laatste is gezegd, dat de significa ook de symbolen onderzoekt. Echter nooit op zich-zelve. Maar steeds in verband met hun begrip. Het Teeken zonder het Beteekende is geen Teeken. Maar wat inkt, krijt, potlood.

Onder symbool versta ik ieder verstandhoudingsmiddel, enkelvoudig of samengesteld: klank, figuur, teeken, beweging, dans, woord, zin, schilderij, accoord, muzieknoot, cijfer.¹⁾ Dat is dus een ruimer beteekenis dan gewoonlijk aan het woord „symbool” gegeven wordt.²⁾

Ook de stilte is een machtig symbool. Er is een machteloze geslagen stilte.³⁾ Maar ook een machtig zwijgen.⁴⁾ Eén voorbeeld: iederen ochtend wordt in de Joodsche ochtendgebeden een bepaald gebed gezegd. Op den treurdag van den negenden Ab wordt uit dit gebed de tweede zin weggelaten. Die weglating staat in de gebe-

¹⁾ Dr. R. Kleinpaul „Sprache ohne Worte” en „Die Rätsel der Sprache”.

²⁾ M. Saunier „La légende des symboles, philosophiques, religieux et maçonniques” Steunt vooral op Court de Gébelin, Fabre d’Olivet en Saint-Yves d’Alveydre.

³⁾ Lord Alfred Douglas: Sonnets, bldz. 22 „Silence”:
„This is deep hell, to be expressionless,
To leave emotion inarticulate.”

⁴⁾ Dr. J. D. Bierens de Haan „Zedelijk bewustzijn, schoonheidszin, religie, in hun samenhang” in T. v. W. Jrg. IV, bldz. 67. (Verg. ook I Koningen XIX, 12. — I.P.)

denboeken aangegeven. Iederen ochtend zien wij dat. Ieder zal wel eens gevraagd hebben naar de reden van die weglating. Wanneer die zin niet wordt gezegd, wordt hij juist diep dóórgevoeld. Dat is: kinetisch verzwegen, potentieel machtig uitgesproken.¹⁾

Tot zoover over de drie definities van significa.

II.

Dus: significa houdt zich bezig met het Begrip der Beteekenis. Dat is: de verhouding tusschen het Teekēn en zijn Beteekende.

Van welken aard is die verhouding? Causaal? Zeker niet. Het is een vooroordeel, dat alle wetenschap causaal verband zou hebben op te sporen.²⁾ Mathematisch? Dr. J. D. Bierens de Haan noemt haar eene „symbolische relatie” en acht haar niet verder analyseerbaar.³⁾ Ik noem

¹⁾ Over kinetische en potentieele taal: Arthur Ransome in „Oxford and Cambridge Review” van October 1911. Yone Noguchi „The spirit of japanese poetry”, Henri Borel „Woorden en Poëzie” in „de Amsterdammer” van 3 Augustus 1918. Over „kinetische taal” in geheel andere beteekenis: Lady Victoria Welby „What is Meaning”, bldz. 192.

²⁾ Prof. Dr. Ph. Kohnstamm „Psychologie en Logica” in T. v. W. Jrg. I, bldz. 405. Dr. J. van der Bergh van Eysinga—Elias over „Godsdienstbewustzijn en Wereldbeschouwing” door Dr. G. H. van Senden, in T. v. W. Jrg. VI, bldz. 521.

³⁾ „Het begrip „Einführung” in de tegenwoordige aesthetika” in T. v. W. Jrg. VI, bldz. 385.

de verhouding tusschen het Teeken en zijn Beteekende de signifische verhouding.

Als ervarings-wetenschap is signifca beschrijving van veranderingen in symbolen-systemen.

Maar zij zal ook wijsgeerig zijn. Vooral wijsgeerig. En de centrum-vraag deze: „Wat is de beteekenis van Beteekenis?“¹⁾)

Nederlandsche rechtsgeleerden moeten aan die vraag nog wennen: in W. 9954 schreef Mr. Dr. S. J. M. van Geuns eene zeer welwillende beoordeeling van mijn proefschrift: „Rechtskundige signifca“. Maar daarin deze zin: „Een zeker gevoel van verbijstering maakte zich dan ook bij de lezing nu en dan van mij meester; soms werd 't mij bijkans te machtig, vooral waar gevraagd werd (bldz. 13) naar de beteekenis van „beteekenis“.”

In een leerboek der algemeene signifca behooren uitvoerige beschouwingen over „beteekenis“. Hier moet ik volstaan met een aantal richtende zinnen. Vooral critisch tegen misleidend spraakgebruik.

Men zegt: „beteekenis van een woord“ en „een woord heeft deze beteekenis of beteekenissen“. Zooals men zegt:

¹⁾ Fritz Mauthner „Beiträge zu einer Kritik der Sprache“, Deel II „Zur Sprachwissenschaft“, Hoofdstuk VII „Bedeutungswandel“, bldz. 263 „Das jedes Wort etwas „bedeute“, ist ganz richtig, wenn man nur erst beachtet hat, was Bedeuten eigentlich „bedeute“.

„het hoofd van den gewonde” en „de gewonde heeft pijn”. Ik wil niet zeggen, dat die laatste zegswijzen fout zijn of onlogisch. Maar wel, dat deze zegswijzen doen vergeten, dat het hoofd en de pijn deelen van den gewonde zijn. Inniger dan bijvoorbeeld: zijn geld, zijn huis, zijn familie.

Het is betrekkelijke armoede, dat zoovele diensten moeten worden gedaan door het ééne woord „van”, of door het ééne woord „hebben”. Anderzijds: gelijkheid van symbool handhaaft wezenlijk verband tusschen de vele diensten. En ook: eene taal met een vorm voor iedere functie, wordt onmogelijk samengesteld van structuur.¹⁾

Een „beteekenis” is niet een voorwerp, dat een woord metaforisch „hebben” kan. Maar eene beteekenis is eene verhouding tusschen een Teeken en zijn Beteekende.

Wij spreken over verhoudingen alsof het voorwerpen en eigenschappen waren: recht, plicht, waarde, gestolen, verduisterd, enz.²⁾

Deze wijze van spreken is blijkbaar gemakkelijker. Vele volken spreken zoo. En wij aanvaarden. Maar niet zonder wijsgeerige bezinning.

¹⁾ Over structuur en functie van eene taal: Dr. Frederik van Eeden „Onze schrijfwijze” in „De Gids” van Mei 1912. Over de „aanhorigheidsbetrekking”: Dr. J. M. Hoogvliet „Lingua”, bldz. 150-153.

²⁾ Dr. W. H. Cox in „Tijdschrift voor Strafrecht” van 1918 „Signifiek en toerekeningsvatbaarheid” Hoofdstuk I „Eigenschap en Verhouding”.

Ook overigens is de uitdrukking: „welke beteekenis heeft dit woord?“ onjuist en misleidend.

Want een woord is een oneindige verzameling van beteekenissen, bijeengehouden door een verband, dat niet wordt waargenomen en dat juist van alle beteekenissen een Woord maakt. Dat is: iedere beteekenis is de beteekenis van een Woord, en ieder woord is het Woord van tallooze beteekenissen.

Hetzelfde woord heeft nooit dezelfde beteekenis voor twee mensen. Omdat nooit twee mensen met denzelfden aanleg worden geboren en hetzelfde leven hebben beleefd.¹⁾

Hetzelfde woord heeft nooit tweemaal dezelfde betee-

¹⁾ Fritz Mauthner „Beiträge zu einer Kritik der Sprache“, Deel I „Zur Sprache und zur Psychologie“, Hoofdstuk I „Wesen der Sprache“, bldz. 18: „Muttersprache nirgends“ en bldz. 19 „Gemeinsam ist die Muttersprache etwa, wie der Horizont gemeinsam ist“, Hoofdstuk IV „Miszverstehen durch Sprache“, bldz. 49, aanhaling van Flaubert „Personne comprend personne“. Deel II „Zur Sprachwissenschaft“, Hoofdstuk VII „Bedeutungswandel“, bldz. 252 en 272. Deel III „Zur Grammatik und Logik“ Afdeeling I „Sprache und Grammatik“, Hoofdstuk VIII „Situation und Sprache“, bldz. 241, „Niemals können zwei Menschen einander vollkommen verstehen“. Hermann Paul „Prinzipien der Sprachgeschichte“, Hoofdstuk II „Die Sprachspaltung“, bldz. 37 „Wir müssen eigentlich so viele Sprachen unterscheiden als es Individuen gibt“, Hoofdstuk XXII „Sprachmischung“, bldz. 390 „Gehen wir davon aus, dass es nur Individualsprachen gibt“. Hoofdstuk XXIII „Die Gemeinsprache“, bldz. 404 „Die Gemeinsprache ist natürlich erst recht eine Abstraktion“.

kenis voor denzelfden mensch. Omdat dezelfde mensch nooit is dezelfde mensch zonder meer.

Bovendien heeft een woord meestal slechts een eenigszins bepaalde beteekenis in een Zin.¹⁾

En de fijnere beteekenissen van een woord worden bepaald door het geheele beteekenis-stelsel, waartoe het woord behoort. Bijvoorbeeld: „toe-eigenen” in Sr. 321, „verloren” en „ontvreemd” in B. W. 2014.

Tenslotte wordt iedere beteekenis van ieder woord bepaald door de geheele Taal.

Een los uitgesproken woord heeft ook wel een zekere suggestie. Maar zulke suggesties zijn voor alle menschen verschillend naar hun gemoeds-aanleg en gemoeds-toestand. Zij kunnen dus niet in een eenigszins algemeene verstandhouding worden ingevoerd.²⁾ Woorden als: brood, mes, Dam, Maandag, zeventien, goud, nat, suggereren iedereen iets anders. Juist op het persoonlijk-bepaalde dezer suggesties steunt de strafrechtelijke onderzoekingsmethode der prikkelwoorden.

Het is voor Nederlandsche juristen noodig, dat dit

¹⁾ Mauthner „Kritik der Sprache”, Paul „Prinzipien”, Wundt „Die Sprache” op vele plaatsen opgegeven in de zaakregisters op het woord Satz.

²⁾ Dr. J. M. Hoogvliet „Lingua” verdeelt de woorden in volzinwoorden en niet-volzinwoorden (bldz. 55; 85.) Over deze „zeldzaam ingenieuze ontdekking” Dr. J. A. der Mouw „Kritische Studies” bldz. 5—7.

wordt gezegd. Want de meesten hunner beschouwen de beteekenis van een woord als iets objectiefs. Men behoeft nu de woorden maar met deze objectieve beteekenis in te voeren om de objectieve beteekenis te krijgen van eenen Zin en van een verhandeling.¹⁾

Eene „beteekenis” is voor de significa, wat een punt is voor de wiskunde. Een woord is een woord-continuum, waarop de oneindige verzameling van zijne beteekenis-punten overal dicht ligt. De beteekenis-punten groepeeren en verdichten zich om kernpunten. Lady Welby onderscheidde drie verdichtings-punten: Sense, Meaning en Significance. Ik vertaal door Zin, Bedoeling en Waarde.²⁾ Definities dier begrippen door Lady Welby, Prof. T. Clifford Allbutt en mijzelf vindt men in mijn Proefschrift bldz. 18—21. Daarna zijn de drie begrippen beter en afdoend gedefinieerd door Prof. Dr. L. E. J. Brouwer, aldus:³⁾ Zin: „de verstandhoudende kracht (d. w. z. het constante element in den invloed op de feitelijke en potentieele handelingen van den recipient), die het bezitten zou, als men zich van den zin zijner componenten niet kon losmaken.” Bedoeling: „de verstandhoudende

¹⁾ Prof. Dr. Eugen Ehrlich „Die richterliche Rechtsfindung auf Grund des Rechtssatzes” in Jherings Jahrbücher van 1917 bldz. 2.

²⁾ Dr. M. H. J. Schoenmaekers in „Het Getij” van Mei 1918 spreekt van beteekenis, zin en leven van een woord.

³⁾ „Rechtskundige significa” in „Groot-Nederland” van September 1916 bldz. 335.

kracht, die het inderdaad bezit." Waarde: „het geheel der levenselementen zijner emittenten en recipienten, waaraan het is geassocieerd, doch die aan zijn verstandhoudende kracht ontsnappen”.

Lady Welby hecht groote beteekenis aan de keuze van juist drie verdichtingspunten. Ik niet. Het aantal kan grooter zijn. Het zal grooter worden, wanneer de wetenschap der significa zich blijft ontwikkelen.

De Talmudisten kennen vier punten. Bekend is de uitdrukking: „De Leer wordt verklaard Be-Pardijs”. P. R. D. S. zijn beginletters van vier Hebreeuwsche woorden, die beteekenen: op gewone wijze; als wenk beschouwd; diepervorschend; geheim.

Het is taak van de empirische significa, de plaats te bepalen van de beteekenis-punten binnen de beteekenisstelsels. En van de wetten, die de transformaties der beteekenis-punten beheerschen.

Bijvoorbeeld: het vaststellen van de vind-plaatsen van één woord bij éenen schrijver op verscheidene tijden zijns levens.¹⁾ Of hij een groep van schrijvers: Kantianen, Spinozisten, Bergsonisten²⁾, Pragmatisten. Als zulke woor-

¹⁾ Dr. W. E. J. Kuiper „De beschouwingen over den Eros bij Plato en Xenophon in hare onderlinge verhouding” in T. v. W. Jrg. XI bldz. 30—31.

²⁾ B. v. Bergson's metaphoren-taal en zijn actieve wijsbegeerte. (Prof. Dr. G. Heymans „De philosophie van Henri Bergson” in T. v. W. Jrg. VI bldz. 205.)

den noem ik: subjectief, objectief, willekeurig, persoonlijk, noodzakelijk, natuur, waarheid, werkelijkheid, waarneming, gewaarwording, ervaring¹⁾, verstand, rede²⁾, absoluut, vrij, ik, binnen, buiten³⁾, wet, enz.

Dit zijn woorden behoorend tot het wijsgeerig en zielkundig beteekenisstelsel. Maar op dezelfde wijze moeten ook worden benaderd de beteekenis punten van woorden uit het rechtskundig beteekenis-stelsel.⁴⁾

Op twee wijzen kan men in experimenteele beschrijvende significa te werk gaan.

¹⁾ Dr. W. Meyer „Bestrijding van Professor Erhardt's Kritiek over de Philosophie van Spinoza" in T. v. W. Jrg. III bldz. 402. Dr. Meyer's purisme is overdreven en gevaarlijk. B. v. T. v. W. Jrg. VI bldz. 122.

²⁾ Max Muller aangehaald door Dr. A. J. de Sopper „Hegel en onze tijd" bestreden door Dr. G. A. van den Bergh van Eysinga „Moderne orthodoxie en zuivere Rede" in T. v. W. Jrg. III bldz. 524.

³⁾ Dr. J. A. dèr Mouw „Kritische Studies" bldz. 100 „de overtuiging omtrent het onafhankelijk bestaan van een werkelijkheid buiten (niet plaatselijk) het Ik".

⁴⁾ Prof. Dr. C. G. N. de Vooy's „Wensen en wenken voor een „geschiedenis van de Nederlandsche Taal" in N. T. Jrg. VII bldz. 125 „Wie neemt Hugo de Groot tot uitgangspunt voor een vergelijkend onderzoek van de rechtsgeleerde taal?"

Dr. J. A. dèr Mouw: „Kritische Studies" bldz. 154: „Er is geen ander middel om erachter te komen, wat in de taal, zooals die nu eenmaal is, de feitelijke waarde is van het woord. Wie meent, dat hij het vinden kan zonder experiment, door er over na te denken alleen, vergist zich", en Prof. Dr. J. J. Salverda de Grave „Methode van de stylistiek" in N. T. Jrg. V bldz. 215—216.

Ten eerste: symbolen zoeken voor een gegeven begrip. Bijvoorbeeld: woorden zoeken, die uitdrukken het begrip van „beweging”. Dit is gedaan door Roscoe Myrl Ihrig in: „The semantic development of words for „walk, run” in the germanic languages”.¹⁾

Ten tweede: begrippen zoeken voor een gegeven symbool. Bijvoorbeeld: begrippen zoeken, die worden uitgedrukt door het woord „history”.²⁾

De laatste werkwijze is gemakkelijker. Echter: men komt er dan dikwijls toe, alleen de begrips-verschillen te maken, die door symbool-verschillen opvallen. Terecht zegt Paul³⁾ „In der Opposition gegen eine früher übliche Behandlungsweise der Sprache, wonach alle grammatischen Verhältnisse einfach aus den logischen abgeleitet wurden, ist man soweit gegangen, dass man eine Rücksichtnahme auf die logischen Verhältnisse, welche in der grammatischen Form nicht zum Ausdruck kommen, von der Sprachbetrachtung ganz ausgeschlos-

¹⁾ Nummer 4 van een reeks uitgegeven onder leiding van Francis A. Wood door de „University of Chicago Press”. Anderen: Gen Iehiw Yoshioka (Jac. van Ginneken in „Museum” van November 1908.) H. A. Schwabe en Torild W. Arnold (M. Schönfeld in „Museum” van 1916 bldz. 241.)

²⁾ Prof. Dr. J. N. Bowman „On the use of the word „history”, in „Festschrift” voor Diedrich Schäfer.

³⁾ „Prinzipien” Hoofdstuk I „Allgemeines über die Sprachentwicklung” bldz. 36.

sen wissen will. Das is nicht zu billigen". Te ver bijvoorbeeld gaat Prof. Dr. N. van Wijk: „De onderscheiding van „Aktionsarten", in de eerste plaats „perfektief" en „imperfektief" (N.B. „duratief" en „perfektief" vormen geen tegenstelling) heeft alleen zin in een taal, die ze werkelijk formeel onderscheidt".¹⁾

Neen, zoo is het niet. Men moet de logische onderscheidingen maken, die men noodig heeft. Bij een signifisch onderzoek van de bewegingswerkwoorden in de strafrechtstaal had ik onderscheiding noodig der werkwoorden in: imperfektieve (duratieve, continuatieve) resultatieve, lineaar-perfektieve, momentaan-perfektieve. En die onderscheidingen heb ik toen allen gebruikt. Ofschoon de Nederlandsche Taal voor de karakters („Actionsart") der werkwoorden zoo goed als geen bijzondere taalvormen heeft.²⁾

In het voorgaande heb ik gesproken van „beteekenis-punten". En gezegd: eene beteekenis is voor de significa wat een punt is voor de wiskunde."

Is de gelijkstelling van „punt" en „beteekenis" eene

¹⁾ „Een nieuwe Nederlandsche spraakleer" in N. T. Jrg. II bldz. 308—309 Noot. Deze noot is geheel zeer belangrijk.

²⁾ „Strafrechtelijke significa" in „De Beweging" van October 1917 bldz. 274. Dr. H. A. J. van Swaay „Het Prefix ga-gi-ge en de „actionsart", en Prof. Dr. J. H. Kern „De met het Participium Praeteriti omschreven Werkwoordsvormen in 't Nederlandsch".

illustreerende of een verklarende metafoor?¹⁾ Dat wil zeggen: „zijn wiskunde en taal gelijkgerichte stelsels?” Ik acht dit mogelijk. Maar toch zullen de bewegingen der beteekenis-punten niet plaats hebben volgens wetten, die volstreckte analogieën zijn van natuurkundige of werktuigkundige wetten. Omdat de bewegingswetten van de beteekenis-punten gestoord worden door de spontaneiteit van de levende menschen. Dien storenden invloed met woorden te elimineeren is niet mogelijk, omdat de elimineerende woorden zelve door dezelfde spontaneiteit worden gestoord.

Toch is er gelijkheid: aan het natuurkundige begrip van de relativiteit van rust en beweging, beantwoordt het significeerbare begrip van de relativiteit van beteekenis en beteekenisverandering.²⁾ Er is geen absolute beweging. Er is geen absolute rust. Er is geen absolute beteekenis.

Ik heb hiermede een beschrijving gegeven van de taak van de significa: te zijn de wetenschap van de Beteekenis, dat is van de verhouding tusschen het Teeken en zijn Beteekende.

¹⁾ Over deze beide soorten metaforen: Mr. Jacob Israël de Haan „Nieuwe Rechtstaalphilosophie” in „Rechtsgeleerd Magazijn” Jrg. 1912 bldz. 506—508.

²⁾ Prof. Dr. J. P. Kuenen „Relativiteitstheorie” in „De Gids” van Maart en April 1917.

III.

De significa kan worden verdeeld. Een gedeelte heb ik reeds genoemd. De empirisch-beschrijvende significa. Deze bepaalt eerst de plaats van de beteekenis-punten op het taal-continuum. En zoekt daarna beschrijvende formuleeringen voor de richtingen der bewegingslijnen, die deze beteekenis-punten verbinden. Tot dit gedeelte van de significa behoort Bréal's „Essai de sémantique”. En zijne signifiſche wetten zijn beschrijvende formuleeringen.

T'en tweede: verklarende significa, die deze empirisch gevonden bewegings-formules verklaart. Dat is: herleidt tot meer algemeene formules, die herleiding weerstaan, en waardoor de verhouding wordt bepaald tot andere wetenschappen. De verklarende significa kan worden onderverdeeld in logische, philosophische, psychologische,¹⁾ sociologische en ethnologische significa.²⁾

¹⁾ Dr. Jac. van Ginneken „Principes de linguistique psychologique”.

²⁾ Op de beteekenis van de ethnologie voor de significa wordt vooral gewezen door Prof. Dr. C. C. Uhlenbeck en zijne leerlingen. B.v. Dr. J. P. B. de Josselin de Jong „De waardeeringsonderscheiding van „levend” en „levenloos” in het Indogermaansch vergeleken met hetzelfde verschijnsel in enkele Algonkin-talen”. Dr. A. J. Portengen „De oudgermaansche dichtertaal in haar ethnologisch verband”. Waarover Dr. M. Schönfeld in N. T. Jrg. IX bldz. 293.

Ten derde: actieve significa. Die het Teeken zal moeten scheppen, enkelvoudig of samengesteld, voor het Begrip in het algemeen en voor het begrip van Teeken en Beteekende in het bijzonder.¹⁾ En voor ieder betekenissysteem een gelijkgericht intuïtief en logisch symbolensysteem.

Ten vierde: critische significa, dat is logische, filosofische, psychologische, sociologische en ethnologische critiek der gebruikte symbolensystemen.

Deze vier deelen: beschrijvende, verklarende, actieve en critische significa, zijn deelen van een organisch geheel. Dat wil zeggen: zij zijn niet te scheiden, maar slechts in accent te onderscheiden.

Dicht aan elkander liggen beschrijvende en verklarende significa.

Het is thans niet mijne bedoeling het verschil te be-

Tegen overschatting van de waarde van de taboe-gedachte: Albert Verwey „Taboe of Verbeelding” in „De Beweging” van September 1916.

¹⁾ Prof. G. Mannoury „Over de sociale beteekenis van den wiskundigen denkvorm” vanaf bldz. 12. Formalistische definitie van den wiskundigen denkvorm (Mannoury): „Zwijgen in den vorm en naar het schema van wiskundig spreken”. Intuitionistische definitie (Brouwer.) „Zelfontwikkeling van de oer-intuïtie van de wiskunde”. Voorts Dr. D. H. Th. Vollenhoven: „De Wijsbegeerte der Wiskunde van theïstisch standpunt”. De taal van dat boek is machteloos vergeleken bij de Taal van Brouwer en Mannoury. En de schrijver ziet niet in, dat men met grove metaforen als: product, grondslag, enz. geen teedere wiskundige intuïties kan symboliseeren.

schrijven tusschen: beschrijven, verklaren en verduidelijken. De aandacht van Nederlandsche wijsgeeren is meermalen op deze woorden gericht geweest: Prof. Brouwer¹⁾, Prof. Kohnstamm²⁾, Ds. Pekelharing³⁾, Prof. Van der Waals.⁴⁾

In de rechtswetenschap is het verschil tusschen „beschrijven” en „verklaren” gelijkgericht met het verschil tusschen „rechtsphilosophie” en „algemeene rechtsleer”.⁵⁾

Verklaren is beschrijven. En beschrijven is verklaren. Beide woorden zijn accenten eener ongescheiden verscheidenheid.

De gewone spreektaal houdt de eenheid van „verklaren” en „beschrijven” vast in het woord „hoe”. Als eerste beteekenis geeft het „Woordenboek der Nederlandsche Taal”: op welke wijze? door welke middelen? Dus: vragend naar beschrijving. Als derde beteekenis: om welke reden? uit wat oorzaak? op welken grond? Dus: vragend naar verklaring. Eveneens: het Fransche „com-

1) „Over de grondslagen der Wiskunde”, bldz. 91—92.

2) „Transcendenteel Idealisme” in T. v. W. Jrg. I bldz. 43.

3) „Tabologische beoordeeling” in T. v. W. Jrg. II bldz. 160 „Wat is verklaring?” bldz. 161 verschil met „verduidelijken”.

4) „Over de onderstellingen, die aan een statistische verklaring der natuurwetten ten grondslag liggen” in T. v. W. Jrg. V bldz. 2.

5) Mr. Dr. A. A. H. Struycken „Het Rechtsbegrip” Inleiding en bldz. 48, 65.

ment" b.v. bij Meillet „Comment les mots changent de sens". Dit „hoe" is een woord, dat met veel voorzichtigheid moet worden gebruikt.¹⁾

Het woord „verklaren" zelf is niet meer dan een metaforische beschrijving van een geestes-werkzaamheid, die daarmede slechts intuïtief wordt aangeduid en geheel niet verklaard.

Op dezelfde wijze als „beschrijvende" en „verklarende" significa, behooren „critische" en „actieve" significa bijeen. Want stelselmatige critiek is stelselmatige schepping.

Uit de definities van significa, beschrijvend, verklaarend, kritisch en actief, leiden wij af definities van rechtskundig significa: beschrijvend, verklaarend, kritisch en actief.

De rechts-begrippen worden het gemakkelijkst gesymboliseerd in woorden. Toch zijn formules niet onmogelijk. En zij werden ook wel gebruikt. Bijvoorbeeld door Prof. Benedikt op het Congres voor Crimineele Anthropologie van 1901: „Une formule fondamentale de Psychologie et ses relations avec la criminalité"²⁾. En door Prof. Thyré

¹⁾ Vraag van Prof. Bolland „Hoe moeten wij denken over de werkelijkheid" „Collegium Logicum" bldz. 1. Waarover Dr. J. A. der Mouw „Het absoluut idealisme" bldz. 15 v.v.

²⁾ Daarover: Mr. Jacob Israël de Haan „Nieuwe Rechtstaalphilosophie" in „Rechtsgeleerd Magazijn" Jrg. 1912 bldz. 506.

„Abhandlungen aus dem Strafrecht und der Rechtsphilosophie. Ueber Dolus und Culpa”.¹⁾ Het gevaar van deze formules is: dat wiskundige bewerkingen binnen die formules niet steeds gelijkgericht blijven met begripsveranderingen binnen het corresponderend begrippensysteem.²⁾

Want: van welken aard, logisch of intuïtief, is onze zekerheid, dat wij logisch voortbouwend in het juridisch symbolensysteem steeds gelijkwaardig blijven met een gelijkgericht intuïtief voortbouwen in het rechts-systeem? Dat is: de zelfontwikkeling van de oer-intuïtie van het recht behoeft niet noodzakelijk gesymboliseerd te worden door de taalregelmatigheden, die wij gewoonlijk de logische grondprincipes noemen.³⁾

Rechtskundige significa behandelt dus: het veranderlijke en het onveranderlijke in het juridisch symbolensysteem beschouwd in verband met het veranderlijke en

¹⁾ Waarover Mr. Ph. S. Frenkel „Bijdrage tot de leer van het voorwaardelijk opzet” bldz. 134 en Mr. Jacob Israël de Haan in W. 10260.

²⁾ Jhr. Dr. N. van Suchtelen „De waarde als psychisch verschijnsel” bldz. 33.

³⁾ Prof. Dr. L. E. J. Brouwer „De onbetrouwbaarheid der logische principes” in T. v. W. Jrg. II bldz. 152. Tegen het principii tertii exclusi: bldz. 156. En: „Begründung der Mengenlehren unabhängig vom logischen Satz vom ausgeschlossenen dritten” in „Verhandlungen der Kon. Akad. van Wetenschappen” Maart 1918.

het onveranderlijke in het stelsel der juridische verstandhouding en zelfhandhaving.

Voor de rechtskundige significa zou ik dan nog één deel willen onderscheiden: toegepaste rechtskundige significa. Dat is: wetgeving en rechtspraak. Ook dit deel kan, als deel van een organisch geheel, van de andere deelen wel worden onderscheiden, maar niet gescheiden. De aangrenzende deelen zijn de critische en de scheppende.¹⁾

Tot zoover over de verdeling van de significa.

IV.

Een onwelwillend rechtsgeleerde zeide eens: „rechtskundige significa is in zeker opzicht gewoon wetsinterpretatie”. En het antwoord: „Iets is „in zeker opzicht” altijd al het andere. De zaak is maar: te weten in welk opzicht. In dit antwoord is weder gegeven een gedeelte van de taak van de significa. Te leeren begrijpen: in welk opzicht significa al het ander is. Dat wil zeggen: de plaats te bepalen van significa ten opzichte van andere wetenschappelijke begrippen. Zeer zeker ook ten opzichte van het begrip „wetsinterpretatie”. Dadelijk duidelijk is dan dit: zoo min als het „recht” opgaat in de „wet” zoo min gaat rechtskundige significa op in wets-

¹⁾ Mr. Jacob Israël de Haan in T. v. S. 1918, bldz. 375—376.

interpretatie. Maar ook: zoo goed als „de wet” recht is, zoo goed is wets-interpretatie een begrip der rechtskundige signifi- ca. Niet in de eerste plaats: beschrijving van de verschillende wijzen van interpretatie. Maar wel: bezinning op het wezen der interpretatie. Ook hier is de Nederlandsche rechtswetenschap weder onbezonnen.

Mr. K. Jansma begint zijn Proefschrift „Uitlegging van overeenkomsten” zeer terecht gelijk volgt: „Het is opmerkelijk, dat de schrijvers, die zich met het onderwerp van dit proefschrift inlaten, bijna zonder uitzondering nalaten te zeggen, hetgeen men toch in de eerste plaats van hen zou verwachten te hooren: wat of nu eigenlijk onder uitlegging van overeenkomsten verstaan moet worden.”

Zoo is het ook met de schrijvers over: uitlegging van wetten. Slechts twee bladzijden bij Prof. Mr. G. A. van Hamel in zijn „Inleiding tot de studie van het Nederlandsche Strafrecht” over wetstoepassing en wetsuitlegging.¹⁾ Eveneens twee bladzijden bij Prof. Mr. D. Simons: „Leerboek van het Nederlandsch Strafrecht”. En dan nog alleen over „de regels voor de uitlegging” en over „analogische uitlegging”²⁾.

¹⁾ Bldz. 158 v. Het „alphabetisch register” op „uitlegging” verwijst naar bldz. 168.

²⁾ Tegen „analogische uitlegging” maakte ik bezwaar in „De Beweging” van Juni 1918 bldz. 459.

Iets meer en ook wel iets beter bij Prof. Mr. P. Scholten in Asser's Handleiding, Deel I bldz. 80. Maar de omschrijving van „interpretatie” is niet van goede beteekenis.¹⁾ En bij Prof. Mr. E. M. Meyers in Asser's Handleiding, Deel IV bldz. 81 „Uitlegging van uiterste wilsbeschikkingen” met verwijzing naar zijn Proefschrift „Dogmatische Rechtswetenschap”.

Bezinning op het wezen van de wets-interpretatie is ook bezinning op de grens tusschen wets-interpretatie en wets-toepassing. Dus ook de verhouding tusschen ruime wetsuitlegging en analoge wets-toepassing. Dat is: tusschen een continue uitbreiding en een discreet verspringen.

Duidelijk wets-toepassing is bijvoorbeeld de strafoplegging. Vereeniging van beide: stel, in een burgerlijk proces beroept de verweerder zich op overmacht. De rechter stelt nu eerst de feiten vast (minor). Daarna de beteekenis van het woord „overmacht” in B. W. 1280 en 1281 (major). En dat is een wets-uitlegging. Uit minor en major volgt nu de conclusie met volstrekt logisch-dwingende noodzakelijkheid. En dit concludeeren is wets-toepassing.

¹⁾ Mr. Jacob Israël de Haan „Wezen en taak der rechtskundige significa” bldz. 17. En het belangrijke opstel van Prof. Mr. A. J. Blok „Onder zich hebben, Wegnemen, Zich toeëigenen” in T. v. S. Jrg. 1915 bldz. 362—363.

Wets-toepassing zonder wets-uitlegging is het, wanneer B. W. 1933 alleen tusschen partijen toepasselijk wordt verklaard.¹⁾

Wets-uitlegging daarentegen, wanneer men aanneemt, dat artikel 1934 niet treft de interpretatie der acte.²⁾

Op al deze vragen en op hun practisch belang, zal de rechtskundige significus zich bezinnen. Maar wetend, dat rechtskundige significa niet in wets-interpretatie opgaat.

En dan: rechtskundige significa is een deel van de algemeene significa. Kan ook alleen als zoodanig worden beoefend. De beoefenaar zal de algemeene signifische verschijnselen moeten toepassen op het recht. Wanneer die toepassing niet mogelijk blijkt, moet de oorzaak daarvan onderzocht.

Significa is een deel van de wijsbegeerte en een deel van de taalwetenschap. Die alleen rechtskundige significa kent, die kent de rechtskundige significa niet. En wie alleen significa kent, die kent de significa niet. De rechtskundige significus moet een stout en universeel denker zijn. Hij verschilt van andere universeele denkers alleen in het accent van zijn gedachten.

Geen enkel symbolen-systeem is vrij van de gewone

¹⁾ Prof. Mr. A. Anema in Asser's Handleiding, Deel V bldz. 264.

²⁾ Prof. Mr. A. Anema in Asser's Handleiding, Deel V bldz. 230.

omgangstaal en vrij van de andere wetenschappelijke symbolen-systemen.

Het meest weet het wiskundige symbolen-systeem zich vrij te houden. En vooral de Peanistische pasigrafie.¹⁾

Men moet onderscheiden tusschen: het symbolen-systeem, dat de opbouw der wiskunde in een ideaal verstand begeleidt. En tusschen het symbolen-systeem, waarin wiskunde wordt medegedeeld. Dat wil zeggen: tusschen de taal der wiskunde en de taal der wiskundeboeken.

Het minst vrij van de gewone spreektaal is de taal van den wetgever en van den rechter. Want zij hebben te regelen de verhoudingen uit het dagelijksche leven van de gewone bedrijvige menschen.²⁾

Iets meer vrij van de gewone omgangstaal is de taal van de rechtswetenschap. Maar toch niet zeer vrij. Algemeene rechtsbegrippen als: aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar, behooren ook tot de algemeene begrippen van andere wetenschappen. En ook tot de

¹⁾ Prof. G. Mannoury in het verzamelboek: „Geschiedenis der Wetenschappen” Deel II bldz. 110. Prof. Dr. L. E. J. Brouwer „De onbetrouwbaarheid der logische principes” in T. v. W. Jrg. II bldz. 155 en „Over de grondslagen der wiskunde” op de plaatsen aangegeven in het Namenregister op den naam Peano.

²⁾ Over de taal der zedekunde en de gewone spreektaal: Prof. I. J. de Bussy: „Inleiding tot de zedekunde”. Over de taal der sociologie en de gewone spreektaal: H. van Treslong „Het sociologische begrip van den invloed” in T. v. W. Jrg. IV bldz. 361.

intuïtieve, onlogische spreektaal. Uit dat laatste komt de moeite voort.¹⁾

Wat hebben wij nu onder de rechtstaal te verstaan?²⁾ Evenals bij de wiskunde-taal moet hier worden onderscheiden. Tusschen: het symbolen-systeem, dat de opbouw van het recht in een ideaal verstand begeleidt. En tusschen het symbolen-systeem waarin recht wordt medegedeeld. Dat is: de taal van rechtswetenschap, wetgeving en rechtspraak. Vooral het laatste symbolen-systeem is een middel van maatschappelijke verstandhouding en dus voorwerp van onderzoek van de rechtskundige significa.

Tot de rechtstaal reken ik niet ieder symbool, dat wel eens een juridische verstandhouding of zelfhandhaving heeft gesteund. Dus niet ieder woord, dat wel eens voorkwam in een wet, vonnis, pleidooi of contract. Maar ik reken er toe de symbolen, die in het juridische systeem overwegend meer voorkomen dan in de gewone omgangstaal of in een ander symbolen-systeem. Door invoering van het woord „overwegend” is deze begrenzing niet scherp. Maar uit den aard van de zaak kan het juridi-

¹⁾ Mr. Jacob Israël de Haan: „Rechtskundige significa en hare toepassing op de begrippen „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar”, bldz. 239 v.v. En Dr. W. H. Cox „Signifiek en toerekeningsvatbaarheid” in T. v. S. van 1918 bldz. 218 v.v.

²⁾ Mr. S. K. de Waard „Het belang van het Latijn als rechtstaal voor den Nederlandschen jurist”, bldz. 86 v.v.

sche symbolen-systeem niet scherp worden begrensd. Men kan de plaats van het kernpunt van het stelsel bij benadering bepalen.

V.

Het is niet mijne bedoeling eene geschiedenis van de significa te schrijven. Ik wil niet zeggen, dat zoo eene geschiedenis niet te schrijven zou zijn. Integendeel. Signifische bezinning is er altijd geweest, waar bezinning was. De macht, die de Taal geeft over de Stof, noodigt tot wijsgeerige bezinning.¹⁾ Voor eene geschiedenis der significa is dus gegeven genoeg. Maar ik acht dit werk niet het meest noodige. Critische en actieve significa is nu veel meer nodig. Maar geenszins meenen wij, dat de significa plotseling bij Lady Welby begonnen is.²⁾ In alle weten is al het vroegere weten opgenomen en al het latere weten verborgen gegeven. Dat wil zeggen: de wetenschap is altijd en overal de wetenschap van de menschheid. Lady Welby is de eerste

¹⁾ Dr. J. D. Bierens de Haan „Een wijsgeerige beweging in Nederland. Bij de oprichting van het Tijdschrift voor Wijsbegeerte” in T. v. W. Jrg. I bldz. 14—17. Groote gedeelten van Prof. Mr. E. M. Meyers „Dogmatische rechtswetenschap” zijn voor rechtskundige significa van belang.

²⁾ Dr. W. H. Cox „Signifiek en toerekeningsvatbaarheid” in T. v. S. Jrg. 1918 bldz. 221.

geweest, die signifiëca in strenge en schoone stelselmatigheid heeft beoefend.

Dr. Cox wijst in zijn opstel „Signifiëc en toerekeningsvatbaarheid” (220—222) op signifiëc bezinning bij Leibnitz, Locke en Plato. Taalbezinning, al was zij dan niet zóó streng en schoon stelselmatig, is den Griekschen wijsgeeren altijd eigen geweest. Bij den sofist Gorgias vindt men reeds de meening, dat twee menschen nooit hetzelfde denken. En dat ook „één en dezelfde mensch hetzelfde voorwerp niet altijd op dezelfde wijze waarneemt en daarom zichzelf niet volkomen kan verstaan.”¹⁾ Die stellingen heeft Gorgias in dat geschrift *περὶ φέρσεως* willen bewijzen.²⁾

„I. Er bestaat niets.

II. Als er iets bestond dan is het voor den mensch onbegrijpelijk.

III. Ware het begrijpelijk, dan zou men het toch aan een ander niet kunnen mededeelen.”

De derde stelling is signifiëc de meest-belangrijke. Een gedeelte van de verdediging luidt: „Het mede-

¹⁾ Prof. Dr. J. Woltjer „Het woord, zijn oorsprong en zijne uitlegging” bldz. 36. Belangrijk is op dezelfde bladzijde de afwijzing van meeningen van Cobet. Over de taalbezinning van de sofisten: Dr. J. D. Bierens de Haan „Het levende woord” in T. v. W. Jrg. VI bldz. 181.

²⁾ Hermann Wolf „Het nihilisme in de indische en antieke wijsbegeerte” in T. v. W. Jrg. VII bldz. 179—184.

deelingsorgaan echter is 't woord. Dit is toch niet gelijk aan dat, wat er aan ten gronde ligt en waardoor het bestaat. Maar een woord, dat van dat wat er aan ten gronde ligt, verschillend is”.

Van Grieken zijn wiskundige paradoxen afkomstig, die thans door de wiskundige signfici worden onderzocht. ¹⁾ Wellicht had de behoefte aan taalbezinning der Sophisten gelijksoortige oorzaken als de tegenwoordige behoefte aan taalbezinning heeft. ²⁾

Ook in de nieuwere tijden zijn wel geschriften verschenen, die wij thans tot de signfica, meestal tot de beschrijvende, zouden rekenen. Michel Bréal's „Essai de sémantique” heb ik reeds vele malen aangehaald. Verder: Albert Dauzat „La vie du langage” en „La philosophie du langage”, dat trouwens geheel niet filosofisch is. Zeer belangrijk zijn de beide boeken van Ch. Bally „Précis de Stylistique” en „Traité de Stylistique française” ³⁾ Van Nederlandsche schrijvers kan worden

¹⁾ Prof. Dr. L. E. J. Brouwer „De onbetrouwbaarheid der logische principes” in T. v. W. Jrg. II bldz. 154 v.v. En „Over de grondslagen der wiskunde” Boek III „Wiskunde en Logica”. Over de beteekenis dier paradoxen voor intuïtionisme en formalisme: „Intuïtionisme en Formalisme”.

²⁾ Prof. Mr. Dr. R. Kranenburg: „Over de noodzakelijkheid eener rechts- en staatsleer op psychologischen grondslag” in T. v. W. Jrg. VIII bldz. 397—398.

³⁾ Prof. Dr. J. J. Salverda de Grave in N. T. Jrg. V. Over den naam „stylistiek” bldz. 210.

genoemd: Prof. Dr. W. L. van Helten in zijn Proefschrift (1871.) „Proeven van woordverklaring”. En in opstellen: „Zur Semasiologie” in „Zeitschrift für Deutsche Wortforschung” en „Over begripwijziging van de woorden” in „Tijdschrift voor Ned. Taal en Letterkunde” Jrg. XXXII. Maar dit alles, hoe belangrijk ook, was nooit stelselmatig en nooit universeel. Wij bouwen thans aan eene wetenschap, die de geheele verstandhouding en alle symbolen-systemen wil betrekken. Empirisch-beschrijvend, verklarend, critisch en scheppend. Een wetenschap, die is de stelselmatige zelf-ontwikkeling van deze ééne vraag: „Wat is de beteekenis van Beteekenis”. ¹⁾

VI.

Men kan van een signifisch bezonnen schrijver teruggaan op eenen vorigen. En dan weder op eenen vorigen. En zoo voort. De taalbezinning wijkt terug tot in de oudste tijden van de menschelijke wetenschap. Ik zal

¹⁾ In gelijken zin Prof. Dr. G. van Rijnberk: „Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde” van 21 September 1918: „Onze vakgenoot W. H. Cox heeft dit reeds zeer scherp uitgesproken en noemt Plato, Leibnitz, Locke als denkers, die stelselmatige uiteenzettingen over wezen en beteekenis der woorden als uitingwijze geschreven hebben. Dit mag alles juist zijn, niet minder juist is het, dat pas in den allerlaatsten tijd de significa als geordende wetenschap is geboren.”

daarvan één voorbeeld te geven. Omdat ik daarmee de dacht vestig op schrijvers, wier geschriften ook voor rechtsgeleerden van beteekenis zijn.

In de vergadering van 1912 besloot de Nederlandsche Juristen-Vereeniging op voorstel van het Bestuur, met algemeene stemmen: „eene Commissie te benoemen, welke een verslag zal uitbrengen omtrent de gebreken der Nederlandsche rechtstaal en de middelen tot verbetering.”

Dit verslag verscheen in November 1916. Ik achtte het niet van waarde. En ik schreef erover in het Rechtsgeleerd Magazijn van 1917 bldz. 395—430. Ook dit (bldz. 399): „Wij hebben noodig: taalpsychologie, taalphilosophie en vooral taalmystiek. Wat is dat? Dat is het „beleven” van de Taal, Woord voor Woord. Laten wij het zóó zeggen: een Woord beleven is: het Woord maken tot Ziel en de Ziel maken tot het Woord. Zóó: de geleerde leest de Hebreeuwsche Psalmen, maar de Vrome beleeft ze in de gebeden: woord voor woord. Wie de Psalmen leest, gevoelt, dat hij spreekt tot een ander. Wie de Psalmen beleeft, gevoelt, dat een ander spreekt tot hem. En ook de Dichter beleeft zijne Liederen, woord voor woord”.

Mijn opstel werd besproken door Mr. G. van Slooten Azn. in het Tijdschriftenoverzicht in het Weekblad voor Privaatrecht, Notarisambt en Registratie van 13 April

1918 (No. 2520.) Hij haalde de woorden aan, die ik hierboven ook aanhaalde, en hij schreef daarna: „Dit is geen onzin. Het is een vage, noodzakelijk vage, aanduiding van zeer groote dingen. Maar hebben wij die noodig, wij rechtsgeleerden, ons gezet hebbend tot het schrijven van zuivere taal? Deze vraag zij gericht tot den kundigen schrijver, dien ik mij denk als ingewijd in veel kennis, erfgoed van het oude volk, waartoe hij behoort, en zool niet overtuigd, dan toch bekoord door de taal van Fabre d'Olivet, den archeometer van Saint-Yves d'Alveydre en hunne geestverwanten. Is een uitlating als deze niet misplaatst bij de bespreking van het werk eener zuiverings-commissie?¹⁾ Men slijpt geen schaatsen met diamantpoeder, en het woord, zooals het bestaat, onafhankelijk van zijne openbaring, betrekke men zoo min mogelijk bij den eeuwigen twist over het hebben .Welk nut is daarvan te verwachten? Wetgeving en rechtspraak zijn er voor ruimer kringen dan die der voor taalmystiek gevoeligen”.

Deze aanhaling is zeer belangrijk. Maar ik ben het er

¹⁾ De commissie was niet een zuiverings-commissie. Dat blijkt uit de duidelijke opdracht, die men haar gaf. Mijn grief tegen de commissie is juist geweest, dat zij niet veel anders heeft gedaan dan verblind jacht maken op alle zoogenaamde vreemde woorden in de Nederlandsche rechtstaal. En dat zij meende daarmede haar opdracht te vervullen, die volkomen duidelijk sprak van: „*de* gebreken der Nederlandsche rechtstaal en *de* middelen tot verbetering”.

volstrekt mede oneens. Recht is meer dan Orde. Dat is meer dan „een eeuwige twist over het hebben”. Maar: een eeuwig oordeel over de rechtmatigheid van hebben en ontberen, van vreugd en leed. De rechts-intuïtie is één van de oer-intuïties van den tegenwoordigen maatschappelijken mensch. Zoo goed als gezicht, gehoor en reuk. En evenals deze zintuigen niet van ontwikkeling vrij. En de rechts-verstandhouding is een van de meest-belangrijke verstandhoudingsvormen. Het symbolensysteem, dat deze verstandhouding steunt moet daarom met de meest-mogelijke zorg worden beschreven, gecritiseerd en vernieuwd. Voor het Eeuwige Recht past slechts het Eeuwige Woord. Een taal, gelijk Mr. Van Slooten zich voorstelt, is niet een rechts-taal, maar hoogstens een orde-taal.

Ik bedoel niet, dat alle Nederlandsche wetenschappelijke rechtsgeleerden nu plotseling hun werk moeten afbreken. En alleen en uitsluitend rechtskundige significa moeten gaan studeeren. Dat zou laakbare eenzijdigheid zijn. Maar de Nederlandsche rechtswetenschap en rechtspractijk moeten toegankelijk blijven voor signifiante intuïties. Niemand kan de geheele rechtswetenschap even volkomen beoefenen. Ieder beoefent een deel. Ja: maar als een deel van het geheel. Het is taak van allen te zorgen, dat geen enkel gedeelte te veel of te weinig aandacht krijgt.

Mr. Van Slooten noemde in zijn beschouwing over mijn opstel: Fabre d'Olivet en Saint-Yves d'Alveydre. Ik denk niet, dat deze beide schrijvers bij veel Nederlandsche rechtsgeleerden bekend waren. Toch is hun werk zeer belangrijk. Juist voor wat ik noemde: taal-mystiek.

Albert Verwey noemde Saint-Yves d'Alveydre in zijne Inleiding tot het eerste nummer van „De Beweging”¹⁾ Later schreef hij uitvoerig over hem in „De Beweging” van April en Mei 1909. Zoo weinig bekend, als Verwey meende, was Saint-Yves in Nederland niet.²⁾ De theosophen en de vrij-metselaars kennen hem vrij algemeen. Ook Court de Gébelin, Martinez Pascholix en de Markies van Saint-Martin hebben invloed in Nederland. Martinez Pascholix is het middelpunt van de groep der Martinisisten. De Markies van Saint-Martin is het middelpunt van de groep der Martinisten.³⁾

Het hoofdwerk van Court de Gébelin is: „Monde primitif analysé et comparé avec le monde moderne considéré dans l'histoire naturelle de la parole ou origine du langage et de l'écriture”. Verscheen in 1775. Een ver-

¹⁾ Januari 1905. Bldz. 9.

²⁾ „De Beweging” van April 1909, bldz. 4.

³⁾ Men zie het tijdschrift „L'initiation”. Het nummer van Maart 1899 is geheel gegeven aan het Martinisme. In „L'Almanach du magiste” van Maart 1895 vindt men een opstel van Papus over Saint-Yves d'Alveydre. (1842—1909).

korte uitgave verscheen in 1776. Aan de uitgave van 1775 is toegevoegd een anti-critiek tegen eene veroordeeling van vroeger verschenen deelen in „Journal des savants”. Toen als nu. Men zag niet de groote beteekenis van de intuïties van Court de Gébelin, maar men veroordeelde hem naar feitelijke fouten in zijn werk. Men noemde hem minachtend: enthousiaste et visionnaire. Dat zijn trouwens tegenwoordig nog scheldnamen, ofschoon het in een betere gemeenschap eerenamen zouden zijn. Ook Fabre d'Olivet had de reputatie van eene n„fou et visionnaire”²⁾). Hij was geboren 8 December 1768. Oorspronkelijk voor den handel bestemd. Later werkzaam op een van de Departementen. Hij nam ontslag omdat hij niet een stuk wilde opstellen, waarvan de inhoud strijdig was met zijne denkbeelden.²⁾ Hij bestudeerde Oostersche talen, vooral Chineesch, Sanskriet en Hebreeuwsch. In 1815 en 1816 verscheen zijn hoofdwerk: „La langue hébraïque restitué”.³⁾ Hij moet toen

¹⁾ „Nouvelle biographie générale” De „Grande Encyclopaedie”: „conceptions scientifiques et mystiques les plus bizarres”.

²⁾ Een uitvoerige noot bij Edouard Schuré „Les grands initiés” bldz. 181—183, overgenomen door Verwey in „De Beweging” van Mei 1909 bldz. 136—137. Als geboortejaar vermeldt Schuré 1767.

³⁾ Verwey spreekt soms van: „Grammaire hébraïque restituée”; Schuré in „Femmes inspiratrices et poètes annonciateurs” bldz. 223 „La Bible hébraïque restituée”. Schuré zegt, dat een exemplaar zich alleen maar in de Bibliothèque nationale bevindt. Dat is niet

toch een zeker aanzien genoten hebben. Want op de lijst van intekenaars achter in het tweede deel staat het Ministerie van Binnenlandsche Zaken voor tweehonderd exemplaren.

Saint-Yves d'Alveydre had voor deze: „Langue hébraïque restituée” een zeer groote waardeering. Hij noemt het: „een onsterfelijk gedenkteken, dat, in één lichaam, de archéologie, de filologie, de taalkunde en de metafysica van het Woord vereenigt. Het is de eenige spraakkunst, die transcendent is zonder op te houden positief te zijn.”

juist, ofschoon het boek wel zeldzaam is. De meeste Martinistenloges in Frankrijk hebben er een. Een exemplaar bevindt zich in de Utrechtsche Universiteits-bibliotheek. Het is afkomstig uit de nalatenschap van Prof. J. C. Suijghuisen Groenewoud (1784—1859), eenen leerling van Ph. W. van Heusde. (Vgl. A. J. van der Aa „Biographisch Woordenboek” en over Van Heusde: Dr. A. J. Lakke „Ph. W. van Heusde”, vooral Hoofdstuk IV „Wijsgeerige navorschingen in de talen.”) Een ander exemplaar bevond zich in de bibliotheek van den bekenden mystieken schrijver Stanislaos de Guaita (1861—1897). Vgl. „L'Initiation” van Januari 1898, speciaal gewijd aan De Guaita. Dit exemplaar is later in handen geweest van den Amsterdamschen boekverkooper R. W. P. de Vries en is thans in Zwitserland. In de veiling van October 1918 bevindt zich weer een. Zóó zeldzaam dus niet. In 1905 is het boek herdrukt in eene goedkoopere uitgave.

Sinds 1825 staat het op den Index wegens d'Olivet's opvatting van het Scheppingsverhaal: „La cosmogonie de Moïse”. Voor Katholieke opvattingen van het Scheppingsverhaal: L. H. Grondijs „De R. K. Kerk en de afstammingsleer” in T. v. W. Jrg. V, bijzonder bldz. 142—146.

Ik ben het daarmee eens. Het Boek van Fabre d'Olivet is voor mij, bij lezing en herlezing een Inwijding geweest. Men moet boeken als van Court de Gébelin en van Fabre d'Olivet beoordeelen naar den tijd waarin zij werden geschreven. De studie van de Oostersehe talen was omstreeks het einde van de 18de eeuw goeddeels nog in den aanvang. In de jaren 1860-1865 kostte het veel moeite Dr. J. H. C. Kern benoemd te krijgen tot Hoogleeraar in Sanskrit te Leiden.¹⁾ Bovendien: boeken als van Court de Gébelin en Fabre d'Olivet ontleenen hunne waarde niet aan hunne feiten, maar aan hunne intuïties en suggesties. Natuurlijk is het goed zijne geschriften zoo veel mogelijk vrij te houden van feitelijke fouten. Maar men moet erkennen, dat er boeken zijn, wier waarde door feitelijke fouten niet wordt aangetast. Zoo een boek is „Langue hébraïque restituée”. Het kan wel waar zijn, dat Mozes met het scheppingsverhaal volstrekt niet bedoeld heeft, wat Fabre d'Olivet er in leest. Dan nog blijft de lezing van d'Olivet een machtige geniale schepping.

In menig opzicht heeft hij zijn meester Court de Gébelin overtroffen. Voorbeeld: Court de Gébelin ziet de eenheid van alle talen als historische entiteit, wanneer

¹⁾ „Levensbericht” door Prof. Dr. C. C. Uhlenbeck in „Jaarboek van de Koninklijke Akad. van Wetenschappen” over 1917.

hij schrijft: „Les langues ne sont que des Dialectes d'une seule"¹⁾). Fabre d'Olivet erkent haar terecht als logische eenheid: het identieke, dat alle verschillende talen tot Taal maakt.

In onze dagen in ons land vindt men in Dr. Hoogvliet's „Lingua” de gedachte van een logische taal-eenheid, die in alle talen gevonden wordt, maar waarin niet eene taal zonder rest opgaat. En in verband daarmee de mogelijkheid van eene universeele spraakkunst.

Er is nog één signifisch zeer belangrijk punt in „La langue hébraïque restituée”. Fabre d'Olivet neemt evenals Lady Welby aan, dat de beteekenissen van de waardevolle Woorden der Menschheid zich groepeeren om drie punten. Het Hebreeuwsch van Mozes houdt dus in ieder woord drie beteekenissen besloten: een stellige of eenvoudige, een vergelijkende of figuurlijke en een overtreffende of hiératische.

De werken van Saint-Yves d'Alveydre zijn niet in de eerste plaats belangrijk voor de rechtskundige signification. Maar wel voor de rechtsphilosophie of de algemeene rechtsleer.

¹⁾ A. Trombetti „L'Unita d'origine del linguaggio” (1905). Dat wil zeggen: iedere bijzondere taal is een verzameling van beteekenis-punten, die met zijn eigen schaal, (dat is taal-karakter) het continuüm indringt, zonder dit ooit uit te putten. Gevoels-waarde en sociale waarde emotioneeren de beteekenis-punten, maar transformeeren niet.

Men weet het: één van de rechtswetenschappelijke boeken, die de laatste jaren veel besproken werden, is Prof. Krabbe's „Moderne Staatsidee”. Toepassing op het Staatsrecht van „Die Lehre der Rechtssouveränität”. (1906). De „beteekenis der moderne staatsidee” ziet Prof. Krabbe hierin „dat een geestelijke macht in de plaats is getreden van een persoonlijke heerschappij” (bldz. 8). Maar diezelfde gedachte bezielt het leven en het werk van Saint-Yves d'Alveydre. Albert Verwey schrijft over „Zijn Levenswerk”: „De werken van Saint-Yves d'Alveydre zijn één hartstochtelijk pleidooi tegen de Staatskunde en voor een Gezag uit de Samenleving. Voor dat Gezag bestemde hij den naam, dien we in een aanhaling uit zijn Pro Domo aantreffen: de Synarchie.” Enkele aanhalingen: „Het Gezag, dat liefhebbende Wijsheid is, is meer dan zich opleggende Macht. Die Macht ontleent aan dat Gezag het recht op Gehoorzaamheid. Zooals dit waar is voor personen, zoo is het waar voor de samenleving. De Gezag-looze Macht tegenover die Samenleving is de Staatskunde, die zichzelf gezag toeschrijft. Het ware Gezag over de Samenleving kan alleen ontstaan uit haarzelf, vereend met de zedeleer”.

Mij dunkt: Prof. Krabbe herkent daar van het zijne in.

Toen Saint-Yves deze gedachten verkondigde, werd hij niet begrepen. Hij wist dat. Hij zegt: „zonder

twijfel hebben toen tal van onkundigen mij voor een dwaas gehouden.”

Ik heb mij deze beschouwing veroorloofd over het werk van Court de Gébelin, Fabre d'Olivet en Saint-Yves d'Alveydre, omdat ik immers meen, dat wie alleen de rechtskundige significa kent, ook deze niet kent. Maar ik bedoel niet, dat alle Nederlandsche rechtsgeleerden nu niet anders meer moeten bestudeeren dan hunne geschriften. Dat zou wel weer laakbare eenzijdigheid zijn. Maar ik bedoel, dat de Nederlandsche rechtswetenschap en rechtstoepassing niet gesloten moeten zijn voor intuïties en suggesties als de hunne.

VII.

Wij zijn teruggekeerd. Wat de Nederlandsche signifi thans willen is een actief-wijsgeerige wetenschap. Met het accent op de wijsgeerigheid. Zooals de logistiek wiskunde en logica tegelijk wil bouwen, zóó wil significa tegelijk scheppen: filosofie van de taal en taal van de filosofie.

Ten onrechte zijn taalwetenschap en wijsbegeerte gescheiden. Taalwetenschap onwijsgeerig. Wijsbegeerte ontaalkundig. ¹⁾ Bewijs: de twee tijdschriften „De Nieuwe Taalgids” en „Tijdschrift voor Wijsbegeerte”

¹⁾ Court de Gébelin (bldz. 17): „la séparation qu'on avoit mise entre les Langues et la Philosophie.”

hebben volstrekt gescheiden groepen van medewerkers. Het aantal wijsgeerige opstellen in „De Nieuwe Taalgids” is beschamend klein voor bijna twaalf jaargangen. Er is alleen: R. Dijkman „Allerlei beschouwingen rondom eenzelfde stukje taal” in Jrg. X, D. Haagman „Subject en object” in Jrg. X en „Mignon” in Jrg. XI.

Het aantal taalkundige opstellen in het „Tijdschrift voor Wijsbegeerte” is beschamend klein voor eveneens bijna twaalf jaren. Onder de medewerkers vindt men: godgeleerden, wis- en natuurkundigen ¹⁾ en rechtsgeleerden. Maar weinig taalgeleerden. En hunne beschouwingen betreffen dan nog niet eens Taal, maar aethetica en Grieksche wijsbegeerte. Er is alleen: Dr. J. D. Bierens de Haan „Het levende woord” in Jrg. VI, E. A. von Schmit „Philosophie op grond der taalwetenschap” in Jrg. X ²⁾. En verder sporen van significische bezinning hier en daar in opstellen. Vooral bij Prof. Ovink. Bijvoorbeeld: „De logische beteekenis der Platonische Idee” in Jrg. VI, „Het gegeven en het denken” in

¹⁾ Het spreekt vanzelf, dat wijsgeerige bezinning zich altijd richtte op God, Natuur, Wiskundige Zekerheid. Maar waarom niet op Taal? Vgl. Prof. Dr. G. Heymans: „Natuurwetenschap en Philosophie” in T. v. W. Jrg. X bldz. 196—197.

²⁾ Bldz. 321 „Philosophie moet zich onderwerpen aan de wetten der taal, daar zij eigenlijk een uitvloeisel der taal is”. Eigenlijk: dus, wel of niet? En is hiermede nu waarlijk in wijsgeerige taal de verhouding beschreven van taal en wijsbegeerte?

Jrg. IX b.v. bldz. 162 over Ik, bldz. 164 over „binnen” en „buiten”. Van Dr. Ch. M. van Deventer is er „Robert Mayer en zijn strijd om het woord kracht” in Jrg. IX en „De veelzinnigheid van het woord verandering” in Jrg. X. Buiten het Tijdschrift: „Snuffelaars zwerftocht” in „De Gids” van September 1917. Dit is een model voor signifi- fische behandeling van vakwoorden. Van de woorden „analogie” en „proportie” wordt de oer-beteekenis vast- gesteld. Daarna wordt beschreven hoe en wanneer de latere beteekenissen zich uit de oer-beteekenis hebben ontwikkeld.

Signifisch belangrijk is vooral Hoofdstuk I: „Woord en Werkelijkheid” van „Het Al-Eenig Leven”, door Nico van Suchtelen in „De Beweging” van Juli 1907. Ook in de „Inleiding” tot „Uit de diepten der ziel” komen signifisch waardevolle opmerkingen en beschouwingen voor. De leerstellingen van Freund zijn voor de signifi- ca zeker van belang.

Er is dus in Nederland veel te weinig taalphilosophie. En er is maar ééne werkelijk wijsgeerige spraakkunst: „Lingua” door Dr. J. M. Hoogvliet. En die wordt vol- strekt niet algemeen gebruikt en algemeen gewaardeerd. Het is waar: Dr. Hoogvliet maakt het zijnen lezers moei- lijk door de persoonlijke terminologie. Maar moeite moet de lezer voor dit voortreffelijke boek overhebben. ¹⁾

¹⁾ Voortreffelijk al in de Voorrede de stelling, dat taalkunde moet

Dr. J. A. dèr Mouw, zelf een goed taalschrijver, heeft de waarde van dit boek uiteengezet in zijn werk: „Dr. J. M. Hoogvliet's opvatting van taalstudie en methode van taalonderwijs”.¹⁾

Een aantal Nederlandsche significici hebben gesticht een „Internationaal Instituut voor Wijsbegeerte”, waarvan de tak is: critische en actieve wijsgeerige significica.²⁾ Dat juist deze personen deze instelling hebben gesticht, is niet toevallig.

Henri Borel. Ook dit niet toevallig, dat de beste sinologen significici zijn. Want wie gewend aan alphabetische taal, komt tot de beoefening van een picturale taal, zal zich gaan bezinnen op het verschil in verstandhoudende macht van beiden.³⁾ Ook Court de Gébelin en Fabre d'Olivet kenden Chineesch. In onzen tijd de Amerikaansche geleerde Paul Carus, die Chineesch be-

zijn filosofiesch, logiesch, zielkundig, natuurkundig en wiskundig. Voortreffelijk ook de beschouwingen over het Ik-element in de verschillende woordsoorten. Eveneens over de logische eenheid van alle talen, (bldz. 45; einde van het Slotwoord) en de mogelijkheid van een universeele spraakkunst. En zoo veel meer.

¹⁾ Bldz. 103—105 geeft een samenvatting van het bijzondere der methode-Hoogvliet. Voorts: „Kritische Studies” bldz. 5—7.

²⁾ Nauwkeuriger en uitvoeriger in de „Mededeelingen” No. 1 (bij P. Noordhoff te Groningen.) bldz. 4.

³⁾ Henri Borel „De geest van China”. Vooral de Hoofdstukken „De taal van China” en „Chineesche kunst”. Veel aesthetische verschijnselen zijn algemeen signifische verschijnselen.

studeert en de grondslagen der wiskunde. Ook dat niet toevallig. Tot signifische bezinning dwingt de verstandhoudings-macht der wiskundige symbolen. De wiskundigen L. Conturot en G. Peano zijn niet minder taal-philosophen.¹⁾

Tot de groep der Nederlandsche signfici behoort Prof. Dr. L. E. J. Brouwer. In zijn Proefschrift over „De Grondslagen der Wiskunde” is vooral het derde Boek: „Wiskunde en Logica” gegeven aan onderzoek naar het Wezen der Wiskundige Beteekenis, dat is: verhouding van het Wiskundige Teeken en het Wiskundige Beteekende. Het eerste Boek: „De opbouw der Wiskunde” is een hartstochtelijke strijd tusschen materie-hatende wiskundige intuïties en materialiseerende wiskundige symbolen.

Ook de tegenstelling: „Intuitionisme en formalisme”, het onderwerp van zijn professorale intreerede (1912) is eene belangrijke wiskundig-signifische tegenstelling.²⁾

Uit een vroeger geschrift: „Leven, kunst en mystiek” (1905) noem ik Hoofdstuk V „De Taal”.³⁾

¹⁾ Prof. Dr. L. E. J. Brouwer „Over de grondslagen der Wiskunde” op de plaatsen in het Namenregister aangegeven. Voorts Prof. Dr. T. J. de Boer „Wereldtaal” in „De Beweging” van Juli 1909.

²⁾ Een voortreffelijke aankondiging daarvan door S. in T. v. W. Jrg. VII bldz. 237.

³⁾ Dr. F. van Eeden „Een machtig Brouwsel” in „De Amster-

Tot de groep der Nederlandsche significati behoort Prof. G. Mannoury. Ik noem: „Hegelen of Cijferen, Een Denkbeeld in Spraak en Tegenspraak” in „De Beweging” van October 1905. Eene „Beoordeeling” van het wijsgeerig gedeelte van het Proefschrift van Prof. Brouwer in „De Beweging” van Augustus 1907, uitgewerkt in „Methodologisches und Philosophisches zur Elementar-Mathematik” (1909). ¹⁾ In de professorale oratie: „Over de sociale beteekenis van den wiskundigen denkvorm” (1917) wordt doorlopend gewezen op de behoefte aan significati in het algemeen, en aan actieve significati in het bijzonder. En ik noem vooral die ééne bladzijde „Het Woord” in het „Gedenkboek der Wereldbibliotheek” (1915). ²⁾

En tot de groep behoort ook Dr. Frederik van Eeden. Hij heeft de geschriften van Lady Welby in Nederland bekend gemaakt. ³⁾ En den grondslag voor de significati gelegd in: „Redekunstige Grondslag van Verstandhouding” (1893-1897). ⁴⁾ Bijzonder noem ik: „Poëzie,

dammer” van September 1916 en „Significati” in „De Amsterdammer” van April 1918.

¹⁾ Waarover Prof. Dr. T. J. de Boer in „De Beweging” van Maart 1910.

²⁾ Door Prof. Mannoury worden zéér druk bezochte colleges gegeven in wiskundige significati.

³⁾ „Fragmenten eener briefwisseling”, bldz. 65, 123, 164 en „Happy Humanity”, Hoofdstuk V „Influence of some „friends”.

⁴⁾ In „Studies”, Derde Reeks.

Wijsbegeerte en Mathesis" in „De Beweging" van Juli 1906.¹⁾ Signifische bezinning vindt men in vele van zijne kunstwerken. Bijzonder in „Het Lied van Schijn en Wezen", maar merkwaardig veel meer in het Eerste Boek²⁾ dan in het Tweede Boek.³⁾ En naast het wiskundig-wetenschappelijk pleit van Prof. Mannoury voor actieve significa, dit dichterlijk-wijsgeerig uit „De Kleine Johannes"⁴⁾: „Maakt een wetenschap des woords zoo als gij een wetenschap der sterren hebt gemaakt, zoo nauwkeurig en aandachtig.

Gij hebt door de samenwerking en de verbroedering onder de wijzen een leer der verhoudingen gemaakt, die mathesis heet. Maak zoo een leer der beteekenissen, want gij werpt met woorden in 't wilde naar het schoonste en teederste leven, zooals kinderen vlinders willen vangen met mutsen en tasschen."

1) Met een merkwaardig bevestigde profetie (bldz. 27): „De mathematische wetenschap gaat haren weg. En al is Holland nog niet sterk vertegenwoordigd in deze wetenschap, het land dat voor zijn grootte zooveel beroemde geleerden-namen kan aanwijzen, Van 't Hoff, Van der Waals, Lorentz, Zeeman, Hugo de Vries, dat zal ook wel mannen voortbrengen, die het werk van Weierstrass, Peano, Russell, Peirce, Cantor e.a. voortzetten". In Februari 1907 verscheen Brouwer's: „Over de grondslagen der Wiskunde".

2) Bldz. 15; 37; 38; 45—47; 48—49; 50; 82.

3) Bldz. 17.

4) Ook aangehaald door Prof. Mannoury: „Mededeelingen van het Internationaal Instituut voor Wijsbegeerte" Maart 1918 bldz. 17.

Er is dus onder de Bewindvoerders verscheidenheid genoeg. Maar de eenheid deze: wij willen één wetenschap, empirisch-beschrijvend, verklarend, critisch en schepend. Met nadruk op het wijsgeerige. De aard van de significa bepaalt de grenzen van zijn werkvermogen. Verstandhouding, als eenheid van zelfverkeering en zelfhandhaving, sluit eigen volkomenheid uit en eigen onvolkomenheid in. Wij hebben dit vroeger betoogd. En niet onwaarschijnlijk heeft Mr. Dr. Georges Cahnter daaraan gedacht, toen hij als Stelling verdedigde: (Amsterdam, 25 Juni 1918) „Door de a-priorismen, die zij vooropstelt, brengt de (rechtskundige) significa haar doel buiten bereik”.

Hierop kan afdoend worden geantwoord met een aanhaling uit „Het Lied van Schijn en Wezen” (I : 48-49):

..... richten wij onze actie
 bij 't licht der sprake, wetend hoe 't verscheelt
 van 't Licht des Zijns, hoe tusschen doode abstractie
 en 't levend lied de taal bestendig zweeft,
 vast aan verbeeldingen, en ook geen fractie
 der werkelijkheid ons rein en levend geeft.
 Aldus des dienaars juiste macht beseffend
 en niet meer van hem vergend dan hij heeft,
 doen wij zijn werken recht

VIII.

- Tegen één gevaar, dat iedere nieuwe wetenschap bedreigt, willen wij waken. Waanwijsheid en waardeoverschatting. Daarbij: onderschatting van de waarde van het werk van vroegeren.

De waanwijze natuur-wetenschap zijn wij te boven. ¹⁾

Maar sinds de psychologie zich heeft losgemaakt van de filosofie, worden wij voortdurend meer dan bedreigd door heerschappij van waanwijze psychologie. ²⁾ De nieuwere Nederlandsche taalwetenschap heeft onder die heerschappij reeds zeer geleden. En boekjes als: „De toekomstige eeuw der psychologie”, waarvan vooral de suggestieve titel bekend blijft, doen geen goed. ³⁾ Ik wil aannemen, dat Prof. Heymans zelf de waarde van de psychologie niet overschat, maar zijn vele gedweë leerlingen doen het maar al te zeer. Dat is juist mijn grief tegen Prof. Heymans, dat hij geen heerschende meesters heeft gevormd, maar slechts gedweë leerlingen.

Zeer terecht verzetten de wijsgeeren zich tegen over-

¹⁾ Prof. Is. P. de Vooy's „Waanwijze Wetenschap” in „De Beweging” van Mei 1906.

²⁾ Over die los-making: Prof. Dr. G. Heymans: „Nieuwe stroomingen in de psychologie” in T. v. W. Jrg. VII.

³⁾ Prof. Mr. Dr. A. A. H. Struycken: „Recht en gezag” bldz. 61: „Wij gevoelen ons te kortzichtig, om eeuwen vooruit te zien in de toekomst der menschheid.”

heerschappij der waanwijze psychologie. Men wil psychologie van de taal beoefenen. En is niet wijsgeerig genoeg voor het besef, dat daarvoor taal van de psychologie noodig is.

Tegen de waanwijze psychologie: Julius de Boer in T. v. W. Jrg. VI bldz. 114-119 in eene beoordeeling van Paul Dubois „Verstand en Gevoel”: „Het schijnt in dezen tijd mogelijk zonder philosophische scholing een psycholoog van grooten naam te worden”. „Jammer genoeg, dat de psychologie geen geestelijker taal spreekt”, „Voor deze alles-vervlakkende psychologie”.

Tegen de waanwijze psychologie: Dr. J. D. Bierens de Haan: „Het begrip: „Einfühlung” in de tegenwoordige aethetica” in T. v. W. Jrg. VI bldz. 387: „Met psychologie en nog eens psychologie komt men er niet”.

Tegen de waanwijze psychologie: Prof. Dr. B. J. H. Ovink „De logische beteekenis der platonische Idee” in T. v. W. Jrg. VI bldz. 414: „In principieele vragen zal dus de psychologie haar licht te ontsteken hebben bij de logica en niet omgekeerd”.

Als hulp voor significa houd ik psychologie van weinig waarde. De taal van de psychologie is maar zwak en maar arm. Actieve significa zal eerst een taal voor de psychologie moeten scheppen. Misschien kan de karakterpsychologie met de begrippen: activiteit, emotionaliteit en secundaire functie enkele signifische verschijnselen

wat verklaren. Maar zonder wijsgeerige bezinning blijft ook dat triviale detail-wetenschap.

Het meest is thans noodig, ook voor de psychologie zelve, empirisch-beschrijvende, critische en actief-scheppende significa. In mijn Proefschrift heb ik een poging daartoe gedaan, bijzonder in verband met de signifische woordengroep: aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar. Het spreekt van-zelf, dat mijne formules: doelgedachte, verschuivingsverschijnsel, coöperatie bij de werkwoorden, niet meer zijn dan korte economische beschrijvingen. Logische, filosofische, psychologische verklaring is heel wat meer.

Meenen de psychologen, dat ik onderschat de waarde van de psychologie voor de significa dan kunnen zij dat bewijzen. Het bewijs zal èn de psychologie èn de significa ten goede komen.

Een goede poging is gedaan door Prof. Mr. Dr. R. Kranenburg om de waarde aan te toonen van de psychologie voor de significa. En wel: in een opstel in „De Beweging” van September 1916. Bldz. 238: „Hiermee raakt gij het verband tusschen de signifiek en de psychologie, en het komt mij voor, dat daar inderdaad het middel ligt om de signifiek tot verdere resultaten te brengen”. Welk deel van de signifiek? En welke resultaten? Prof. Kranenburg heeft alleen aangetoond (238-239), dat signifische ontleding van de woorden-

groep: „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” sommige uitkomsten van de psychologie bevestigd. Maar wilde hij waarlijk niet meer dan: „in het licht stellen, op welke wijze signifik en psychologie m. i. met elkaar in verband zijn te brengen” (240).

Nog vager is Prof. Mr. I. Henri Hijmans in eene merkwaardige bijdrage in het Rechtsgeleerd Magazijn van 1917 bldz. 553: „Denkbaar is, m. i. ook wenschelijk, een significa, die bij haar onderzoek naar het ontstaan van de beteekenis der woorden voor alles vastknoopt aan psychologische gegevens; die, van de ervaring uitgaande, nagaat hoe de verschillende woorden der rechtstaal voor hare gebruikers zijn geworden tot wat ze hem zeggen, en die verder den grondslag voor opzettelijke wijzigingen der rechtstaal uitsluitend zoekt in de te bevredigen eischen der rechtspraak. Een significa dus, die onder de hoede der experimenteele psychologie hare werkkring zoekt in het maatschappelijk leven!”

Spraakbeeld, alles spraakbeeld. Verwarring van beschrijvende, verklarende en actieve significa. En overschatting van „de hoede der experimenteele psychologie”.

Overschatting van de psychologie en onderschatting van filosofie en logica, is de fout van de Nieuwe Taalgids en van Dr. Jac. van Ginneken. Reeds in de „Inleiding” tot zijn „Handboek der Nederlandsche Taal” bldz. 1: „Geen andere wetenschap buiten de psychologie,

is bij machte hier de gezochte oorzakelijke verklaring aan te bieden". Hoe weet de zeer-geleerde schrijver dat zoo zeker?

Terecht verzet Dr. Van Ginneken zich tegen: „panlogiciens incorrigibles”. ¹⁾ Maar is het aan zijn scherpzinnigheid ontgaan, dat het verzet daartegen geworden is tot een even eenzijdige en naïeve pan-psychologie? Ook daartegen verzet. Terecht spreekt G. Bolkestein van „fetischdienst van de psychologie”. ²⁾ En niet minder juist Ph. J. Simons in „De Nieuwe Taalgids” zelf: „Maar, 't is waar, 'n woord als „psychologies” is voor velen voldoende, om als oplossing dienst te doen”. ³⁾

De fout van „De Nieuwe Taalgids” en van Dr. Van Ginneken is deze: Zij spreken voortdurend van *de* Taal. En zij maken hoogstens eene verdeeling van die taal in groeps-talen en in persoonlijke talen. Maar zij verwaarloozen de zeer-belangrijke onderscheiding tusschen de logische, kinetische wetenschapstaal, gelijk bijvoorbeeld het symbolensysteem van de wiskunde. En de intuïtieve, potentieele omgangstaal, gelijk bijvoorbeeld de taal van liefde en vriendschap. Dit zijn de beide uitersten. Daar-

¹⁾ „Principes de linguistique psychologique” bldz. 226 en bldz. 148—149 noot.

²⁾ In eene rede: „Het nieuwere taalbegrip in het voortgezet onderwijs”. Waarover N. T. Jrg. VI bldz. 262.

³⁾ „Rondom de kern van ons taalgeslacht”, Jrg. XII bldz. 232 noot.

tusschen zou men nog weer de handelstaal kunnen plaatsen. En meerdere invoegingen zijn niet onmogelijk.

Wanneer Dr. Van Ginneken spreekt van „de” taal, dan bedoelt hij de taal van het gesprek. Maar er is geen enkele reden om aan te nemen, dat de taal van het natuurlijke gesprek meer „de” Nederlandsche taal zou zijn, dan de taal van de natuurlijke redevoering of van het natuurlijke opstel of gedicht. „De” taalverschijnselen, zonder meer leert men uit het gesprek volstrekt niet bijzonder goed kennen. ¹⁾

De fout van „De Nieuwe Taalgids” wreekt zich ook in verkeerde opvatting van de waarde van de etymologie. Twee uitersten. Prof. Bolland meent, dat kennis van de etymologie het juiste gebruiken van een woord bevordert. ²⁾ Prof. Salverda de Grave meent, dat de etymologie juist een beletsel is voor goed gebruiken van een woord. ³⁾ Ik heb over deze strijdvraag uitvoerig geschreven in mijn Proefschrift (52-60). ⁴⁾ Men moet hier onderscheiden: voor de symbolen van een logische wetenschaps-taal is het

¹⁾ Dr. Jac. van Ginneken „Het Gesprek” in N. T. Jrg. III.

²⁾ „Het Nederlandsch als taal voor hoogere aangelegenheden des geestes”.

³⁾ „De Heer Bolland en het Fransch” in „De Gids” van 1912.

⁴⁾ Prof. Dr. J. J. Salverda de Grave „Taalstudie en taalonderwijs volgens de methode van Bally” in N. T. Jrg. V bldz. 220. Dr. J. M. Fraenkel „Hollandsch tegen Fransch” in T. v. W. Jrg. VI.

noodig de oer-beteekenis te weten. En hoe elke beteekenis zich uit die oer-beteekenis ontwikkeld heeft. Voor de woorden van de intuïtieve omgangstaal kan die kennis worden gemist. Of deze kennis het intuïtieve karakter van de omgangstaal vermindert, weet ik zoo dadelijk nog niet.¹⁾

De fout van „de Nieuwe Taalgids” wreekt zich ook in onderschatting van de waarde van eene logische synonymiek.²⁾ Deze kan in eene logische wetenschapstaal niet worden gemist. In de intuïtieve omgangs-taal is zij minder noodig. Misschien tast zij zelfs het intuïtieve karakter aan.

Wat wij Recht noemen is: recht en orde. Dat is: intuïtie en logica. Categorische en hypothetische imperatief. Hieruit: de rechtstaal is meer intuïtief dan bijvoorbeeld de wiskunde-taal. En meer logisch dan bijvoorbeeld de gewone omgangstaal. En te meer logisch, naarmate het orde-element in het positieve recht sterker is. Voor de logische rechtstaal hebben dus etymologie en synonymiek meer waarde dan voor de intuïtieve omgangstaal.

¹⁾ Over een zoogenaamd „onjuist” gebruik van het Hebreewsche „heidad” = hoera, een debat tusschen den Opperrabbijn Justus Tal en den Heer S. Seeligmann in „Mizrachie” van September 1918.

²⁾ Prof. Dr. C. G. N. de Vooy: „Kritiek van de gangbare Synoniemen-behandeling” in N. T. Jrg. II en „Synoniemen-behandeling bij het onderwijs” in denzelfden Jaargang.

Wanneer Prof. De Bussy onderscheidt tusschen „aansprakelijk” en „verantwoordelijk”, dan doet hij dat niet: „om door kunstmatige onderscheiding tot volmaking van de taal bij te dragen”.¹⁾

De taal geeft ons hier twee gelijkwaardige woorden. Gelijk meer het geval is met bijvoeglijke naamwoorden gevormd van coöperatieve werkwoorden. Die dan geene namen zijn van verschillende eigenschappen, maar van ééne en dezelfde verhouding van de beide zijden beschouwd. Waar het een logische vaktaal betreft, moet men in zoo een geval of logisch onderscheiden of aantoonen, dat onderscheid logisch niet te maken is.²⁾

De fout van „De Nieuwe Taalgids” wreekt zich ook in de goedkeuring van ieder spraakgebruik, zoodra het maar algemeen is geworden. Bijvoorbeeld J. H. van den Bosch in eene lezing afgedrukt in de N. T. Jrg. VI bladz. 225: „En 't mag altijd, 't is altijd goed”.³⁾ Zóó ver gaat nu

¹⁾ „Over de begrippen toerekenbaarheid en verantwoordelijkheid” in T. v. S. Jrg. XVI en „Over verantwoordelijkheid” in „Teylers Theologisch Tijdschrift”, Jrg. I. Mr. Jacob Israël de Haan „Rechtskundige significa en hare toepassing op de begrippen „aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar” bldz. 119—129.

²⁾ Prof. Dr. G. Heymans „De wetenschap der Zedekunde” in „De Gids” van 1899, Deel II bldz. 486. J. V. Hendriks „Handwoordenboek van Nederlandsche synoniemen” op: aansprakelijk en verantwoordelijk. Toerekenbaar en toerekeningsvatbaar ontbreken.

³⁾ C. R. C. Herckenrath „Een levende taal als wereldtaal” in „Onze Eeuw” van Maart 1914.

toch Dr. Van Ginneken niet. B.v. in „de Regenboogskleuren van Nederlands Taal” bldz. 195, waar het nadeel wordt aangetoond van willekeur en regelloosheid in de Taal. Bldz. 199: „Vooraf, waar geen scholen zijn, staat het Afrikaansch aan verwildering bloot.” Eveneens bldz. 213, No. 17, slot.

In de intuïtieve omgangstaal kan men zich houden aan den „usus”. In de logische vaktaal moet men zich houden aan de „ratio”. De strijd tusschen „usus” en „ratio” is zoo oud als de rechtstaal. In de intuïtief-logische rechtstaal moet men een intuïtief-logisch evenwicht bewaren tusschen usus en ratio.¹⁾

Volgens „De Nieuwe Taalgids” moeten een spraakkunst en een woordenboek slechts taal-waarnemen en taal-constateeren. Maar niet taal-reglementeeren. In deze tegenstelling ziet deze groep schrijvers juist de belangrijke tegenstelling tusschen de oude en de nieuwe richting in de taalwetenschap.

Voor de intuïtieve omgangstaal is hun opvatting van woordenboek en spraakkunst misschien wel juist. Maar voor logische wetenschaps-talen is zij onjuist.

* *
*

¹⁾ Mr. S. K. de Waard „Het belang van het Latijn als rechtstaal voor den Nederlandschen Jurist”, bldz. 73 over de taal van Celsus en Neratius. En S. Brie „Die Lehre vom Gewohnheitsrecht”, bldz. 7 en 25.

Trouwens: voortdurend wordt in „de Nieuwe Taalgids” de oudere logische taalbeschouwing gesteld tegenover de nieuwere psychologische. Maar over de verhouding tusschen logica en psychologie vindt men niets. Alsof dat zoo eene onbetwiste zaak ware.¹⁾ Wijsgeerige bezinning, zietdaar wat de Nieuwe Taalgids ontbreekt. Het ergste voorbeeld daarvan is: „Enkele taalpsychologische opmerkingen” door J. G. Talen, R. A. Kolléwijn en F. Buitenrust Hettéma in Jrg. II. Later herdrukt als „Inleiding” bij „Nederlandse Taal” door deze drie schrijvers. Dat opstel is het slechtste opstel uit al de twaalf jaargangen. Ik zal de waardeloosheid niet zin voor zin aanwijzen. Slechts drie punten. Ten eerste: het voortdurend ondoordachte gebruik van woorden als denk-product, logisch-product. Hij, die wil schrijven over de verhouding van taal, logica, psychologie en denken, zal daarvoor andere woorden moeten gebruiken dan een zoo grofzinnelijke metafoor als product. Laten de drie schrijvers maar eens uit hun opstel alle zinnen met „product” bijeen-zoeken.

Ten tweede: pijnigende overschatting van de psychologie. Eén zinnetje: „De psychologische wetenschap is de eenige verklaarster van 't wezen zoowel van taal als van

¹⁾ Prof. Dr. Ph. Kohnstamm: „Psychologie en logica” in T. v. W. Jrg. I en Prof. Dr. G. Heymans: „De psychologische methode in de logica” in T. v. W. Jrg. II.

denken." Dus: niet de logica. En niet de filosofie. Alleen maar de psychologie. Hoe weten die drie schrijvers dat zoo zeker? ¹⁾)

Ten derde: een naïef-realistische voorstelling omtrent de verhouding tusschen het denken en de zoogenaamde buitenwereld. Twee aanhalingen: „Daarom is taaluiting als zoodanig zoomin een produkt van menschelijk denken als b.v. het dierlijk lichaam, een plant, een kristal of 't zonnestelsel." En: „Niemand zal 't in 't hoofd krijgen, 't samenstel van ons lichaam voor een menschelijk denk-product te houden." ²⁾)

Met het bovenstaande wil ik niet beweren, dat de Nieuwe Taalgids geen buitengewone verdiensten zou hebben. Hij heeft ze, vooral critisch. Gewerkt werd voor een lees-onderwijs in een natuurlijke lees-taal. Ik noem: den redacteur J. Koopmans: „De eischen van een school-leesboek" in Jrg. II en „Nieuwe schoolleesboeken" in Jrg. IX. Gewerkt wordt voor beter taal-onderwijs. Ik noem: den redacteur Prof. Dr. C. G. N. de Vooy: „Kant-

¹⁾ Stelling XVIII van Dr. D. H. Th. Vollenhoven bij zijn Proefschrift „De wijsbegeerte der wiskunde van theïstisch standpunt" (Vrije Universiteit, 27 September 1918.) „Het doel der psychologie in engen zin is niet zoozeer verklaren als wel verstaan."

²⁾ Dr. J. A. der Mouw „Kritische Studies", bldz. 104: „Het naïef realisme": „Hoe beschouwt het nog niet tot nadenken over denken en waarnemen ontwaakte, kinderlijk-argelooze bewustzijn de natuur of de werkelijkheid?" Antwoord: zóó.

teekeningen bij Den Hertog's Nederlandsche Spraak-kunst" in Jrg. I, „Nieuwe Wegen?" een kritiek op vier Nederlandsche taalboeken in Jrg. II, eene belangrijke boek-beoordeeling over W. Zoethout's „Taalonderwijshervorming in de lagere school" in Jrg. VII. Van H. van Strien een opstel: „Hasselbach's Nederlandsche Spraak-kunst principieel beoordeeld" in Jrg. I. Van Dr. E. Krusinga: „Tamboers der voorhoede?" kritiek op drie Nederlandsche taalboeken in Jrg. V. Van J. Koopmans: „Geestdrift en praktijk" in Jrg. VIII.

Gewerkt werd voor onderwijs in eenvoudiger, natuurlijker stijl. Ik noem van den voortreffelijken J. Matthijs Acket „Proeve van een les in de beeldspraak" ¹⁾ in Jrg. II. Van J. Koopmans „Schoolopstellen" in Jrg. II.

Gewerkt werd voor een betere opleiding van taalonderwijzers en voor betere examens. Ik noem M. R. Dijkman: „Kritische beschouwingen over hedendaagsche examenpraktijk" en „Laakbare eenzijdigheid. Karakter-analyse naar aanleiding van de schriftelijke taalopgaven van 't onderwijzersexamen in 1911" beide in Jrg. V. En: Prof. Dr. C. G. N. de Vooy: „Letterkunde studie voor de hoofdacte" in Jrg. V.

¹⁾ Vgl. J. M. Acket: „Stijlstudie en stijloefening", Inleiding. Waarover Prof. Dr. C. G. N. de Vooy in N. T. Jrg. XII bldz. 214.

Voortdurend is gewezen op de juiste verhouding van taal en spelling.¹⁾

Voortdurend is ook gewezen op de juiste verhouding tusschen spreektaal en schrijftaal.²⁾ Beter was het wellicht te zeggen tusschen: gesproken taal en geschreven taal. Want er is (helaas) maar al te veel gesproken schrijftaal. Anderzijds is er (gelukkig) ook een geschreven spreektaal. En juist voor de laatste heeft de Nieuwe Taalgids buitengemeen veel goeds gedaan. Nog beter lijkt het mij geheel afstand te doen van gevaarlijke, misleidende woorden als: spreektaal, gesproken taal, schrijftaal, geschreven taal.³⁾ En liever te spreken van intuïtieve taal tegenover logische wetenschapstaal. Met talrijke overgangen tusschen deze beide uitersten. En er

¹⁾ Prof. Dr. C. G. N. de Voys „Konservatieve Taalgeleerdheid” naar aanleiding van Prof. Dr. J. te Winkel: „Geschiedenis der Nederlandsche taal” (1901) en „Inleiding tot de Geschiedenis der Nederlandsche taal” (1905) in „De Beweging” van September 1906.

²⁾ J. H. van den Bosch „Over het schrijven” in Jrg. I. Vooral bldz. 98—99. Prof. Dr. J. J. Salverda de Grave „Taalstudie en taalonderwijs volgens de methode van Bally”, Jrg. V bldz. 218.

³⁾ Prof. Dr. C. G. N. de Voys in eene „Boekbeoordeeling” van „Van spreken tot schrijven. Het Stelonderwijs” door H. van Strien, J. Faber en J. Bok in Jrg. I bldz. 38. „De verwarring stichtende termen „schrijftaal” en „spreektaal” in Jrg. V bldz. 96. „Het gezag van een „Algemeen Beschaafd” in Jrg. VIII, bldz. I noot. „Spreken en schrijven in Noord- en Zuid-Nederland” in „De Beweging” van Jan. 1912 over het verschil tusschen „schrijftaal en „Schriftsprache”.

tusschen de handelstaal. Want de tegenstelling: intuïtief-logica beheerscht het geheele geestelijk leven. En alle vormen van verstandhouding.

IX.

Voor één ernstig veel-voorkomend misverstand waar-schuw ik. Dit: dat significa zich bezig houdt met een soort mystieke beschouwing van symbolen los van hunne beteekenis.¹⁾ Neen: significa is de leer van de Beteekenis als de volstreckte betrekking tusschen het Teeken en zijn Beteekende. Het Teeken zonder zijn Beteekende is geen Teeken. Maar luchtbeweging, inktlijn, lichaamsbeweging. Het is nog noodig, dat dit gezegd wordt. Want Schlossmann spreekt ernstig zijne verwondering uit over het feit, dat de wet, die niet anders is dan papier en inkt, zooveel macht heeft. En Eugen Ehrlich prijst de groote waarde van deze „schijnbare trivialiteit”.²⁾ Het is niet een schijnbare trivialiteit. Het is een echte trivialiteit. Men kan zich evengoed verbazen over den invloed van een gesproken woord, dat niet anders is dan een

¹⁾ Erich Heyde: „Misverständnisse der Philosophie Johannes Rehmkes” in „Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik” van 1918 bldz. 21—27 tegen de bewering: „Rehmkes Lehre laufe nur auf Worterklärungen hinaus”. En: „Worterklärung ist immer auch Sacherklärung.”

²⁾ „Die richterliche Rechtsfindung auf Grund des Rechtssatzes” in Jherings Jahrbücher van 1917.

beetje bewogen lucht. De woorden van de gedrukte wet, als Teekens van hun Beteekende, „zijn” niet papier en inkt.

De „Wörter und Sachen”-beweging in Duitschland heeft juist voor doel aan te toonen, dat het Woord zonder zijn Ding geen woord is. En „woordverklaring” is onzin.¹⁾

Significa beschrijft, verklaart, critiseert en vernieuwt, zoowel de begrips- en gevoelswaarde der symbolen, als de symboliseering der begrippen en gevoelens in één onderscheidbare éénheid.

In de verstandhouding zijn het Teeken en zijn Beteekende nooit volkomen gescheiden of volkomen vereenigd. Maar de afstand tusschen het Teeken en zijn Beteekende kan grooter en kleiner zijn.

Klein is die afstand bij het schaakspel. Symboolbeweging en gedachte-beweging zijn hier welhaast volmaakt gelijk-gericht.²⁾

Twee uitersten zijn er van verwijdering tusschen Teeken en Beteekende.³⁾

¹⁾ Prof. Dr. A. Kluyver „Wörter und Sachen” in N. T. Jrg. IV en Prof. Dr. N. van Wijk „Over woordafleiding” in N. T. Jrg. V. Bij vertalingen van oude teksten moet men hierop letten. B.v. Mr. Jacob Israël de Haan „Taal en Rechtswetenschap” in „De Beweging” van Augustus 1915.

²⁾ Dr. J. F. van Oss „Ervaring in ruimte” bldz. 6.

³⁾ „Afstand” en „verwijdering” zijn metaforen, die intuïtief

Ten eerste: het intuïtief voortbouwen in een gedachte-systeem zonder begeleiding van symbolen.¹⁾ Dit is het vrije denken. Wat wij gewoonlijk „denken” noemen is iets anders, n.l. het zwijgend voortbouwen in een woordensysteem. Voorbeeld van het vrije denken: de intuïtieve wiskundige bouwdaden.²⁾ Het stelsel, dat daardoor ontstaat, kan niet aan anderen worden medegedeeld. Wordt het gesymboliseerd dan gaat het intuïtieve karakter verloren. Overigens kan men over dit symbolen-vrije denken niet anders dan sprakeloos spreken.

Ten tweede: het voortbouwen in een symbolen-systeem volgens die taalregelmaticigheden, welke wij gewoonlijk de logische grondprincipes noemen. Zonder, dat het symbolen-systeem voortdurend gelijkgericht blijft met een corresponderend begrippen-systeem. Voorbeeld: „waar regelmatigheid in de taal, die wiskunde begeleidt, wordt

moeten worden verstaan. Dat wil zeggen: dat men de beteekenis niet kan beschrijven met andere woorden. Maar men kan ze inbouwen in een stelsel zonder intuïtieve contradicties. Dat is: een stelsel, waarin het gevoel zich beweegt zonder pijn. Dat deze beschrijving van „intuïtief verstaan” eerst intuïtief moet zijn verstaan spreekt vanzelf.

¹⁾ Nico van Suchtelen: „Het Al-Eenig Leven” in „De Beweging” van Juli 1907 bldz. 10: „Wij begrijpen door onmiddellijke aanschouwing en het begripssymbool zoeken wij eerst dan, wanneer wij ook anderen ons begrip willen openbaren.”

²⁾ Prof. Dr. L. E. J. Brouwer „Over de grondslagen der wiskunde” Boek III „Wiskunde en logica”.

uitgebreid over een taal van wiskundige woorden, die geen wiskunde begeleidt".¹⁾ Eveneens overal waar regelmatigheid in de taal, die recht begeleidt, wordt uitgebreid over een taal van juridische woorden, die geen recht begeleidt. Op die manier wordt slechts een taalgebouw verkregen, dat van het recht onherroepelijk gescheiden blijft. De rechts-intuïtie moet het symbolengebouw van het recht op ieder punt van opbouw verifiëren.

X.

In dezen tijd is van de rechtskundige significa meest noodig: critische en actieve. Want in dezen Tijd ontstaan voortdurend nieuwe vormen van verstandhouding en zelfhandhaving.

Eenerzijds: is het gevaarlijk nieuwe verhoudingen te symboliseeren met woorden, die passen bij het oude systeem. Hierop heeft Prof. Krabbe gewezen op verschillende plaatsen in „De Moderne Staatsidee” (bldz. 10; 106—107; 170; 188).

Anderzijds: verbreekt een discrete verandering van de geheele terminologie de continuïteit van de juridische verstandhouding. Hierop wijst Prof. Struycken in „Recht en Gezag” bldz. 15.

¹⁾ Prof. Dr. L. E. J. Brouwer „De onbetrouwbaarheid der logische principes” in T. v. W. Jrg. II bldz. 155.

Tusschen die beide gevaren zal men intuïtief-logisch het midden moeten houden.

Zóó is het ook met de rechtspraak in schablonen-formules. Deze worden gemaakt door den Hoogen Raad. De lagere rechters dwingen er hun rechts-intuïtie naar. Voor het Recht is dat noodlottig. Voor de Orde is dat noodzakelijk. Noodig is critische rechtskundige significa, die het juridisch symbolensysteem voortdurend onderzoekt. En actieve rechtskundige significa, die het continu vernieuwt. Vooral in tijden van rechts-revolutie zal de actieve significa snel, en toch zuiver, moeten werken.

Er is nu een tijd van rechts-revolutie. Begonnen vóór den Oorlog. En zal niet met den oorlog eindigen. Enkele bewijzen: „De Moderne Staatsidee” van Prof. Krabbe. En een aantal opstellen, die naar aanleiding daarvan verschenen. Ik noem: Prof. Mr. A. Anema: „Krabbe’s moderne Staatsleer” in W. P. N. R. van Januari en Februari 1917. Prof. Mr. B. C. de Savornin Lohman „Theorie en Werkelijkheid” in „Themis” van 1917. Prof. Mr. Dr. A. A. H. Struycken „Recht en Gezag” in „De Gids” van September 1916, ook afzonderlijk verschenen. Hierover weder Prof. Mr. Dr. R. Kranenburg in „Rechtsgeleerd Magazijn” van 1917 bldz. 315 v.v. Weder van Prof. Krabbe zelve „Het Rechtsgezag”. En daarover: Prof. Mr. D. P. D. Fabius in „Stemmen des Tijds” van Juni 1918 en Prof. Jhr. Mr. D. G. Rengers Hora.

Siccama in „Themis” van 1918. Tot deze groep behooren ook de kleine boeken van Prof. Mr. P. Scholten: „Recht en Levensbeschouwing” en „Recht en Liefde”.

In al deze geschriften worden vragen behandeld, die aangeduid worden door de volgende formules: recht en gerechtigheid; recht en wet; recht en macht; vrije wets-hanteering en rechtspraak; souvereiniteit van het recht, enz.

Dezelfde vragen vindt men behandeld in een aantal professorale oraties van de laatste jaren. Ik noem: Prof. Mr. I. Henri Hijmans „Het recht der Werkelijkheid” (Amsterdam, 31 October 1910), Prof. Mr. E. M. Meyers „De taak der rechtswetenschap ten aanzien der vrije rechtspraak” (Leiden, 2 November 1910).¹⁾ Prof. Mr. J. van Kan „Vrije rechtsvorming in Rome” (Leiden, 21 Januari 1914). Prof. Mr. J. C. van Oven „Verleden en toekomst” (Groningen, 29 September 1917) en Prof. Mr. C. W. Star Busmann: „Doelmatigheid in rechtswetenschap en rechtspleging (Utrecht, 10 October 1917).

Ook in al deze geschriften worden de algemeene rechtsbegrippen onderzocht en door nieuwe vervangen.

Zooveel critische en scheppende rechtswetenschap

¹⁾ Eene vergelijking tusschen deze beide door A. van Genneep in „Onze Eeuw” van Maart 1911. De waarde van de oratie van Prof. Hijmans wordt hier ten zeerste onderschat. Bovendien hindert de spottende, hatende toon. Juist in een openhartige boek-beoordeeling moet zelfs de schijn worden vermeden van haat en wraak.

eischt critische en scheppende rechtskundige significa.

De critische rechtskundige significa zal haar bezinning nu vooral richten op de symbolen, waarin de oude rechtsgedachten worden bestreden. En de nieuwe worden opgebouwd. Woorden als: recht, rechtvaardigheid, orde, belang, macht, gezag, doelmatigheid, soevereiniteit, vrijheid, willekeur, persoonlijkheid, subjectief, objectief, moeten, mogen, kunnen, enz.

Tegelijkertijd zal de actief-scheppende significa zich bezig houden met den bouw van een symbolen-systeem voor de nieuwe rechts-gedachten.

XI.

Is zoo eene bewuste, individueele actieve rechtskundige significa mogelijk? Of veranderen de oude symbolen en ontstaan de nieuwe symbolen onder invloed van maatschappelijke of zelfs boven-menschelijke machten? Dat wil zeggen: wat is de aard der zoogenaamde taalwet-ten?¹⁾ Ik heb die vraag in mijn tijd uitvoerig besproken in mijn Proefschrift (bldz. 40—52) en daar de meeningen beschreven van Paul, Wundt, Mauthner, Dauzat, Bréal, Grammont en Meillet.

¹⁾ „Wet” een woord, dat in vele wetenschappen wordt gebruikt: recht, wiskunde, natuurkunde, taal, (phonetiek en signifik), plantkunde, dierkunde, scheikunde, wijsbegeerte, zielkunde, enz. Toch wacht het nog zijn signifikante bewerking.

Thans enkele richtende volzinnen. Die slechts conclusies geven. Taalwetten verklaren niet. Zij beschrijven slechts de veranderingen in de symbolen-systemen op stelselmatige onvolledige wijze. Iedere beschrijving is onvolledig, daar het continuum door invoeging van beteekenis-punten niet wordt uitgeput. Een stelselmatig-onvolledige beschrijving is een wet. De taalwetten, voor zij taalverandering beschrijven, behooren tot de geschiedenis-wetenschap. De significus zal zich dus moeten bezinnen op het wezen van de geschiedenis. Bijzonder op de vraag, of de werkelijkheid kan worden beschreven.¹⁾ Dit kan niet. Discrete woorden putten de continue werkelijkheid niet uit. Door een geschiedenisverhaal leeren wij niet de werkelijkheid kennen. Maar den verhaler. En nog meer ons zelve. Wie alles ziet, die ziet niets. Geschiedenis-schrijven wil zeggen: stelselmatig-onvolledig zijn.²⁾ De geschiedenis van een volk schrijven is niet mogelijk. Men kiest het wezenlijke. En in die keuze openbaart zich de subjectiviteit van den verhaler. Deze kan niet

¹⁾ Prof. Dr. J. N. Bowman „On the use of the word „history”, in „Festschrift” voor Diedrich Schäfer.

²⁾ Prof. Dr. B. H. C. K. van der Wyck „Natuur en Geschiedenis” in „Onze Eeuw” van 1907 en Dr. A. Rutgers van der Loeff „Het wezenlijke in de Geschiedenis” in „Onze Eeuw” van 1909. Door het wezen van de Geschiedenis wordt de waarde bepaald van de biographische methode voor crimineele aetiologie. Waarover Mr. J. R. B. de Roos en Mr. Jacob Israël de Haan in T. v. S. Jrg. XXI en XXII.

worden uitgedreven, zoo min als de subjectiviteit van den rechter. Een objectief geschiedenis-verhaal en een objectief vonnis zijn ondenkbaarheden.

Ieder feit heeft het geheele verleden wereldgebeuren als oorzaak. Dat ik op dezen dag, op dit oogenblik, in deze kamer, aan deze tafel, met deze pen, en die inkt, op dit papier dit ééne woord schrijf: *significa*, hoeveel oorzaken heeft dat? Oneindig vele. Dat is: ééne. Het wereldgebeuren. In het wereldgebeuren dringt het retrospectieve historische denken binnen langs verschillende lijnen. Maar één-dimensionaal. Omdat de wetenschappelijke tijdmaat één-dimensionaal is.¹⁾ Daarom is geschiedenis-schrijver schematiseeren. Twee stelselmatige schematiseeringen zijn mogelijk. De indeterministisch-individueele. En de deterministisch-sociale. Ieder van deze twee veronderstelt de andere. Men kan niet vragen, welke van beide schematiseeringen juister is. Zoo min als men kan vragen welke schaal het continuum juister indringt. De oneindig-duale of de oneindig-decimale. Beide raken verschillende punten van het continuum. En samen putten zij dit nog niet uit. Er is één Waarheid, een *Causa*, een *Substantie*, een *Continuum*. Menschelijk is dit: op het wereldcontinuum een discreet stelsel te bouwen, vrij van contradicties, en waarin de energieën

¹⁾ Prof. Dr. L. E. Brouwer: „Over de grondslagen der wiskunde”, bldz. 96—97.

van den bouwer zich bewegen zonder al te zware levenspijn. Zoo een stelsel is voor mij de indeterministische schematisering meer dan de deterministische. Doordat wij geschiedenis schrijven met logische woordentaal wordt ieder geschiedenis-verhaal al te logisch, al te deterministisch. De spontane, individueele intuïties vallen eruit verloren.

Dit alles geldt ook voor de geschiedenis der Taal. En weder: hoe zal men eene geschiedenis schrijven van de Taal, terwijl er geen taal is van de Geschiedenis? Noodig is: actieve geschiedenis-significa. Maar geschiedkundige significa, ¹⁾ en over het algemeen wijsbegeerte van de geschiedenis behooren tot de wetenschappen, die de geschiedkundige vakgeleerden verwaarloozen.²⁾

Samenvatting: de mogelijkheid van een niet-contradictoire deterministische schematisering der werkelijkheid, bewijst niets tegen invloed van individueele, niet-herleidbare spontaneïteit.

* * *

¹⁾ Belangrijk is een kritisch onderzoek van de metaphoren van K. Lamprecht in „Einführung in das Historische Denken”. Waarover Prof. Dr. J. Huizinga in „Museum” van 1914 bldz. 17.

²⁾ Prof. Dr. H. Brugmans over Otto Ehrlich: „Wie ist Geschichte als Wissenschaft möglich?” in „Museum” van 1915 bldz. 145. „Het is een merkwaardig, maar zeer verklaarbaar verschijnsel, dat de historici zich in den regel niet al te druk maken over de philosophische grondbeginselen en grondslagen van hun wetenschap.” Voorts: Prof. Dr. J. Huizinga: „Een historische tegenstelling getoetst aan de Amerikaansche Geschiedenis” in „De Gids” van Juli en Aug. 1918.

Over de mogelijkheid van bewuste, individueele, actieve significa schreef mij het volgende Prof. Dr. G. van Rijnberk, schrijver van een reeks artikelen: „Geneeskundige significa” in het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde van September 1918: „Ieder denkend mensch, om niet te zeggen: ieder conscientieus spreker of schrijver heeft zoo lang de menschheid bestaat „significa” beoefend „sans le savoir”, en ieder, die verstandig is, komt dan tot de slotsom: alles is vaag en wisselvallig, de woorden, die begrippen of voorstellingen weergeven moeten, evenzeer als de denk-beelden zelve. Te streven naar zuiverheid van uitdrukking is even onzinnig als te streven naar „zuiverheid van gevoel” of „zuiverheid van begrip”. Zoo er iets zuiver is, dan zijn het: de meest afgezaagde, ultrabanale gemeenplaatsen. Die wortelen in de duizend-geslachten-oude, allerdiepste lagen der psyche van een allerbreedste strook menschheid. En daar die diepste lagen ’t oudst en minst aan verandering onderhevig zijn, zijn de banaliteiten, die daaruit opwellen nog ’t zuiverst, zooals ’t gevoel, dat aan hen ten grondslag ligt, tot de zuiverste en universeelste dingen behoort. En daar men heden niet kan zeggen, welke der nieuwe woorden, voor nieuwe begrippen nieuw ontstaan, over 1000 jaar gemeenplaatsen zullen zijn geworden en welke niet, lijkt mij alle arbeid van zifting en streven naar zuivering, ten slotte goed geld naar kwaad geld gooien.

Voelen en denken en dus spreken, is een product van wederzijds uitslijpen en afvlijen van duizende mensen in honderde geslachten. Retrospectieve significa betekent: de geheele beschavings-geschiedenis van het menschenras. En voor de toekomst dwingende significa te willen drijven is naïef”.

Over de mogelijkheid van bewuste, individueele, actieve significa is ingekomen bij den Raad van Bewindvoerders van het „Internationaal Instituut voor Wijsbegeerte”, te Amsterdam, een schrijven van Dr. Martin Buber, waar uit het volgende: ¹⁾ „Es heisst in den mir übersandten Exposé, es sei Aufgabe der zu begründenden Akademie „Wörter spirituellen Wertes für die Sprache abendländischen Völker zu schaffen”. Das scheint mir, so hoch ich auch die Möglichkeiten einer Gemeinschaft gleichgesinnter Menschen, und ihre wirkende Kraft einschätze, doch über die Funktionen einer solchen Gemeinschaft prinzipiell hinauszugehen. Wortschöpfung, Erschaffung des Wortes ist für mich einer der geheimnisvollsten Vorgänge des geistigen Lebens, ja, ich gestehe, dass für meine Einsicht zwischen dem, was ich hier Erschaffung des Wortes nenne, und dem was man das Hervortreten des Logos genannt hat, kein *Wesens*unterschied besteht. Das Werden des Wortes ist ein Mysterium, das sich in

¹⁾ Geheel opgenomen in de Mededeelingen van het Instituut van Maart 1918, (Groningen, P. Noordhoff.)

der entbrannten, aufgetanen Seele des welt dichtenden, weltdeckenden Menschen vollzieht. Nur solch ein im Geiste *gezeugtes* Wort kann in dem Menschen zeugen. Daher kann es meines Erachtens nicht Aufgabe einer Gemeinschaft sein es zu *machen*. Vielmehr scheint mir eine Körperschaft wie die von Ihnen und Ihren Freunden geplante sich nur eine Reinigung des Wortes zum Ziele setzen zu dürfen und zu sollen. Der Missbrauch der grossen alten Worte ist zu bekämpfen, nicht der Gebrauch neuer zu lehren”.

Hierop werd namens den Raad van Bewindvoerders geantwoord door Prof. Dr. L. E. J. Brouwer, waaruit het volgende:¹⁾ „Das abendländische Wort besitzt zwei in mehreren Fällen neben seinem materiellen einen seelischen Wert, aber letzterer is immer dem ersteren untergeordnet, und während ersterer eine sichere und dauerhaft orientierende Wirkung auf die Aktivität der Gemeinschaft erworden hat, in dem Sinne, dass es die einzelnen Individuen dazu bringt, im Erstreben körperlicher Sicherheit und materiellen Komforts einander möglichst wenig zu hindern, und womöglich zu unterstützen, entbehrt letzterer jeden Einfluss auf die Rechtsverhältnisse (es sei denn insofern er daselbst zur Erschleichung von Unrecht missbraucht wird); demzufolge

¹⁾ Mededeelingen van het Instituut van Maart 1918.

sind seine Wirkungen schwach, vorübergehend und lokalisiert.

Wörter, welche ausschliesslich seelische Werte besitzen und dazu geeignet sind, die Gemeinschaft auf das Ein- und Ausatmen des Weltgeistes und das Innehalten von Tao hin zu orientieren gibt es in den abendländischen Sprachen nicht; wenn solche existierten, würde übrigens ihre Wirkung lahmgelegt werden durch dem wechselseitigem leiblichen Hass der zu dicht bei einander lebenden Menschen, welcher im gegenseitigen Misstrauen gegen die Reinheit ihrer Geburt wurzelt, und das Erstreben materiellen Komforts durch die einzelnen Individuen nur unerheblich, das Ein- und Ausatmen des Weltgeistes aber in hohem Masse hindert. Der Eintritt des ersten Wortes ausschliesslich seelischen Wertes in das allgemeine menschliche Verständnis wird als Phänomen mit der Einsicht in die Unduldbarkeit dieses leiblichen Hasses untrennbar verbunden sein, und somit sofort eine gesetzliche Regelung der menschlichen Fortpflanzung veranlassen.

Nur dann aber wird zu diesem Eintritt eine Möglichkeit geschaffen sein, wenn das „Mysterium des Werdens“ des betreffenden Wortes sich nicht im einzelnen Individuum, sondern im gegenseitigen Verständnis einer Gemeinschaft von klar empfindenden und scharf den-

kenden, übrigens materiell einander nicht zu nahe stehenden Menschen vollzogen hat".¹⁾

Na de publicatie van dezen brief van Dr. Buber en van dit antwoord van Prof. Brouwer is bij den Raad van Bewindvoerders ingekomen een schrijven van Erich Gutkind, den schrijver van „Siderische Geburt” en samen met Dr. F. van Eeden van „Welt-Eroberung durch Helden-liebe”. Beide boeken van groote signifische waarde. Uit die antwoord het volgende: „Wenn ich es selbst für mich formulieren darf, so wollt Ihr also das letzte Wort Europa’s, Europa’s Zauberwort schaffen oder finden. Darin stimme ich Buber bei dass das grosse reingeistige Wort Europa’s nicht „gemacht” werden kann. Aber ich stimme nicht zu in seine Unterschätzung der „Gemeinschaft”, da sehr wohl in der Gemeinschaft, die, wie es wohl heisst von „Pfungstgeist” erfüllt ist, ein solches Wort wachsen kann. Aber es ist überhaupt dies alles auf der europäischen Basis nicht möglich. Worte chinesische Tao oder das klanglich und sachlich auffallend anologe Tora, das Wort des Hebräers, können nie und nimmer auf irgend einer europäischen Grundlage entstehen.”²⁾

¹⁾ Dr. D. H. Th. Vollenhoven „De wijsbegeerte der wiskunde van theistisch standpunt”, bldz. 396 v.v.

²⁾ Over de onvertaalbaarheid van „Tora” een hoofdartikel van den Opperrabbijn Justus Tal in „Centraal Blad voor Israëlieten in Nederland” van 16 Mei 1918. Vgl. „Kerk”: gebouw, godsdienst-

Solche höhere Sprache lässt sich auch Europa nicht von aussen durch den Sprachtrichter einflössen. Solch magisches Wort kann vielleicht wachsen in einem Kreise, der eine Art europäischer Secession darstellt, wie es der Eure sein mag, oder auch in einem Akt hingebenden Selbstentäußerung Europa's, das sich entschliesst, nach der unerhörtesten aller biblischen Prophezeiungen: „in den Hütten von Sichem zu wohnen“. Da mag Europa das Wort sich aneignen, und endlich „sein Wort“, „seine“ Sprache finden.”

Mijn eigen meening over de mogelijkheid van eene bewuste, individueele, actieve significa: men moet ook hier onderscheiden tusschen intuïtieve omgangstaal en logische vaktaal als uitersten en daartusschen talrijke schakeeringen. Naarmate een taal logischer is, wordt zij meer vatbaar voor bewusten individueelen uitbouw. Bijvoorbeeld de wiskundige pasigrafie van Peano. Trouwens: „individueel” is maar een voorstellingswijze, een schematiseering. Het is binnen een gemeenschap, dat de individueele ziel rijpt tot het oogenblik, dat zij het symbool scheidt. En het is weder een gemeenschap, die het symbool wel of niet als verstandhoudings-symbool aanvaardt. ¹⁾

oefening (er is geen kerk vandaag), kerkelijke gemeente, het kerkelijk gezag, enz.

¹⁾ Vgl. het verschil tusschen „Verstand” en „Vernunft”. Waar-

Zoo zal ook een kunstmatige wereldtaal nooit intuïtieve omgangstalen kunnen vervangen. Maar wel logische vak-talen. Bijvoorbeeld een wereldwiskunde-taal is zeer goed mogelijk. En in de Peanistische pasigrafie reeds gedeeltelijk bereikt. Gedeeltelijk: daar de Peanistische teekens niet geheel vrij van de intuïtieve taal zijn.¹⁾

XII.

Critische en actieve rechtskundige significa moet worden voorafgegaan door bezinning op het wezen der rechtstaal. Dat wezen is: metaforisch. Het recht is een geestelijke verstandhouding. En over geestelijke verhoudingen kunnen wij toch maar alleen spreken met metaforen aan stoffelijke voorwerpen en verhoudingen ontleend.

In een leerboek der algemeene significa behooren thuis beschouwingen over het wezen van den metafoor. Hier moet worden volstaan met een aantal richtende volzinnen. In Mauthner's „Kritik der Sprache”, Paul's „Prinzipien” en Wundt's „Die Sprache” vindt men uitvoerige behandeling. ²⁾ Dr. Jac. van Ginneken omschrijft „beeld-

over Dr. G. A. van den Bergh van Eysinga „Moderne orthodoxie en zuivere rede” in T. v. W. Jrg. III bldz. 524.

¹⁾ Prof. Dr. T. J. de Boer „Wereldtaal” in „De Beweging” van Augustus 1909.

²⁾ Aansluitend bij Wundt: Prof. Dr. C. G. N. de Vooy's „Iets

spraak" als:¹⁾ „het voelen ineenvloeien van den indruk, door eene vroegere gebeurtenis op ons gemaakt, met den indruk van het tegenwoordig oogenblik, en de daarom bewustgewilde invoeging van taalmiddelen, die eigenlijk voor die vroegere gebeurtenis passen, te midden der woorden, die betrekking hebben op het oogenblikkelijk besproken feit".²⁾ Mijn definitie: „invoeren van een symbool uit een systeem in een signifisch gelijk-gericht systeem". Dat twee systemen gelijk-gericht zijn kan niet anders worden bewezen dan door een nooit beschaamd vertrouwen op hunne gelijk-gerichtheid. Voorbeeld: Cartesiaansche getallenruimte en Euclidische ervaringsruimte.

Uit mijn definitie van „metaphoor" blijkt, dat metaphoor zelf een zinnelijk spraakbeeld is voor een geestelijke werkzaamheid.

Ook blijken verschil en overeenkomst tusschen metafoor en definitie. Mijn definitie van definitie: „Vervanging van symbolen uit een systeem door benaderend-gelijkwaardige symbolen uit hetzelfde systeem".

over de metafoor" in N. T. Jrg. IV. Vgl. „De behandeling van figuurlijke taal" in Jrg. III.

¹⁾ Over de verhouding tusschen „beeldspraak" en „metafoor": J. M. Acket: „Stijlstudie en stijloefening" Hoofdstuk XVI „Beeldspraak" en Hoofdstuk XVIII „Stijlfiguren".

²⁾ „Het Gevoel in Taal en Woordkunst", bldz. 147.

Het is taak der significa te onderscheiden tusschen benaderende begrippen als: metafoor en definitie.

De juristen doen dat niet. Voor een metaforische taal als rechtstaal is dat noodlottig geworden. Zij gebruiken door elkander woorden als: symbool, metafoor, hypothese, categorie,¹⁾ synthese,²⁾ parafrase.³⁾

Men moet de waarde van definities niet overschatten. Wat bijvoorbeeld „waarheid” is weten we bij intuïtie en niet bij definitie.⁴⁾

¹⁾ Prof. Mr. P. Scholten in „Asser's Handleiding”, Deel II bldz. 430.

²⁾ Prof. Mr. Dr. A. A. H. Struycken: „Recht en Gezag”, doorlopend.

³⁾ Prof. Mr. Dr. A. A. H. Struycken „Recht en Gezag”, bldz. 46. Het aanvaarden van twee systemen als signifiisch-gelijkgericht is altijd min of meer een intuïtieve hypothese. Daarom heeft iedere metafoor iets van een hypothese. En iedere hypothese iets van een metafoor. Vgl. Paul Janet „Les causes finales”, aangehaald bij C. Pekelharing „Eenige opmerkingen over de geschiedenis van „Kant's principe der formeele doelmatigheid” in T. v. W. Jrg. V, bldz. 245. Bijzonder over het begrip „definitie”: Prof. Mr. E. M. Meyers „Dogmatische rechtswetenschap”, bldz. 25.

⁴⁾ F. Paulhan „La valeur humaine de la vérité” in „Revue Philosophique” van Januari 1916. In de Nederlandsche wijsbegeerte is het waarheidsbegrip onderzocht vooral in verband met het Pragmatisme. Bijzonder: Dr. H. J. F. W. Brugmans: „De Waarheidstheorie van William James”, waarover Prof. Dr. T. J. de Boer „Pragmatisme” in T. v. W. Jrg. VII, bldz. 325. Voorts: „Het waarheidsbegrip bij Zieken” Jrg. VI bldz. 350. „Iets over immanente philosophie, haar ontstaanswijze en haar waarheidsbegrip” Jrg. VIII, bldz. 81. „Iets over waarheid, haar immanente criteria, transcendente beteekenis en transcendentalen grond” in Jrg. XI.

Prof. Dr. G. Heymans omschrijft waarheid als: „overeenstemming tusschen onze voorstellingen en eene werkelijkheid daarbuiten”.¹⁾ Hij meent, dat dit een „begrip” is ook „uit het dagelijksch leven”. Dat is onjuist. In het dagelijksch leven hebben wij niet een begrip van waarheid, maar een intuïtie. En voor den intuïtieven dagelijkschen omgang hebben wij daaraan genoeg. Een logische definitie kan die van Prof. Heymans ook niet zijn. Want dan moesten eerst, vrij van het begrip „waarheid” gedefinieerd zijn de begrippen: „overeenstemming, voorstelling, werkelijkheid”. Definities²⁾ en syllogismen³⁾ zijn tautologieën. Hiermede is niet gezegd, dat zij waardeeloos zijn. Maar wel, dat wij niets kunnen leeren door definieeren en redeneeren zonder intuïtieve beleving. Begrippen als: waarheid, overeenstemming, werkelijkheid, enz. kunnen in logische redeneering alleen worden ingevoerd, wanneer wij ze intuïtief hebben beleefd. Men kan niets bereiken door een begrip te definieeren met andere begrippen. En deze weder te definieeren. En zoo voort. Eindeloos. Zelfs in wiskunde kan men niet eindeloos de eene stelling terugvoeren tot de andere. Wat het

¹⁾ „De psychologische methode in de logica” in T. v. W. Jrg. II, bldz. 208.

²⁾ F. Mauthner „Beiträge zu einer Kritik der Sprache”, Deel III, bldz. 299—314.

³⁾ Prof. Dr. L. E. J. Brouwer „Over de grondslagen der wiskunde”, bldz. 130.

wiskundige analogon van definieeren is. Men stuit op axioma's, die niet worden bewezen, maar die intuïtief worden beleefd.

Definieeren is herleiden. Vandaar, dat men niet kan definieeren zuiver zinnelijke elementen als een kleur, klank, smart. ¹⁾ En evenmin zuiver geestelijke elementen als: herinneren, fantaseeren. De schijnbare definities van zulke elementen houden zich nooit vrij van het gedefinieerde begrip. In een volkomen intuïtieve taal wordt de verhouding der begrippen volkomen intuïtief bepaald. In een volkomen logische taal wordt de verhouding der begrippen volkomen logisch bepaald. De rechtstaal is deels logisch, deels intuïtief. Definities hebben daarin hunne waarde. Mits zij voortdurend door de rechts-intuïtie worden geverifieerd, dat is: tot intuïtief-beleefde rechts-begrippen herleid.

* * *

Het geestelijke recht kan alleen door metaforische taal worden gesymboliseerd. Een niet-metaforisch symbolensysteem voor geestelijke begrippen is boven-menschelijk. Oorzaak: zinnelijke waarneming gaat bij den mensch vooraf aan geestelijke bezinning. Voor een gedeelte is geestelijke bezinning ontzinnelijking van zinnelijke symbolen. Daarom is één van de twee wetten der metaforen:

¹⁾ Dr. J. A. dèr Mouw „Kritische Studies” bldz. 76.

„We look to the material for metaphor of the mental”.¹⁾ Dat wil zeggen: een aantal metaforen voor psychische begrippen zijn injectief-subjectief. De tweede hoofdwet is omgekeerd: „We look to the mental for metaphors of the material”. Dat wil zeggen: een aantal metaforen voor fysieke begrippen zijn ejectief-objectief.²⁾

Er zijn dus evenveel groepen van metaforen als er zintuigen zijn. Ook het begrip „bewegen” geeft een aantal metaforen en metafoor-achtige beteekenissen.³⁾

Voor de rechtstaal is dus noodig: bezinning op het wezen van de metafoor. En empirisch-critisch onderzoek van alle metaforen der rechtstaal. Daarzonder is een goed gebruik niet denkbaar.

Enkele richtende regelen omtrent een goed gebruik.

¹⁾ Lady Victoria Welby „Significs and Language”, bldz. 46.

²⁾ In Murray „New English Dictionary” en in Baldwin: „Dictionary of philosophy and psychology” vindt men omschrijvingen van „ejectief” en opgave van gebruik-plaatsen bij verschillende schrijvers. „Injectief” vindt men bij Lady Welby „What is Meaning”, Hoofdstuk XV. De woorden ejectief en injectief zijn even noodig als objectief en subjectief. Zuiver objectief is alleen het Niet-Ik. Zuiver subjectief is alleen het empirisch Ik. Alle andere begrippen zijn injectief-subjectief of ejectief-objectief. Causaliteit is het ge-ejectiveerde en ge-objectiveerde continuïteits-gevoel. De taal objectiveert het ejectieve en subjectiveert het injectieve, omdat wij blijkbaar gemakkelijker spreken over voorwerpen en eigenschappen, dan over verhoudingen.

³⁾ Dr. Jac. van Ginneken in „Het Gevoel in Taal en Woordkunst” heeft de metaforen op hier bedoelde wijze gegroepeerd.

Geen reglementeering vanuit abstracte beginselen. Maar samenvatting van ervaring.

In logische taal moet het aantal metaforen zoo klein mogelijk zijn. De goede metaforen komen vanzelf. Die niet van zelf komen, zijn niet goed. Opzettelijke onnatuurlijke mooi-schrijverij vermindert de verstandhoudende macht van een logische taal.

Metaphoren zijn machtiger naarmate hun beide stelsels zuiverder gelijkgericht zijn. Het is signifisch onjuist metaphoren uit verschillende symbolen-systemen in één systeem over te voeren.

Metaforen moeten zoo veel mogelijk voorstelbaar zijn. Een aantal niet-voorstelbare zijn ongeveer onmisbaar geworden: binnen het bewustzijn, buiten het bewustzijn, achter het bewustzijn. Deze zijn en blijven gevaarlijk. Het is noodig zich voortdurend op hun gevaar te bezinnen. ¹⁾

In logische talen moeten de voorstelbare metaforen zonder uitzondering realiseerbaar zijn. Terecht schrijft J. Matthijs Acket in „Stijlstudie en stijloefening” bldz. 98: „Men vermijde dergelijke staaltjes van onvereenig-

¹⁾ Lady Victoria Welby „Significs and Language”, Hoofdstuk V: „The obvious fact that space is „internal” precisely as much, or little, as it is „external” is, strangely enough, ignored.” Dr. J. A. dèr Mouw „Kritische Studies”, bldz. 100„het onafhankelijk bestaan van een werkelijkheid buiten (niet plaatselijk) het Ik”.....

bare beeldspraak". De voorbeelden, die hij daarna geeft van „dwaze beeldspraak" zijn overigens dood-onschuldig vergeleken bij de ordeloze horden van metaphoren, die men bij bekende Nederlandsche juristen vindt. En ook terecht schrijft Acket: „Het vergeten der beeldspraak kan tot gevolg hebben, dat iemand dwaze dingen zegt, zonder er zelf iets van te merken; maar hij die luistert en wel oog¹⁾ heeft voor de tropen, merkt de dwaasheid".²⁾)

In emotioneele, intuïtieve taal geldt de eisch van voorstelbaarheid en realiseerbaarheid van de metaforen niet. Hierin zijn de woorden:

„..... als werkingen geweldig.

Niet door bewijs, maar door ontroering geldig."*)

Voorbeeld: de taal van Psalmen en Joodsche Profetiën. Wanneer men die niet-voorstelbare en niet-realiseerbare metaforen letterlijk met zijn verstand in Hollandsch gaat vertalen, dan krijgt men eerst recht dwaze en lachwek-

1) „Oog". Maar dit zal dan toch wel „oor" moeten zijn.

2) In N. T. Jrg. II bldz. 168 schrijft Acket: „Toch is het wensche-lijk, dat men de gewoonte in zich kweekt om zooveel mogelijk, de figuurlijke woorden te doorschouwen; naast of achter de figuurlijke, moet men de letterlijke beteekenis zien. Als men dat doet, dan wordt de taal iets geheel anders voor ons; wat vlak en egaal was, krijgt relief, er komt perspectief in, licht en schaduw, kleur en leven". Dit is juist. Maar waarom geldt het alleen van „figuurlijke woorden"?

3) Frederik van Eeden in een onuitgegeven gedicht.

kende vertalingen.¹⁾ Men moet Jesaja niet vertalen. Maar beleven.

XIII.

Al deze empirische regelen omtrent een goed gebruik van metaforen, worden door een aantal bekende Nederlandsche juristen doorlopend geschonden. De taal van de Nederlandsche rechtswetenschappelijke geschriften is over het algemeen leelijk en onduidelijk. Ik zal daarvan voorbeelden geven aan verschillende schrijvers ontleend. Niet omdat deze schrijvers nu juist zoo bijzonder slecht schrijven. Maar omdat ik hunne geschriften toch aanhalen moet. Er zijn rechtsgeleerden, die nog veel slechter

¹⁾ B. v. Jesaja 55 : 12 „en alle boomen des velds zullen de handen samenklappen”. (Staten-Vertaling) of: „al het geboomte des velds zal in de handen klappen”. (Leidsche Vertaling.) Beter: „en de boomen buiten zullen van vreugde ruischen”. De gevoels-waarde dier oud-Joodsche metaforen kan men toch niet benaderen. De Leidsche Vertaling mist bovendien nog de statige intuities van het Oud-Hollandsch. Tegen de Leidsche Vertaling: Mr. F. E. Posthumus Meyjes in „De Gids” van Juli 1915 en Prof. Dr. D. C. Hesseling: „Iets over het vertalen van de bijbel” in N. T. Jrg. IX. Een vergelijking tusschen de metaforische Profetentaal en het Grieksch bij Prof. Hesseling: „De beteekenis van het Nieuw-Grieksch voor de geschiedenis der Grieksche taal en der Grieksche letterkunde”, bldz. 9: „Bij die Oostersche taal, gelijk in menig schoon Duitsch gedicht, moet de innigheid van het gevoel bij ons een ontroering te weeg brengen, die niet gedooft, dat het beeld wordt gerealiseerd”. Voorts: Dr. D. Klein Wassink: „Persoonlijke religie in Israël” bldz. 96: „De profeten en het ontoereikend woordmateriaal”.

schrijven.¹⁾ Zij kunnen daarom wel goede rechtsgeleerden zijn. Maar zij verknoeien de Nederlandsche taal. Niet alleen in hunne wetenschappelijke geschriften. Maar ook in de wetten en de vonnissen.

Twee metaforen zal ik nu bespreken. Beide bekend, belangrijk en misleidend. De eerste: „Het Recht der Werkelijkheid”. De tweede: „Het rechtsgevoel is de eenige rechtsbron”.

De eerste metafoor: „Het Recht der Werkelijkheid” is ingevoerd door Prof. Mr. I. Henri Hijmans in zijne in-tree-rede „Het Recht der Werkelijkheid”²⁾. Dat woord is zijn synthese. Gelijk voor Prof. Krabbe het woord: rechts-souvereiniteit. Ook zijn bijdrage „Geschiedenis der Rechtswetenschap” in het verzamelboek „Geschiedenis der Wetenschappen” eindigt Prof. Hijmans met dat woord. Aldus: „Die weg kan en zal vroeg of laat voeren tot de definitieve verdrijving der scholastiek uit de rechtswetenschap, en tot de zegepraal van wat ik, ruim zes jaar geleden, noemde:

HET RECHT DER WERKELIJKHEID”.

Wat Prof. Hijmans verstond onder „het recht der werkelijkheid” heeft hij in zijne rede niet gezegd. En ver-

¹⁾ J. H. van den Bosch in N. T. Jrg. VI bldz. 239 „Juristen en geestelijken schijnen mij 't grondigst bedorven”.

²⁾ Waarover A. van Gennep in „Onze Eeuw” van Maart 1911 en Mr. B. J. Polenaar in „Themis” van 1911 bldz. 417—423.

schillende beoordeelaars hebben verklaard, dat zij het er ook niet uit hebben begrepen. Waarschijnlijk heeft Prof. Hijmans het woord de eerste keer ingevoerd als een intuïtief woord, synthetisch, suggestief. Daarvan moet dan later de logische waarde worden vastgesteld. En de verhouding tot andere begrippen als: recht, gerechtigheid, orde, rechtvaardigheid, rechtsgevoel, rechtsbewustzijn. Deze logische waardebepaling, een levenstaak, overigens, heeft Prof. Hijmans achterwege gelaten. Wellicht daardoor heeft zijn Woord veel minder belangstelling gehad van Nederlandsche rechtsgeleerden, dan het ongetwijfeld verdiende. En veel minder bijvoorbeeld dan Prof. Krabbe's Woord: „rechts-souvereiniteit”.

Prof. Hijmans had voor zijn intuïtief-synthetisch Woord moeten doen, wat bijvoorbeeld Rudolf Stammler heeft gedaan voor het zijne: logisch onderzoeken en rechtvaardigen. ¹⁾

Het is jammer, dat Prof. Hijmans dit verzuimd heeft. Elders in zijne rede geeft hij blijk van een zeer goede signifische bezinning. Ik bedoel de bladzijden 25—27:

¹⁾ Mr. J. M. J. Schepper „Nieuw-Kantiaansche Rechtsbeschouwing”. Mr. Gerbert Scholten „De rechtsphilosophie van Rudolf Stammler” in „Onze Eeuw” van Februari 1918. Prof. Mr. J. de Louter: „Recht en Gerechtigheid” in „Verslagen en Mededeelingen der Kon. Akad. van Wetenschappen” van 1916, Tweede Deel. Tweede Stuk.

„Van de praktische wetenschappen zucht de rechtswetenschap wel het meest onder den dwang der taal. De natuur- en scheikundige neemt zijn proeven, de geneesheer zet het mes in de wonde, allen, als zij dat willen, onafhankelijk van hunne wetenschap en hare taal. Maar de rechtsgeleerde stuit steeds ¹⁾ en overal op de taal: zij spreekt tot hem uit de wet, zij vervolgt hem bij elk onderzoek, zij is voor hem ook het eenige middel tot handelen. Zoo is de taal voor den jurist tot een voorwerp van vereering geworden: hare woorden, in het bijzonder die, welke zij voor de rechtswetenschap meer of min reserveert, zijn voor hem als het ware de toovermiddelen, die tot de vereischte oordeelvorming brengen.

Welnu, de rechtsbegrippen zijn niet anders dan die voor de rechtswetenschap gereserveerde of althans bij herhaling door haar gebruikte woorden. En toch zijn ze geworden tot de beheerschers van het recht: het zijn de cipiers der door de taal voor de rechts-wetenschap bestemde gevangenis, welke, mirabile dictu, door de gevangenen als goden worden vereerd.²⁾ Vooral die begrippen, welke in de wet zelve waren opgenomen, werden object van bijzondere waardeering: zij werden immers

¹⁾ Er staat „reeds“. Zeker een drukfout. En wat beteekent dat: „de geneesheer zet het mes in de wonde, onafhankelijk van zijn wetenschap“?

²⁾ Omslachtige, niets-zeggende beeldspraak.

gezien in den glans, die afstraalde van de mysterieuse figuur van den door niemand in realiteit aanschouwen wetgever.

Hoe, zoo luidt thans de vraag, komen wij los uit de gevangenis, welke de taal met hare woorden en begrippen om ons heeft opgebouwd?¹⁾ Wat verlost ons uit onze cel?

Het antwoord is zeer eenvoudig.²⁾ Bevrijding geeft reeds... het bewustzijn onzer gevangenschap. Wijd open gaan de deuren onzer gevangenis, en wij aanschouwen de bloeiende landouwen der werkelijkheid, wij zien de maatschappij gelijk zij leeft en werkt.³⁾ Zoo als die werkelijkheid zich aan onze zintuigen voor doet, zooals zij onze waarnemingen tot ervaring doet rijpen, zoo is zij voor ons de bron van het in haar gelegen recht. De taal en hare woorden en begrippen⁴⁾ zien wij nu in hare ware beteekenis: als middelen van uitdrukking, soms van een bevel, maar nimmer zelve bevelen.

Thans verwacht ik evenwel een tegenwerping. Is, zoo zal men vragen, die aldus verkregen vrijheid geen schijn?

¹⁾ „Woorden en begrippen” is fout. De taal heeft woorden ter symboliseering van begrippen.

²⁾ Ja, maar niet juist.

³⁾ Allemaal spraakbeelden, die niets zeggen omtrent de verhouding tusschen Rechtstaal en Recht, dat is tusschen het Teeken en zijn Beteekende.

⁴⁾ „Woorden en begrippen” is weder fout. De taal heeft woorden ter symboliseering van begrippen.

Immers, zoodra gij van bloote waarneming overgaat tot beoordeeling der werkelijkheid, (en hoe anders haar recht te vinden?) hebt gij woorden noodig, zoowel voor het denken als voor het spreken van Uw oordeel. Beweegt gij U dan daarbij niet steeds binnen de door U zelf zoo-even beschreven gevangenis der taal?

Ik antwoord het volgende. Zeer zeker zijn en blijven wij de gevangenen der taal. Maar ons nieuw verkregen inzicht doet ons toch de taal anders waardeeren. Wij onderwerpen ons niet meer aan haar wil.¹⁾ Bij elke rede-neering vragen wij ons af of zij niet een buiten de werkelijkheid zich begevende taalvereering is. Het woord wordt zodoende slechts middel tot benadering der werkelijkheid. En daarmee is de rechtswetenschap verheven tot den rang der ervaringswetenschappen, vervult het woord bij haar geen andere rol meer dan in de natuur- of scheikunde, dan in de medische wetenschap. Deze allen waren ook eenmaal aan de taal gebonden³⁾ die, zich hullende in het mom der logica, het waagde hun voor-

¹⁾ Gevaarlijke beeldspraak: de taal te personifieeren en te spreken van de wil van de taal.

²⁾ Goed bedoeld. Slecht gezegd. Signifisch juist: „op ieder punt van opbouw van het symbolensysteem van het Recht onderzoeken wij zijn verhouding tot het begrippensysteem van het Recht”.

³⁾ Wat beteekent dat? Die wetenschappen hebben nog hun symbolensysteem. Al is dit uit den aard van de zaak vrijer van de omgangstaal dan de rechtstaal.

schriften te geven.¹⁾ Zij hebben zich reeds vóór lang weten vrij te maken: als laatste volge thans de rechts-wetenschap.

En nu kom ik voor het laatst nog even terug op het geval, dat ik heden als uitgangspunt koos. Het is met behulp van één enkel woord, dat ik de volgens het recht der werkelijkheid vereischte beslissing heb gegeven.²⁾ Althans zoo scheen het. Want inderdaad is dat woord, doelvermogen, een zoo rijke verzameling van waarnemingen, dat het uitspreken daarvan den ter zake kundige die waarnemingen voor den geest roept, hem zodoende een grondslag biedt tot vergelijking en tot inwerkingstelling van zijn rechtsgevoel, en aldus tot de door de zaak vereischte beslissing kan leiden.

Toch is de vorming van dergelijke nieuwe rechtswoorden niet te laag aan te slaan. In het recht der werkelijkheid vormt een dusdanig nieuw woord een uitstekend middel zoowel tot kenschetsing van het waargenomene als tot opberging van ervaring. Ten verduidelijking mijner meening verwijs ik naar de letterkunde. Van af het

¹⁾ Gevaarlijke beeldspraak: de taal te personifieeren en te spreken van een taal, die het waagt voorschriften te geven aan verschillende wetenschappen.

²⁾ Neen: waarin gij uw zeer persoonlijke rechts-intuïtie hebt gesymboliseerd.

oogenblik dat deze de werkelijkheid wenschte te schetsen en te doordringen zocht zij naar nieuwe woordvormen. ¹⁾ Zoo doen ook de groote meesters der rechtswetenschap, zoo deed boven allen Brinz. En in die vorming van nieuwe woorden ligt tevens een aanwijzing voor de toekomst der rechtswetenschap en van hare taal.

Ook de taal is n.l. een deel der werkelijkheid, gelijk deze zich aan ons voordoet. ²⁾ Als zoodanig is zij onderworpen aan de algemeene ontwikkelingswet en het zou moeielijk anders kunnen zijn. Wat ³⁾ de taal is in ons, gelijk wij in de taal zijn ⁴⁾, en de ontwikkelingsgang der menschheid is dus tegelijk ontwikkeling der taal.

Eenerzijds wil dit zeggen: afsterving, ontaarding van de woorden, van het ééne wat vroeger, van het andere wat later. Maar anderzijds: voortdurende geboorte van nieuwe woorden⁵⁾, waarmede de schoone taak der rechts-

¹⁾ Onzin. De verzen van Gorter en het sensitivistische proza van Van Deyssel hebben veel nieuwe woordvormen. En „De Heilige Tocht” van Ary Prins. Wat is dat voor een letterkunde, die de werkelijkheid wenscht te schetsen en te doordringen? De „copieerlust des dagelijkschen levens?”.

²⁾ Dat is maar héél betrekkelijk waar: „De taal”, dus niet: een bepaalde taal, is evenmin een waarneembaar deel van de werkelijkheid als het gezicht, het gehoor. En „de Nederlandsche taal” is toch weer een minder zinnelijke entiteit als b.v. een penhouder.

³⁾ Dit moet zeker „want” zijn?

⁴⁾ Onzin. Klinkklank.

⁵⁾ Allemaal gevaarlijke spraakbeelden: afsterving, ontaarding,

zoeking en der rechtsordening in de steeds in rijkere vormen zich bewegende samenleving zal zijn te verrichten.

Zoo behoort dan de vorming van nieuwe rechtswoorden tot den ontwikkelingsgang der menschheid, is dus zelve een stuk werkelijkheid.

En in hoogste instantie wil de bevrijding van het recht uit de banden der taal dan ook niets anders zeggen dan dit: verandering der verhouding tusschen taal en recht, verheffing van het recht tot ervaringswetenschap, ontwikkeling der taal tot zijn wonderbaarlijk middel tot doordringing en beoordeeling der werkelijkheid”.

Van intuïtief kunst-proza mist dit proza de schoonheid. Van logisch, wetenschaps-proza mist het de eenvoud. Bij bezinning blijft er ééne waardevolle signifi sche intuïtie over: dat de aard van de rechtstaal zelf de rechtsgeleerden dringt tot een bouwen in het woord-systeem van het recht volgens de taalregelmaticheden, die wij gewoonlijk de logische grondprincipes noemen, zonder dat voortdurend de gelijkgerichtheid wordt gehandhaafd met het begrippensysteem van het recht.

Het is de zeer groote verdienste van Prof. Hijmans, dat hij dit heeft gevoeld, vóór de stelselmatige beoefening van de signifi ca was begonnen. Het is voor de signifi ca

geboorte van nieuwe woorden. Hiertegen zeer terecht: Michel Bréal „Essai de sémantique”, bldz. 279 v.v. „L'histoire des mots”.

te betreuren, dat Prof. Hijmans na zijne oratie er zoo goed als niet meer aan heeft gewerkt. Het werk wordt nu toch wel gedaan. Maar een veelzijdig, intuïtief rechtsgeleerde als Prof. Hijmans was van groote waarde geweest. Want een intuïtief-suggestief woord als: „recht der werkelijkheid” dringt tot signifische bezinning. En wie is daartoe beter in staat dan de gebruiker zelf?

In „De Beweging” van September 1917 heb ik naar aanleiding van „het recht der werkelijkheid” eenige vragen gesteld. Prof. Hijmans heeft in het „Rechtsgeleerd Magazijn” (bldz. 552—555) mijn opstel besproken. Maar mijne vragen heeft hij niet beantwoord. Zij waren: „Waarin verschilt het recht der werkelijkheid van de persoonlijke rechts-overtuiging van iederen rechter? Waarin verschilt dit recht van maatregelen van maatschappelijke orde? Hoe weet Prof. Hijmans, dat zijn recht der werkelijkheid ook werkelijk recht is? Waar is de taal der werkelijkheid, waarin dit recht der werkelijkheid door den rechter zal worden uitgesproken en door den rechts-zoekenden zal worden verstaan?” Dergelijke vragen zijn zeker bij vele lezers opgekomen. Men zie de reeds aangehaalde beoordeeling van A. van Gennep in „Onze Eeuw” van Maart 1911. En van Mr. B. J. Polenaar in „Themis” van 1911. En van Mr. W. Zevenbergen: „Over het probleem der rechtssociologie” in T. v. W. Jrg. XII bldz. 205. „Men spreekt ook ten onzent van het recht

der werkelijkheid, van werkelijkheid van het recht, van de rechtswerkelijkheid van iederen dag, zonder dat hier voldoende klaarheid blijkt". En bldz. 206: „Het is alles beeldspraak".

Belangrijk zijn ook de beschouwingen van Mr. Gerbert Scholten in „Onze Eeuw" van Februari 1918 tegen het: „rechtssensualisme, d. i. de meening, dat men bij het onderzoek naar rechtsbegrip en rechtsbehooren geen andere bron heeft dan het rechtsgevoel, zooals dit spontaan op de werkelijkheid reageert".¹⁾

De significus zou het symbool „recht der werkelijkheid" aldus onderzoeken. Het is samengesteld uit twee zelfstandige naamwoorden „recht" en „werkelijkheid" verbonden door eenen genitief. Eerst wordt de beteekenis begrensd van „recht" en van „werkelijkheid". Daarna wordt de waarde bepaald van de genitief-verbinding „der".²⁾ Misschien zou dan blijken, dat het geheele symbool niet bruikbaar is. En dat de corresponderende intuïtie anders moet worden gesymboliseerd.

¹⁾ Belangrijk zijn de bladzijden 228 en 229. Het slot is slecht: „Zoo is het rechtsgevoel niet meer, maar ook niet minder dan de springplank, van waaraf we ons in elk onderzoek op het gebied van recht en gerechtigheid moeten storten". Dit wordt niet gezegd als schertsende, illustratieve metafoor. Maar als ernstige, verklarende metafoor. Alsof de verhouding tusschen recht, rechtsgevoel en gerechtigheid kan worden verbeeld met een metafoor van een springplank.

²⁾ Een groot aantal woorden dier aanhoorighedsbetrekking vindt men bij Dr. J. M. Hoogvliet „Lingua" bldz. 150—152.

Zóó bepaalt Dr. Dèr Mouw de waarde van den genitief in „de voorstelling van een boom”.¹⁾

XIV.

Thans het Woord van Prof. Krabbe („de Moderne idee” bldz. 43) „Er zijn niet, zooals de handboeken leeren, bronnen van het recht; er is slechts één bron van het recht en dat is het in den mensch levende rechtsgevoel of rechtsbewustzijn”. De verhouding tusschen de beide subtiele geestelijke begrippen „recht” en „rechtsgevoel” wordt hier ver-beeld door de zinnelijke metafoor „bron”. Iedere significus zal zoo eene ver-beelding dadelijk verdenken. En die verdenking wordt niet minder, waneer hij bij Prof. Hijmans leest²⁾ „Vanuit de moderne psychologie wordt dan als hulpmiddel voor den rechter, ter beslissing van belangenstrijden, het rechtsgevoel aangewezen”. Bij den een: eenige bron. Bij den ander: hulpmiddel. Hier werkt bij den significus zijn taalgevoel: „dat, nog voordat de fout doorzien is, door waarschuwend onbehaaglijkheid verraadt, dat er iets niet in orde is”.³⁾

Inderdaad. Ik heb vroeger in dit opstel „de Moderne

¹⁾ „Kritische Studies” bldz. 113. Iedere genitief is eenheid van scheiding en vereeniging.

²⁾ „Geschiedenis der Wetenschappen”, Deel II bldz. 181.

³⁾ Dr. J. A. dèr Mouw „Kritische Studies” bldz. 164.

Staatsidee" genoemd. En ook een aantal geschriften, die naar aanleiding van dat boek geschreven zijn. Wat blijkt hieruit? Dat de schrijvers voortdurend verklaren, dat zij elkander niet begrijpen. De intuitionist Brouwer en de formalist Mannoury zijn het niet eens over de logische grondslagen der wiskunde en de wiskundige grondslagen der logica. Dat is: de betrekkingen tusschen logica, wiskunde en taal van wiskunde. Zij bestrijden elkander, maar zij beweren niet doorlopend, dat de een den ander niet verstaat. Ofschoon zij beter dan de juristen weten, dat twee mensen elkaar nooit verstaan, omdat zij twee mensen zijn. Beiden zijn zij intuïtieve schrijvers van groot taalvermogen. Groot genoeg voor hunnen verstandhoudings-strijd. Maar de taal van de Nederlandsche juristen is voor hunnen verstandhoudingsstrijd niet machtig genoeg.

Eén voorbeeld: Prof. Krabbe tegen Prof. Struycken: „Het Rechtsgezag" bldz. 62 „Ik zie in deze aantijging slechts een misbruik van woorden".

Omgekeerd: Prof. Struycken heeft uit „de Moderne Staatsidee" niet kunnen begrijpen wat Prof. Krabbe eigenlijk wilde: „een postulaat aan het menschelijk gemeenschapsleven stellen" of: „een synthetische beschrijving van de werkelijkheid van het positieve rechtsleven geven". ¹⁾

¹⁾ „Recht en Gezag" bldz. 28.

Wat Prof. Krabbe wilde is misschien niet heel duidelijk. Wat hij bereikte is duidelijk. Geen postulaat. Geen verklaring. Maar beschrijving van zijn persoonlijke rechtsovertuiging.

Maar zijn al deze twistende hoogleraren nooit op de gedachte gekomen, dat de oorzaak van al hun misverstanden alleen is: hun onnatuurlijke, bombastische taal.

Het geknoei begint op de lagere school. De meeste leesboeken waren tot voor korten tijd geschreven in een onnatuurlijk-plechtige taal. Het stel-onderwijs leerde een onnatuurlijk-plechtige taal gebruiken. Die niemand van-zelf spreekt. En die niemand van-zelf schrijft. Op de examens moet dezelfde onnatuurlijke taal worden gebruikt.¹⁾

Daarbij komt de noodlottige gedachte, dat men bij plechtige gelegenheden onnatuurlijk moet spreken of schrijven. Onmogelijk lange zinnen. En dan veel metaforen. Veel mooie spraakbeelden.

De slechte gevolgen beginnen al op de lagere school. Een aardig voorbeeld. De Nieuwe Taalgids Jrg. II blz.

¹⁾ Talrijke opstellen over lezen, taal, en stijl in iederen jaargang van „de Nieuwe Taalgids”. Dr. Jac. van Ginneken „Als ons moedertaalonderwijs nog ooit gezond wil worden”. En de daarbij behorende „Leergang der Nederlandsche Taal” waarvan verschenen: Deel I „De roman van een kleuter” en Deel III „De regenboogkleuren van Nederlands Taal”.

239 geeft onder het opschrift „Een vrucht van het oude stelonderwijs” een nieuwjaarsbriefje van een negenjarig jongentje aan zijne Grootmoeder. Daarin geen hartelijk, kinderlijk, natuurlijk woord. Behalve het post-scriptum, aldus: P.S. Lieve Omoe en Tantes, deze brief heb ik op school geschreven. Later krijgt U weer een gewone. Veel groeten voor U drieën. Dag!!!”

De verbetering moet in de lagere school beginnen. Taalstijl- en leesonderwijs moeten veranderd worden op de wijze als in de Nieuwe Taalgids doorlopend wordt aangegeven. Er moet onderwijs worden gegeven in de signfica. Natuurlijk zonder wijsgeerige beschouwingen over het begrip der Beteekenis. Zooals er onderwijs wordt gegeven in rekenen zonder wijsgeerige beschouwingen over het begrip Getal. En onderwijs in natuurkunde zonder wijsgeerige beschouwingen over het begrip Natuur. Opgaven van Dr. Van Ginneken in zijn Leergang der Nederlandsche Taal zijn begin van het goede. Lady Welby geeft in „What is Meaning” bldz. 306 v.v. voorbeeld van kinder-lessen in signfica. Frederik van Eeden schrijft in „Poëzie, wijsbegeerte en mathe-sis”: ¹⁾ „En wat het zeggen wil, dat er een tijd op handen is, dat ieder schoolgaand kind, bij zijn geometrie en algebra, ook zal herinnerd worden aan 't bestaan van een

¹⁾ „De Beweging” van Juli 1906, bldz. 32.

boven-natuur, een hyperkosmos, ook zal leeren, dat het spreken van een drie-dimensionale ruimte een onbewust-elliptische spreekwijze is, ook zal moeten onthouden, dat al onze wetenschappelijke termen als: „binnen”, „buiten”, „inwendig”, „uitwendig”, „hoog”, „laag”, „streven”, „bereiken”, „kracht”, „energie”, „verband”, enzovoort, en al dergelijke tot nog toe met misleidende stelligheid gebruikte uitdrukkingen, niets zijn als metaphoren, wat dat zeggen wil, dat kan wellicht alleen de dichter beseffen”.

Ik ga nu het bederf van de Nederlandsche wetenschappelijke rechtstaal bewijzen door aanhaling van dwaze beeldspraak en van metaforische bombast. Ik kies daarvoor bekende rechtsgeleerden, die geschreven hebben over de grondbegrippen: recht, gerechtigheid, rechtsgevoel, enz.

Van Prof. Hijmans: „Het Recht der Werkelijkheid” bldz. 14: „De aftapkranen voor de bron zelf te hebben aangezien, over die kranen en hun voorrang te hebben gestreden inplaats van zich te spiegelen in de zuivere bron der feiten zelve, ziet geachte hoorders, dat is een fout van vele geslachten van juristen geweest!” Dit is van Prof. Hijmans de gewone schrijftaal.

Van Prof. Kranenburg: „Over de noodzakelijkheid eener rechts- en staatsleer op psychologischen grondslag” in T. v. W. Jrg. VIII bldz. 401: „Met de volledige erken-

ning van en het onwrikbaar vasthouden aan dit zuivere doel zal, naar mijn vaste overtuiging, de zoo noodige grondslag zeker worden gevonden". Prof. Kranenburg schrijft gewoonlijk beter.

Van Prof. Struycken: „Recht en Gezag" bldz. 12: „Dat de volksvertegenwoordiging vergroeide tot een orgaan van rechtsvorming, uit den boezem van het volk zelf gesproten, en spoedig als zoodanig de leiding, ja de alleenheerschappij verwierf".

Bij Prof. Struycken zijn zulke zinnen niet zeldzaam. Nog een, uit: „Het Rechtsbegrip" bldz. 87: „Door dergelijke vage, niet nader te preciseeren termen, redt men evenwel geen constructie, waaraan de hoofdbasis blijkt te ontzinken".

Van Prof. Krabbe „De Moderne Staatsidee" bldz. 153—154: „Maar deze organen zijn producten van een rechtsordering, welke uit de werking van een andere, een hogere rechtsbron is voortgekomen, in welke ordening hun samenstelling en bevoegdheid wortelen".

Bij Prof. Krabbe zijn zulke zinnen niet zeldzaam. Nog een, uit: „Het Rechtsgezag" bldz. 5: „En door het oor te luisteren te leggen bij de practijk, wierp dit vanzelf de gedachte in de schoot, dat het recht, het positief geldende recht, niet alleen als bron voor de rechten en verplichtingen der burgers moest worden aangemerkt, maar ook als grondslag voor de zoogen. overheidsrechten". En daar-

bij teekent Prof. Krabbe aan: „Wellicht dat deze formulering Prof. Struycken over de moeilijkheden heenhelpt, om hetgeen hij op p. 11 en 12 uit „de Moderne Staatsidee” citeert te begrijpen”. Wellicht ook niet.

Laten deze schrijvers eens beginnen met hun metaforen te realiseeren. Dat moet mogelijk zijn. Anders deugt de metafoor niet. Want de macht van een metafoor is juist deze: men realiseert de spraakbeelden en ziet dan intuïtief de waarde, die de woorden in het signifisch gelijkgerichte stelsel hebben. ¹⁾

En laten deze schrijvers eens beproeven hun intuïties te symboliseeren zonder metaforen. Of met metaforen uit één en hetzelfde systeem. Dat is niet onmogelijk. Als is het moeilijk. En niet alleen een zaak van schoonheid. Maar ook van duidelijkheid.

Maar een groote moeilijkheid is het, dat zooveel menschen zulke metaforische bombast nog bewonderen. Zulke zinnen, met hun vervaarlijk hol geluid, lijken nog hêel wat. Zooals rhetorische rederijkers-poëzie heel wat lijkt. De vers-gevoelige onderscheidt tusschen goed en slecht. Maar hij kan de rechtmatigheid van zijn keuze niet logisch bewijzen. En zeker niet aan hen, die volkomen ongevoelig zijn. Prof. Hijmans heeft op mijn bezwaren

¹⁾ Lady Victoria Welby „Significs and Language”, Hoofdstuk XVI.

tegen gevaarlijke, misleidende spraakbeelden in de rechtstaal geantwoord: „elke richting heeft de bij haar passende spraakbeelden te zoeken”. ¹⁾ Ook dat is weer geen mooie taal: „Een richting, die spraakbeelden zoekt”. Bedoeld is: „ieder denker moet de symbolen bouwen voor zijne gedachten”. Niemand, die het tegenspreekt. Maar daarom passen spraakbeelden als van die „aftapkranen” en van die „zuivere bron der feiten zelve” ons nog niet.

Zoo héél gunstig zijn de resultaten toch niet. Rechts-intuities zijn waarschijnlijk niet moeilijker te symboliseeren dan wiskunde-intuities. Toch is de rechtstaal in veel slechter toestand dan de wiskunde-taal.

Het ongeluk van de Nederlandsche wetenschappelijke rechtstaal is: de metaforen-bombast van de schrijvers.

En maar al te gaarne wordt die nagedaan door de goede vrienden en de gedweë leerlingen.

De goede vriend: 25 Februari 1918 heeft Mr. B. M. Taverne zijn werk aanvaard als Hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam met een rede: „De taak van den strafrechter”. De invloed van Prof. Hijmans op gedachten en woorden van Prof. Taverne is duidelijk. In de drie bladzijden uit „Het Recht de Werkelijkheid”, die

¹⁾ „Rechtsgeleerd Magazijn” van 1917 bldz. 554. Het is een signifisch verlies een spiritueel woord als „richting” te materialiseeren en te personifieeren. Het is ook onnoodig. Want „groep” of „meening” voldoet meestal beter.

ik heb aangehaald, komt het woord „werkelijkheid” elf maal voor. In de rede van Prof. Taverne komt het veertien maal voor. Leest nu dezen zin (bldz. 3) over het boek van Prof. Duncan „The new knowledge”: „In dat boek is afgerekend met het verleden, doch het heden straalt erin om met zijn glans, zijn lichtbundels en bliksem-schichten de nevelen der toekomst te belichten en te doorboren, ja somtijds even er doorheen te breken tot het tooverland der werkelijkheid”. Dit is bombast. En „het tooverland der werkelijkheid” is onzin. Dubbele onzin voor Prof. Taverne zelven, die schrijft: „Is de werkelijkheid, (dit woord nu, evenals hiervoren in den meest nuchteren zin genomen) iets anders dan de geschiedenis zelf, het eeuwig wordende?” Mag men niet natuurlijk en eenvoudig schrijven? Wanneer Prof. Taverne wil zeggen, dat door de practijk een zijner meeningen veranderd is, dan wordt dat zoo (bldz. 49) „Ik ben echter, na een blik in de werkelijkheid te hebben geslagen, in zooverre van meening veranderd”.....

De gedweë leerling: den 14den Mei 1918 werd aan de Universiteit van Amsterdam bevorderd tot doctor in de rechtswetenschap de Heer H. M. Vrijheid op proefschrift: „Schuld en schuldverband in het Romeinsche strafrecht”. Promotor was Prof. Hijmans, die blijkens het voorbericht op de gevoelens en de gedachten van den jeugdigen geleerde grooten invloed heeft gehad. En

bldz. 1 deze zin: „Ons moderne strafrecht toch is de vrucht van recente wetenschap, in het bijzonder der latere crimineele aetiologie en politiek, met welker ontwikkeling de evolutie van het Strafrecht hand in hand ging en welke ook de Rechtswetenschap op den voet volgde”. Realiseer deze metaforen eens. Wanneer een student van nature zoo schrijft, dan is het niet de taak van den promotor hem in zijne schrijfwijze te storen. Maar zóó schrijft van nature niemand. Het symboliseeren van deze gedachten zonder metaforen is veel moeilijker. Maar het dwingt tot scherp denken en tot fel en innig zoeken naar het juiste woord. Weg, met uw „afgrijselijke beeldspraak, die aan 'n verfonfaaide duizendpoot doet denken. ¹⁾ Weg, met uw vooze en valsche rhetoriek.²⁾ Gij, die de wetenschappelijke rechtstaal dóór en dóór bederft. En die dan klaagt, dat gij elkander niet begrijpt. Leest eens hoe goed de intuïtieve schrijvers symboliseeren. De wiskundigen Brouwer en Mannoury. De Dichters Van Eeden en Van Suchtelen. De taalkundigen Dr. Hoogvliet en Dr. Dèr Mouw. Ook de taal van Prof. Bolland waardeer ik, meer dan Dèr Mouw die waardeert. Ik denk aan de

¹⁾ Dr. J. A. dèr Mouw „Dr. J. M. Hoogvliet's opvatting van taalstudie en methode van taalonderwijs” bldz. 112.

²⁾ Over rhetoriek, goede en slechte: Albert Verwey „De richting van de hedendaagsche Poëzie”, Th. van Ameide „Een nieuwe rhetoriek”, P. N. van Eyck „Aanteekeningen over rhetoriek” in „De Beweging” van Januari—April 1913.

kleine bijdrage „Het ding op zichzelf” in T. v. W. Jrg. I bldz. 222-226. Het rythme van een gedicht. En de harts-tochtelijke wijsheid van eenen Profeet. Maar men moet zich in het stelsel van Bolland inleven, om zijne woorden naar waarde te verstaan. ¹⁾

Men moet mij goed begrijpen: ik verlang niet van elken rechtsgeleerde, dat hij woordkunstenaar zal zijn. Maar wel kan men verlangen, dat er natuurlijk en eenvoudig geschreven worde, zonder bombast van metaforen. En met geen ander verschil tusschen spreektaal en schrijftaal als vanzelf volgt uit het verschil tusschen huiselijk gesprek en wetenschappelijke rede.

XV.

Thans: signifische bezinning op de beteekenis van het rechtsgevoel voor het recht. En daarbij uitgaan van de bekende plaats in „de Moderne Staatsidee” bldz. 43: „Er zijn niet, zooals de handboeken leeren, bronnen van het recht; er is slechts één bron van het recht en dat is het in den mensch levende rechtsgevoel of rechtsbewustzijn”.

¹⁾ Ester Vas Nunes „Een schijnbetoog tegen Bolland's leer van zuivere rede” naar aanleiding van: K. J. Pen „Over het onderscheid tusschen de wetenschap van Hegel en de wijsheid van Bolland” in T. v. W. Jrg. XI bldz. 356 v. v.

Dit is een van de kenmerken van de nieuwe rechtsleer.¹⁾ De verhouding tusschen „rechtsgevoel” en „recht” wordt hier gesymboliseerd door de metafoor „bron”. Het metaforisch gebruik van „bron” is bekend. Het „Woordenboek der Ned. Taal” zegt (Deel III, kol. 1519-1520): „Met betrekking tot onstoffelijke zaken: gewaarwordingen, gevoelens, gedachten, daden, toestanden, enz. Oorsprong, oorzaak, beginsel”.²⁾ In de meeste gevallen is beter het gebruik van een dier drie woorden. Vooral van „oorzaak”. Want „beginsel” suggereert nog te veel een tijds- of plaatsgedachte.

Maar wat beteekent in dezen zin van Prof. Krabbe: „het recht”. Dit kan twee beteekenissen hebben.

Ten eerste: het verschijnsel, dat er recht is. Bijvoorbeeld: „Recht en zedelijkheid zijn sociale verschijnselen”.

Ten tweede: de positieve rechtsorde op een bepaalde plaats en in eenen bepaalden tijd. Bijvoorbeeld: „Het recht blijft niet ongewijzigd”.

Wanneer Prof. Krabbe met „het recht” het eerste bedoelt, dan is zijn Woord een waardelooze tautologie met een leelijke metafoor. Vergelijk: „het pijngevoel is

¹⁾ Voorts: bldz. 8 „Beteekenis der moderne staatsidee”, bldz. 34 „Vervanging van het overheidsgezag door het rechtsgezag” en 109 „Principieele gevolgen der oude en der nieuwe staatsleer”.

²⁾ Tegen dwaas, metaforisch gebruik van „bron” kol. 1521—1522.

de eenige bron van de pijn".¹⁾ Want dan is „rechtsgevoel" een meer subjectieverend woord voor juist dezelfde intuïtie als „recht". Dat wil zeggen: „recht" symboliseert het ge-ejectiveerde en ge-objectiveerde rechtsgevoel.

En wanneer Prof. Krabbe met „het recht" het tweede bedoelt, dan is zijn Woord misleidend geworden door onjuist gebruik van de metafoor „bron".

Trouwens: sinds het verschijnen van „de Moderne Staatsidee" heeft Prof. Krabbe blijkbaar bemerkt, dat zijn gebruik van „het recht" gevaarlijk was. Hij schrijft in „Het rechtsgezag", Hoofdstuk V: „Bronnen van het recht" bldz. 78: „Bij de bronnenleer dient te worden onderscheiden tusschen hetgeen bron is voor de *gelding* van het recht en hetgeen bron is voor den *inhoud* van het recht. In laatstgenoemden zin wordt de uitdrukking „bron van het recht" gewoonlijk gebruikt en dan kan men zeggen, dat bron van het recht is: de wet, de verordening, de gewoonte, het contract,²⁾ de jurisprudentie, de wetenschap, enz."

Daarom laat men die leelijke misleidende metafoor niet weg? Men is zelfs gaan spreken van „de bronnenleer",

¹⁾ Mr. Jacob Israël de Haan „Wezen en Taak der rechtskundige significa" bldz. 19.

²⁾ Die zijn niet gelijkwaardig. Uit een contract ontstaan geen algemeene rechtsnormen, maar bijzondere rechtsverhoudingen. Uit de jurisprudentie algemeene rechtsnormen.

alsof dat een deel van de rechtswetenschap moest zijn. Dat is navolging van Duitsche schrijvers.¹⁾

Ik weet door eigen ervaring, dat men die misleidende metafoor missen kan. Ik vraag nooit: „wat zijn de bronnen van het recht”? Maar ik vraag: „hoe ontstaan de algemeene rechtsnormen?” (objectief recht). En: „hoe ontstaan de bijzondere rechtsverhoudingen?” (subjectief recht).

Maar wij bezinnen ons verder op het Woord van Prof. Krabbe, dat het rechtsgevoel de eenige bron is van het recht. Dit laatste woord nu opgevat als: het geheel der geldende rechts-normen.

Hoe ontstaan de rechtsnormen? Hierbij moeten twee accent-momenten worden onderscheiden, maar niet gescheiden. Ten eerste: het opstellen van eenen norm. Ten tweede: het be-amen van dien norm als een rechts-norm. Die onderscheiding ziet men het best bij het wetten-recht. Maar zij is ook zeer goed te maken bij gewoonte-recht en recht-spraak. De wet-gever stelt den norm op. En de onderdanen be-amen hem. En eerst daarna is de norm tot een rechtsnorm geworden. Als men dus beslist de metafoor „bron” wil blijven gebruiken, dan moet men zeggen, dat het recht twee bronnen heeft: wet, gewoonte of jurisprudentie eenerzijds en het rechtsgevoel anderzijds. Het Woord van Prof. Krabbe is geen nieuwe rechts-

¹⁾ Prof. Dr. Eugen Ehrlich „Theorie der Rechtsquellen”.

beschouwing. Evenmin als het een nieuwe wereldbeschouwing is, te zeggen, dat niet de Vader, maar wel de Moeder de „bron” is van de kinderen.

Dit be-amen is een zuiver persoonlijke daad. En daarzonder is toch een norm geen rechts-norm. Ook al houdt iedereen zich eraan. Het is dan een machts-norm. Omgekeerd is mogelijk, dat iemand een norm als rechts-norm be-aamt en zich er toch niet naar gedraagt. Bijvoorbeeld uit vrees voor eenen overmachtigen vijand. Het is dan voor hem een machteloze rechtsnorm. Eerst wanneer een norm door iemands rechtsgevoel is be-aamd is het voor hem een rechts-norm geworden. En dit bedoelt Prof. Krabbe zeggende, dat de norm geldt. Er is dus een macht in het recht. Maar ook een macht tegen het recht. Dat wil zeggen: Recht en Macht zijn nooit volkomen gescheiden en nooit volkomen vereenigd. ¹⁾

De onderscheiding tusschen het stellen van een norm en het be-amen van dien norm als rechts-norm is dus essentieel. Prof. Krabbe doelt er misschien op, als hij onderscheidt tusschen „bron voor den inhoud van het recht” en „bron voor de gelding van het recht”.²⁾ En in „de Moderne Staatsidee”, bldz. 57..... „de beteekenis van het recht, als een norm, die door de reactie van het

¹⁾ Prof. Mr. P. Scholten „Gedachten over Macht en Recht” in „Onze Eeuw” van Dec. 1917.

²⁾ „Het Rechtsgezag” bldz. 78.

rechtsbewustzijn tot rechtsnorm wordt gestempeld".¹⁾ En bldz. 73 „Wat als recht zal gelden, heeft niemand in de hand, omdat er in werkelijkheid geen ander *recht* is dan hetgeen ontspringt, uit de eenige bron, die in staat is een norm tot rechtsnorm te maken: het originaire rechtsgevoel en rechtsbewustzijn”.

Uit dezen metaforischen zin zou men moeten opmaken, dat Prof. Krabbe het rechtsgevoel beschouwt als „bron” voor den „inhoud” van het recht en niet als „bron” voor de gelding van zekere normen als rechtsnormen. Trouwens: voor symboliseering van de laatste gedachte is het woord „bron” volkomen onbruikbaar.

Samenvattend: men moet niet vragen „wat zijn de bronnen van het Recht?” Maar men moet wel vragen: „Hoe ontstaan de algemeene rechtsnormen en de bijzondere rechtsverhoudingen?”

XVI.

Thans signifische bezinning op een leerstuk, dat voor de nieuwere rechtswetenschap van groot belang is: de vrijheid van den rechter. Ik zal het slechts bespreken voor zoover het in betrekking staat tot significa.

De hoofdvraag deze: „Is het rechtvaardig of maat-

¹⁾ Weg met dat woord „gestempeld”. Een norm wordt niet gestempeld.

schappelijk wenschelijk, dat de rechter beslist naar zijn eigen persoonlijk rechtsgevoel, ook tegen de wet in?"

Niet veel rechtsgeleerden zullen deze vraag zonder meer bevestigend willen beantwoorden. Ook Prof. Krabbe niet. Hij schrijft: ¹⁾ „Heeft dus de rechter naar de wet recht te spreken omdat in de wet recht is te vinden, dan staat hij onder gelijke verplichting tegenover alle ander recht dan wetrecht. Bij deze opvatting van de verhouding van den rechter tot de wet, houde men echter wel in het oog, dat, als de rechter ongeschreven recht toepast, hij geenszins in concurrentie treedt met den wetgever. Zijn ambt is en blijft wat het altijd geweest is: hij stelt een rechtsverhouding vast op grond van een norm, die gelding had; hij roept geen nieuw recht in het leven". ²⁾ En elders ³⁾ „Is dat doel bereikt, dan vloeit daaruit van zelf een grootere vrijheid van den rechter voort, in zoover hij bevoegd zal zijn, niet naar eigen rechtsbesef recht te spreken, maar naar een oneindig omvangrijker rechts-

¹⁾ „De Moderne Staatsidee" bldz. 77.

²⁾ Onder „nieuw recht" verstaat Prof. Krabbe dus alleen: „nieuwe algemeene rechtsnormen" en niet: „nieuwe bijzondere rechtsverhoudingen". Maar zelfs dan is zijne voorstelling onjuist ten aanzien van vele vonnissen van den Hoogen Raad. Deze hebben de waarde van algemeene rechtsnormen. Omdat de justitiabelen zich ernaar richten. Omdat de lagere rechter zich eraan houdt, ook al vindt hij ze niet juist. En omdat de Hooge Raad zelf niet licht van zijn bestaande rechtspraak afwijkt.

³⁾ „Het Rechtsgezag" bldz. 82—83 noot.

ordering dan waartoe hij, onder het régime van de geslotenheid der rechtsbronnen, gerechtigd werd geacht".¹⁾

Eerder vindt men bij sommige schrijvers verzet tegen elke subjectiviteit van den rechter.

Mr. L. A. Micheels spreekt afkeurend van „individuele almacht van den rechter” en van „rechterlijk machtsbesef en machtsmisbruik”.²⁾

En vooral: Mr. G. J. van Brakel³⁾ „Een rechter kan niet alleen, doch moet ook geheel onafhankelijk van zijn eigen inzicht den feitelijk geldenden gedragsregel opsporen en toepassen, evenals elke rechtsbeoefenaar het hedendaagsche recht geheel objectief kan beschrijven”.

Hier ontbreekt iedere bezinning op de vraag of „een geheel objectieve beschrijving” wijsgeerig denkbaar en signifisch mogelijk is.

De meeste rechtsgeleerden houden het intuïtieve midden tusschen ondenkbare subjectiviteit en ondenkbare objectiviteit.

Bijvoorbeeld: Prof. Mr. J. Kosters: „De plaats van gewoonte en volksovertuiging in het privaatrecht”.⁴⁾

¹⁾ „Gesloten rechtsbronnen” hoe vloeit daar recht uit? Ziet daar de macht der metaforen.

²⁾ „Een en ander over onze rechtspraak” in „De Beweging” van Januari 1917 bldz. 44—46.

³⁾ „Recht, Wet en Rechter” in „Themis” van 1918, bldz. 15.

⁴⁾ Bldz. 101. Aangehaald door Prof. Krabbe „Het Rechtsgezag”, bldz. 48. Voorts: Prof. Mr. Dr. R. Kranenburg: „Over de noodza-

„Bij ontbreken van eene positieve openbaring van het rechtsgevoel der natie door de gewoonte, zal de rechter dit zelf met de hem ten dienste staande middelen hebben op te sporen (deskundigenverklaringen, literatuur, volks-overlevering, enz.). Het heil der samenleving, in wier belang de rechter zijn taak vervult, brengt o. i. mede, dat hij zich niet boven hare opvattingen plaatse, doch zijne uitspraken geve in overeenstemming met de in de maatschappij, bijzonderlijk in de kringen der betrokkenen, heerschende met orde en zedelijkheid zich verdragende, inzichten”.

Bij deze en dergelijke beschouwingen treffen den wijsgeerigen significus twee.

Ten eerste: er wordt niet onderscheiden tusschen „willekeur” en „individualiteit”. En het inzicht ontbreekt, dat dit beide relatieve begrippen zijn, zoo goed als „orde” en „wanorde”. Zoo goed als „subjectief” en „objectief”, „discreet” en „continu”, „individu” en „gemeenschap”.¹⁾

kelijkheid eener rechts- en staatsleer op psychologischen grondslag” in T. v. W. Jrg. VIII bldz. 397—398. Prof. Mr. P. Scholten „Recht en Levensbeschouwing” bldz. 4 v. v.

¹⁾ Bergson aangehaald door Prof. Dr. G. Heymans „De filosofie van Henri Bergson” in T. v. W. Jrg. VI bldz. 227 „uit het eene of andere oogpunt kan ergens wanorde heerschen, maar wanorde zonder meer is een woord zonder zin”. Orde zonder meer natuurlijk evenzeer. Toch wordt dat woord door juristen geregeld gebruikt. Dr. A. H. Haentjens „Wil en vrijheid” in T. v. W. Jrg. VII bldz. 132 over „wilsvrijheid” tegenover „willekeur”. Dr. J. A. dèr Mouw

Noch het subjectieve, noch het objectieve, kan als entiteit op zich-zelf worden gesteld, vrij van het andere.

Ten tweede: ontbreekt bezinning op de denkbare en signifiante mogelijkheid van objectieve rechtspraak en wetstoepassing.

Opzettelijk heeft de wetgever dikwijls woorden gekozen, wier uiterste beteekenis-punten wijd verspreid op het taal-continuum liggen. In zulke gevallen blijft veel overgelaten aan het intuïtief-logisch inzicht van den rechter. Voorbeelden: woorden als: buitensporigheden, goede trouw, overmacht, schuld, dringende, gewichtige en wettige redenen van ontslag, mishandeling, belediging. ¹⁾

Maar al koos de wetgever overal woorden wier beteekenis-punten het continuum zoo dicht mogelijk indringen, dan nog sloot hij de subjectiviteit van den rechter niet uit. Want invoeging van nieuwe beteekenis-punten blijft altijd mogelijk. Discrete woorden putten het continuum niet uit. Dat wil zeggen: het subjectieve is het subjectieve van het objectieve. En het objectieve is het objectieve van

„Kritische Studies” bldz. 27 „willekeurig, dat is: niet zonder oorzaak, maar volgens een in ons liggende wetmatigheid”.

¹⁾ Prof. Mr. P. Scholten „Recht en Levensbeschouwing”, Prof. Mr. E. M. Meyers: „De taak der rechtswetenschap ten aanzien der vrije rechtspraak”. Prof. Mr. G. A. van Hamel „Inleiding tot de studie van het Nederlandsch Strafrecht” bldz. 162 „De vrijheid van strafrechter”.

het subjectieve. Daarom is „geheel objectieve” rechtspraak, gelijk Mr. Van Brakel zich die voorstelt, wijsgeerig ondenkbaar en signifisch onmogelijk.

XVII.

Thans signifische bezinning op een ander leerstuk, dat ook voor de nieuwe rechtswetenschap van groot belang is. En waarover uitvoerig werd gehandeld door Prof. Krabbe en zijne tegenschrijvers.

Te weten: hoe zal men uit het anarchistisch element, het individueele rechtsbewustzijn, een geordende gemeenschap opbouwen?¹⁾

Dit is inderdaad het zwakke punt van de rechtsleer van Prof. Krabbe. In „Het Rechtsgezag” bldz. 69 antwoordt hij op deze vraag: „Kranenburg heeft het voor de juristen reeds meer dan eens trachten duidelijk te maken en uit de ervaring toegelicht, dat de individueele rechtsbewustzijnen naar dezelfde vaste wetten, doch dat die werking door tal van invloeden gestoord en gewijzigd wordt. „Waar, zegt deze Schrijver, de feitelijke omstandigheden, waaronder de wet (van het rechtsbewustzijn) werkt, in verschillende ontwikkelingsstadia zoo verschillend zijn, *moet* het positief recht verschillend zijn”. Het rechts-

¹⁾ Prof. Mr. Dr. A. A. H. Struycken „Recht en Gezag” bldz. 34.

bewustzijn is dus bij de verschillende individuen niet verschillend omdat ieder van eigen criteria en maatstaven is vervuld, maar omdat de zuivere werking van het bij allen gelijkelijk aanwezige rechtsbewustzijn op zoo verschillende wijzen wordt gestoord. Hef die stoornis op en de uitkomst van de werking van het rechtsbewustzijn zal dezelfde zijn”.

Laat dit alles volmaakt waar zijn. Dan is daarmee nog volstrekt niet aangegeven hoe uit alle individueele rechtsopvattingen algemeene rechtsnormen ontstaan, waaraan men zich feitelijk houdt en waaraan men zich ook rechtens behoort te houden. Want ook dit laatste wordt door Prof. Krabbe volgehouden. Niet alleen een „zijn”, maar ook een „behooren”. Een „behooren” evenwel kan nooit worden bewezen door een „empirisch-gevonden grondwet van het rechtsbewustzijn”. Gelijk Prof. Kranenburg dan zou hebben gevonden. Deze: „elk lid der rechtsgemeenschap is ten aanzien der verdeeling van de voorwaarden voor lust en onlust, gelijk en gelijkwaardig, voor zoover hij niet zelve de voorwaarden voor het ontstaan van bijzonderen lust en onlust heeft geschapen; zooveel lust en onlust, als waarvoor elk de voorwaarden heeft gecreëerd, komen aan hem toe”.¹⁾

Dat die grondwet zóó inductief-empirisch gevonden

¹⁾ „Positief recht en rechtsbewustzijn” bldz. 84.

is, daarvan ben ik niet overtuigd.¹⁾ En dat die wet in een positieve rechtsorde door te voeren is, geloof ik niet.

Ook acht ik de beteekenis van die grondwet voor de kennis van het rechtsleven niet groot. Het is niet anders dan een zeer algemeene formuleering van wat misschien alle individueele rechts-opvattingen gemeen hebben. Niet eens een gemiddelde. Maar slechts een algemeenheid.

De fout van Professor Kranenburg is deze: te meenen, dat de algemeene factoren van ieder rechtsgevoel ook de meest-belangwekkende en de meest-invloedrijke zijn. Hij is wel een echte leerling van Prof. G. Heymans. Niet het individueele acht hij belangrijk. Maar slechts het algemeene.²⁾ Zóó sterk, dat Prof. Kranenburg de werkingen van de individueele factoren beschouwt als „storingen van de zuivere werking van het bij allen gelijkelijk aanwezige rechtsbewustzijn.”³⁾

Op dezelfde wijze als Prof. Kranenburg bewezen heeft de gelijkheid van ieders rechtsbewustzijn, kan men bewijzen de gelijkheid van ieders gezicht: één mond, één neus, twee oogen. Dat is toch bij alle menschen zóó, en de onderlinge plaats ook. Beschrijven is altijd stelselmatig onvolledig zijn. Hoe algemeener omschrijving, hoe onvol-

¹⁾ Mr. J. J. Boasson „Het rechtsbewustzijn” in T. v. W. Jrg. VII.

²⁾ Het psychisch monisme verwaarloost het Ik. Zie Dr. J. A. dèr Mouw „Kritische Studies”.

³⁾ Aangehaald bij prof. Krabbe „Het Rechtsgezag” bldz. 69.

lediger. De grondwet van Prof. Kranenburg is zeer algemeen en zeer stelselmatig onvolledig. Al het individueele is verwijderd.

En ik hecht juist aan het individueele de meeste beteekenis: Als ik iemand liefheb of haat, dan doe ik dat niet, om datgene, waarin hij met alle andere menschen overeenkomt. Maar dan doe ik dat, om datgene, waarin hij van alle of de meeste menschen verschilt. Het algemeene heeft vooral beteekenis, omdat het bijzondere slechts als het bijzondere van het algemeene wordt ervaren. Het individueele is niet een „storing”.

Eene vergelijking: het is zeker een empirisch-gevonden grondwet van de scheepvaart, dat de schepen drijven. Maar wat zegt nu zoo eene grondwet voor de kennis bijvoorbeeld van de scheepvaartbeweging tusschen twee landen? Niets. Geen enkele practische of theoretische belangstelling wordt door kennis van die grondwet bevredigd.

Zóó is het met de grondwet van Prof. Kranenburg. Misschien niet onjuist. Maar zóó algemeen, dat geen enkele theoretische of practische behoefte door kennis daarvan wordt bevredigd. En zóó algemeen, dat geene bijzonderheden van het rechtsgevoel er door en er aan gekend worden, die wel theoretische en practische behoeften bevredigen.

En, samenvattend, deze grondwet beschrijft niet op

welke wijze de minderheid in eene staats-gemeenschap zich naar de meerderheid schikt. En nog minder bewijst die wet, dat de minderheid daartoe rechtens gehouden zou zijn.

De constructie van die gehoudenheid is en blijft de moeilijkste taak van Prof. Krabbe. En de „moeilijke vraag” van Prof. Struycken moet nog voldoende beantwoord worden, deze: „hoe komt men van het verspreide rechtsbewustzijn der millioenen individuen tot éénheid van recht”? Wat Prof. Krabbe schreef in „de Moderne Staatsidee” bldz. 50-51 is een niet-voldoende tooverformule: „Het doel eener gemeenschap kan alleen door eenheid van norm worden verwezenlijkt. Deze *eenheid van norm* heeft dus fundamenteele waarde; zij bezit *de hoogste rechtswaarde*, hooger dan de waarde, die de *inhoud* der norm heeft, omdat de eenheid van rechtsnorm *conditio sine qua non* is voor de bereiking van het gemeenschapsdoel. Dat doel kan langs verschillende wegen meer of minder goed worden verwezenlijkt, maar volstrekt *niet* worden gerealiseerd zonder eenheid van norm. Dientengevolge geeft ons rechtsbewustzijn de hoogste waarde aan die eenheid, met prijsgeving, zoo noodig, van een bepaalden inhoud waaraan men den voorkeur zou geven”.

¹⁾ „Recht en Gezag” bldz. 31.

Heeft Prof. Krabbe dit laatste empirisch vastgesteld? Hoe weet hij zóó stellig, dat het zoo is? En vooral: hoe weet hij, dat het rechtens zoo behoort te zijn? ¹⁾)

Wat hij hier doet is: formuleeren hoe hij zich schikt naar eene gemeenschap, die hem niet in ieder opzicht bevredigt.

Ervaring leert anders. Denk: het oude verbroken Rusland. En daarin allerlei zeer aanzienlijke minderheden: verdrukte volken, godsdiensten en staatkundige groepen. Geen sprake ervan, dat voor hen de eenheid der Russische regeerings-normen meer waarde had dan hun inhoud.

Prof. Krabbe kan zijn tooverformule niet missen. Want daarzonder komt hij tot rechtvaardiging van anarchie en van opstand. Prof. Scholten komt daartoe. En hij zegt dat. Al zegt hij het voorzichtig: „Recht en Levensbeschouwing” bldz. 59-60: „De wet zelve heeft waarde. Orde en zekerheid eischen gehoorzaamheid aan de wet. Ook wie meent, dat hare beslissing niet de goede is, wie zich in zijn rechtsovertuiging gekrenkt gevoelt, zal haar hebben te volgen.²⁾ Intusschen, die gehoorzaamheid heeft hare grenzen. Het recht³⁾ is niet de hoogste

¹⁾ Prof. Mr. Dr. A. A. H. Struycken: „Recht en Gezag” bldz. 37—38.

²⁾ Hoe weet Prof. Scholten dat zoo zeker? En is dat behooren een *rechts*-behooren?

³⁾ Bedoeld is „orde en zekerheid”.

waarde. Het tragisch conflict tusschen het volgen van het geldende¹⁾ recht en het leven naar eigen rechtsovertuiging kan zoo hoog loopen, dat de oplossing enkel in eigen geweten is te vinden. Onvoorwaardelijk volgen van het recht kan niet worden verlangd”.

Over den strijd tusschen het persoonlijk rechtsgevoel en de maatschappelijke orde schrijft Prof. Krabbe in „Het Rechtsgezag” bldz. 50: „Men ontsluite voor de critiek wijd open de deur en men zie bovenal niet neer op de daad welke, in conflict met het positieve recht²⁾, uit een hooger en standaard van recht verricht wordt”.

Deze zin bewijst het gebrek aan signifiſche bezinning bij onze beste rechtsgeleerden. Het gaat hier om de vraag naar rechtmatigheid of onrechtmatigheid, bijvoorbeeld van dienstweigering uit vrede-lievendheid. En nu antwoordt Prof. Krabbe: „men zie daar bovenal niet op neer”. Dat is geen juridisch begrip: ergens wel of niet op neerzien. De vraag is: recht of onrecht. Daarop moet het stelsel van Prof. Krabbe het antwoord bevatten: is dienstweigering recht of onrecht? Is straffen of niet-straffen van dienstweigeraars recht of onrecht? En ook:

¹⁾ Wat beduidt „geldend” hier? Vgl. het gebruik van dit woord door Prof. Krabbe.

²⁾ Bedoeld is: „maatschappelijke orde”. Voortdurend wordt door Prof. Krabbe en Prof. Scholten „recht” gebruikt in plaats van „orde”. De geheele strijd gaat juist over de verhouding dier beide.

hoe behooren wij rechtens te handelen tegenover dienstweigeraars? En hoe tegenover eene regeering, die dienstweigeraars wel of niet straft.

Want: de Rechtsnormen zijn niet normen waarnaar wij slechts contemplatief beoordeelen de handelingen van ons-zelve en van anderen. Maar normen, waarnaar wij actief richten onze daden. En wij eischen rechtens, dat ook anderen hunne daden richten naar het Recht.

XVIII.

Al deze moeilijkheden ontstaan door onbezonnen gebruik van uitdrukkingen: „het rechtsgevoel is de eenige bron van het recht”. Prof. Krabbe heeft het subjectieve rechtsgevoel ge-ejectieerd en ge-objectiveerd. In zijn stelsel is het een entiteit geworden in de zoogenaamde buitenwereld. Een soort van orakel, dat zonder aarzelen op iedere rechtsvraag beslist tusschen recht en onrecht.

Zoo eenvoudig is de zaak echter niet. Er zijn vele gevallen, waarin ieder van de mogelijke oplossingen rechtens iets vóór heeft en iets tegen.

Twee voorbeelden.

Ten eerste: een man en eene vrouw zijn getrouwd. De vrouw komt onder curateele. Daarna pleegt de man overspel. Hoe nu met de echtscheiding? Kan de krankzinnige vrouw de rechtsvordering instellen? Kan curator

of toeziende curator dit doen? Kan de rechtsvordering geheel niet worden ingesteld? Wat zal nu „het rechtsgevoel” hierop zeggen? Ik zou neigen tot de laatste oplossing. Maar eenvoudig met overwegingen van wetslogica en systematiek.

Ten tweede: op een onroerend goed is conservatoir beslag gelegd. Daarna wordt een hypotheek ingeschreven. Er zijn ook andere crediteuren. Hoe nu de opbrengst te deelen. Arrestant, hypothecair crediteur, andere schuldeischers. Bezwaar: arrest geeft geen voorrecht. Anders: hypothecair crediteur, arrestant gelijk met andere schuldeischers. Bezwaar: latere hypotheek gaat vóór vroeger arrest. Anders: gelijkelijk arrestant, hypothecair crediteur en andere crediteuren. Bezwaar: volstreckte nietigheid van het hypotheekrecht (in strijd met Rv. 505).

Geen dezer drie oplossingen is meer logisch of meer systematisch dan de andere. Met „recht der werkelijkheid” of „doelmatigheid in rechtswetenschap en rechtspleging” komt men niet klaar. En wat helpt het hier te weten, dat: „het rechtsgevoel de eenige bron is van het recht”. En de rechter moet een beslissing geven. Hier is een segment, waarbinnen de punt-schaal van het Recht niet komt.

Er zijn talloze vragen, die voor den rechter komen, en waarop het rechtsgevoel volstrekt niet reageert. Het is meer critisch dan scheppend. Bij zeer krasse gevallen

reageert het rechtsgevoel. En dikwijls niet eens het rechtsgevoel. Maar een gevoel van afkeer, dat wij volstrekt niet dadelijk rubriceeren kunnen. Voorbeeld: een rijke schuldeischer is uiterst streng tegen eenen armen schuldenaar. Wij haten. Recht of onrecht? Zede of onzede?

En vragen als deze: „Is de kantonrechter bevoegd voor acties tot ontbinding van overeenkomsten; wie moet den „voogd” benoemen bedoeld in B. W. 315; begint een hooger beroep in zake arbeids-contract met een dagvaarding of met verzoekschrift?” En talloze van die vragen meer. Zijn dat rechtsvragen? Het rechtsgevoel reageert hier niet. Het antwoord is rechtens onverschillig. Mits er maar gelijkheid en zekerheid, dat is orde bestaat.

XIX.

Is er geene vermindering mogelijk van al deze moeilijkheden?

Het is niet mogelijk met logische, discrete woorden rechtsintuities te symboliseeren. Maar met woorden kan men intuities suggereeren, die de recipient zelf doorleven moet. Suggestie van een intuïtie bedoel ik, wanneer ik zeg, dat men in de rechtsorde moet onderscheiden tusschen emotioneerend recht, dat recht is. En niet-emotioneerend recht, dat orde is. Onderscheiden, niet scheiden. Want

de algemeen-geldige rechtsnormen scheppen orde. En orde, die zich weet te handhaven, wordt ten slotte niet meer als onrecht gevoeld. Het eerst door dengene, die de orde-maatregelen nam of in wiens voordeel ze genomen zijn. Het laatst door dengene, tegen wien de orde-maatregelen genomen werden. Want het rechts-gevoel houdt zich van het belang niet vrij.¹⁾

Er is een orde naast het recht. En er is zelfs een orde tegen het recht in. Maar het rechtsgevoel zelf erkent de noodzakelijkheid van orde en het gevaar van wanorde.²⁾

Voorbeelden. De lagere rechter voegt zich naar vonnissen van den Hoogen Raad, zelfs wanneer hij die niet juist acht. Niet alleen in vormvragen, zooals de benoeming van den „voogd” bedoeld in B. W. 315. Maar ook in vragen van wezenlijk belang. Zooals de waarde eener enkele bekentenis in het echtscheidings-proces. (B. W. 263, 1962.)

Is de lagere rechter rechtens verplicht zich te voegen naar den hoogereren? Mr. H. Louis Israëls bespreekt deze vraag in een zijner wekelijksche bijdragen in „De Telegraaf” van Zondag 10 Juni 1917. Naar aanleiding van

¹⁾ Prof. Mr. Dr. R. Kranenburg „Over de noodzakelijkheid eener rechts- en staatsleer op psychologischen grondslag” in T. v. W. Jrg. VIII bldz. 403—405.

²⁾ Dr. Otto „Die Gewisheit des Richterspruchs” bldz. 78 „Besser ein sicheres Unrecht als ein stets unsicheres Recht.”

eene moeilijkheid tusschen den President van de Rechtbank te Amsterdam en het Amsterdamsche Gerechtshof. Het Hof had eene zaak naar den President teruggewezen: „ten einde die met inachtneming van 's Hof's beslissing verder af te doen”. De President achtte de beslissing onjuist. Moet hij zich er toch aan houden? Mr. Israëls formuleert zóó: „Kan men werkelijk van iemand verlangen, dat hij op bevel van een ander, als recht zal uitspreken, wat hij onrecht acht? Het Hof schijnt te meenen, dat hij, dit doende, alle zedelijke verantwoordelijkheid voor zijne beslissing laat ten laste van den appèlrechter, die hem bevolen heeft, maar mag een rechter zich verlagen tot een willoos werktuig in de handen van een ander rechter?”

Dat klinkt heel nobel. Maar met dezelfde woorden kan men betwijfelen of de rechter rechtens gehouden is, zich te voegen naar eene wet, die hij onjuist acht. Dat de wetgever hem voorschrijft (Wet A. B. 11) is geen rechtsbewijs. Dan blijft de vraag: is hij rechtens gebonden aan A. B. art. 11, wanneer hij die bepaling onrechtmatig acht?

Ik meen dit: de rechter kan zijn taak op twee wijzen opvatten. Ten eerste: hij kan meenen, dat zijn taak is Recht te spreken, gelijk hij meent, dat Recht is. Zonder zich te bekommeren om wetten en bestaande rechtspraak,

die hij onrechtvaardig acht. Zoo een rechter is in de maatschappelijke orde niet bruikbaar.

Ten tweede: de rechter kan erkennen, dat het Recht in eene ordelijke gemeenschap toch niet te verwezenlijken is. Hij kan in de rechterlijke macht als geheel niet meer zien dan een soort van maatschappelijke machine ter bevordering van eenen orde-toestand, die het rechtsgevoel van de gemiddelde medeleden niet al te pijnlijk kwetst. Bij die opvatting zal hij zich voegen naar bestaande wet en rechtspraak. Ook al vindt hij ze onrechtmatig.

Ik acht de laatste opvatting rechtens juist. Maar van eenen rechter, die de eerste opvatting juist acht en daarnaar handelt, zou ik niet willen zeggen, dat hij „onrecht” doet. Wel, dat hij onmaatschappelijk handelt en als rechter rechtens niet behoort te worden gehandhaafd.

Ook bij de behandeling van dit leerstuk blijkt gemis aan significante bezinning bij de goede Nederlandsche rechtsgeleerden.

Prof. Scholten schrijft bij behandeling van B. W. 315 in Asser's Handleiding: „In dergelijke formeele kwesties doen de lagere rechtscolleges wijs zich bij de beslissing van den H. R. neer te leggen”. Prof. Scholten geeft in zijn boek een objectief-subjectieve beschrijving van in Nederland geldend recht. Hij moet dus rechtswoorden gebruiken. En niet bij een zeer belangrijke vraag gebruik maken van een niet-juridisch woord: „wijs-doen”. De

vraag is, of de lagere rechter onrecht doet, indien hij zich in formeele en niet-formeele vragen niet nederlegt bij de beslissing van den H. R.

Hier dienen geen andere begrippen als: recht-onrecht, orde-wanorde.

En alleen met die begrippen dient de logisch-volgende vraag te worden gesteld en beantwoord: of de H. R. onrecht doet, wanneer hij van eene vaste bestaande rechtspraak afwijkt. Dan wel: of de H. R. slechts wanorde sticht.

Ook de schablonen-rechtspraak van Hoogen Raad en lagere colleges is macht van orde over recht.

* * *

Het volgende voorbeeld. Het verbod van eigen richting. Recht is ordelijk geweld. Eigen richting is onordelijk geweld. Van het geweld-karakter van het Recht bemerkt men niet veel. Omdat in de meeste omstandigheden bedreiging met machts-middelen van den Staat reeds voldoende is. Toch zijn talrijke wetsbepalingen onmiddellijk dreigend met geweld. Ik noem: K. 402: aan boord brengen van schepen; Rv. 444: leggen van beslagen; Rv. 117: gijzeling van onwillige getuigen; Sv. 68, enz. gijzeling van onwillige getuigen in het strafproces.

Hieruit blijkt dadelijk het ordelijk gewelds-karakter van het Recht.

* * *

Volgend voorbeeld: verjaring, bijzonder in burgerlijke zaken.¹⁾ Voor verkrijgende verjaring is goede trouw vereischt (B. W. 2000). Deze is: orde niet in strijd met het recht. Voor bevrijdende verjaring is goede trouw niet vereischt (B. W. 2004). Deze is: orde in strijd met het recht.

Ieder recht is verjaard onrecht. In de rechtsvorming is de abnormale rechtsvorming normaal.²⁾ Dat is: ieder recht heeft zijn twee mogelijkheden van het begin af in zich. Ontwikkelings-mogelijkheid en verstorings-mogelijkheid.

Bescherming van kwade trouw is strijdig met het recht. Kan vereischt worden door de orde. Ander voorbeeld: bescherming van den bezitter te kwader trouw, zelfs tegen den eigenaar. In het geheele bezitrecht vindt men heerschappij van orde over recht. In de Romeinsche bezitsleer sterker dan in de Germaansche.³⁾

Bescherming van eenen bezitter te kwader trouw is zeker strijdig met een primitief rechtsgevoel.⁴⁾ Maar de

¹⁾ Voor de gronden van verjaring in strafzaken kan men ieder leerboek van het Strafrecht raadplegen.

²⁾ Over normale en abnormale rechtsvorming: Prof. Mr. Dr. A. A. H. Struycken „Positief recht”.

³⁾ Men vindt de tegenstelling recht-orde niet nadrukkelijk bij Prof. Mr. J. van Kan „Bezitsverhoudingen”. Maar het is leerzaam deze zelf te maken bij het lezen van dat boek.

⁴⁾ Prof. Mr. J. C. van Oven in W. P. N. R. 2017 aangehaald door Prof. Mr. P. Scholten in Asser's Handleiding. Deel II bldz. 77.

noodzakelijkheid van deze bescherming wordt door het recht zelf erkend. En kan dus niet zonder meer „onrecht” of zonder meer „recht” worden genoemd.

* * *

Volgend voorbeeld. De tegenstelling: misdrijf-overtreding.¹⁾ In misdrijf, vooral in doleus misdrijf, overheerscht de onrechts-gedachte. In overtreding overheerscht de wanorde-gedachte. Een wreede moord emotioneert het rechtsgevoel, intuïtief, categorisch. Fietsen door eene straat in verkeerde richting stoort alleen de orde. En de reactie is hypothetisch.

Tusschen dit fietsen en die moord bestaat, met betrekking tot het rechtsgevoel, een wezenlijk verschil. Al zijn er onmerkbaar veel overgangen van geringe overtreding tot wreed misdrijf.

De zoogenaamde strafrechtstheorieën beproeven rechtvaardiging van de straf voor het rechtsgevoel. Dat is: inpassing in het rechtsgebouw hiervan, dat de Staat als straffende overheid zelf doet, wat hij den onderdanen als wetgevende overheid verbiedt. Het is niet toevallig, dat opstellers van strafrechtstheorieën meer rechtvaardiging zoeken voor de bestraffing van misdrijven, bijzonder met den dood, dan voor bestraffing van overtredingen.

* * *

¹⁾ Hierover: ieder goed leerboek van Strafrecht. Binnenlandsch en buitenlandsch: Van Hamel, Simons, enz.

Ten slotte nog één voorbeeld van overheersching der orde-gedachte. De wet van 1855 tot regeling en beperking der uitoefening van het recht van vereeniging en vergadering.

Het begrip „rechtspersoon” was voor 1855 in het Nederlandsche recht wel bekend: B. W. 1691, 1698. De wet van 1855 heeft de verkrijging van rechtspersoonlijkheid afhankelijk gemaakt van het vervullen van bepaalde formaliteiten. Heeft eene vereeniging die formaliteiten niet vervuld dan bestaat zij feitelijk wel. Maar rechtens niet. ¹⁾ Juist omdat hier de orde zóó heerscht over het recht, kwetsen vonnissen betreffend vereenigingen zonder rechtspersoonlijkheid het primitieve rechtsgevoel. Kritiek op zulke vonnissen is gemakkelijk en aangenaam. ²⁾ Echter: wanneer de wet van 1855 niet bestond, zou men ook onbehaaglijke vonnissen hebben gehad. Eene bestaande wet geeft natuurlijk altijd aanleiding tot onaangename vonnissen.

XX.

De verhouding tusschen recht en orde is de meestbelangrijke uit het geheele rechts-stelsel.

Hieruit volgt, dat de woorden „recht” en „orde” steeds

¹⁾ Prof. Mr. P. Scholten in Asser's Handleiding. Deel I bldz. 649.

²⁾ Prof. Mr. I. Henri Hijmans „Het recht der werkelijkheid” bldz. 5—7 en Prof. Scholten in Asser's Handleiding. Deel I bldz. 651.

bezonnen, voorzichtig moeten worden gebruikt. De Nederlandsche juristen doen dat niet. Zij gebruiken woorden als „recht”, „orde”, „rechtsorde”, „rechtszekerheid”, enz. onvoorzichtig en onbezonnen. ¹⁾

En niet minder de woorden „recht” en „gerechtigheid”. Bijvoorbeeld: Prof. Krabbe in „de Moderne Staatsidee” bldz. 37: „In de rechtsleer moeten twee begrippen: *recht* en *gerechtigheid* nauwlettend worden onderscheiden. Het spraakgebruik is onvast, vooral met betrekking tot de uitdrukking *recht*, die niet altijd tegenover gerechtigheid maar ook als synoniem daarmee wordt gebezigd. Als men bijv. spreekt van strijd met *het* recht, dan kan bedoeld zijn strijd zoowel met de geldende rechtsnormen als met dat idee der gerechtigheid.²⁾ Het is daarom noodig van den aanvang af op den voorgrond te stellen, dat, bij het onderzoek naar den grondslag der verbindbaarheid van het recht, dat woord genomen wordt in den zin van het geheel der geldende rechtsnormen. Buiten beschouwing blijft dus de vraag naar het gerechtigheidsgehalte der geldende rechtsnormen”.

Echter: dan had Prof. Krabbe moeten spreken van

¹⁾ Dr. W. Meyer „Zedelijke wereldorde” in T. v. W. Jrg. V bldz. 465. Spinoza aangehaald door Dr. W. Meyer „Bismarck en Spinoza” in T. v. W. Jrg. VI bldz. 65 „*finis imperii revera libertas*” tegenover „*imperii virtus securitas*”.

²⁾ Hiertegen: Mr. Jacob Israël de Haan „Wezen en taak der rechtskundige significa” bldz. 19.

„ordenormen” en niet van „rechtsnormen” en „geldende rechtsnormen”.

En „gerechtigheid” waarom wordt dat niet omschreven? En wat is het verschil tusschen gerechtigheid en rechtvaardigheid, wanneer Prof. Krabbe spreekt van „de idee der gerechtigheid en der rechtvaardigheid”.¹⁾

Het begrip „gerechtigheid” wordt ingevoerd in „Het Rechtsgezag” bldz. 22: „Dat er in ons bewustzijnsleven zoo iets zetelt als gerechtigheid, ligt voor ieder open en bloot. En dat die gerechtigheidsidee meer is dan een zielsstemming, waarin men zich koestert, dat zij naar buiten werkt met *verplichtende* kracht voor ons doen en laten, is deze duizendvoudige ervaring bij ons en bij anderen aan de tegenstanders ontgaan?”

Onder „gerechtigheid” verstaat Prof. Krabbe hier blijkbaar het imperatieve element in de juridische beoordeeling.²⁾ Maar heeft hij dat wel bedoeld? Altijd en overal?

Andere schrijvers gebruiken de uitdrukking „zedelijke gerechtigheid”. Voorbeeld: Dr. J. D. Bierens de Haan: „Het begrip der zedelijke gerechtigheid” in T. v. W.

¹⁾ „Het Rechtsgezag” bldz. 41.

²⁾ Over aesthetisch en imperatief element in verschillende waardeering-functies: Prof. I. J. de Bussy „Over verantwoordelijkheid” in Teylers Theologisch Tijdschrift van 1903. En Prof. A. Bruyning „Het vraagstuk van de vrijheid van den menschelijken wil” in „De Gids” van Maart 1907.

Jrg. VI bldz. 38: „Ziehier dan een gerechtigheidsbegrip, dat vrij is van alle juridische bijgedachte”.

Over „Recht en Gerechtigheid” heeft gesproken Prof. Mr. J. de Louter in de Vergadering der Letterkundige Afdeeling der Kon. Akad. van Wetenschappen van 10 April 1916. Hierin twee definities (Verslagen, bldz. 299): „Recht blijve de standvastige term voor de maatschappelijke orde door gewoonte of wet geregeld en beheerscht”. En: „Daarnevens erkenne men de gerechtigheid als de verborgen, ongenaakbare bron dier vermogens van den menschelijken geest, welke van haar bestaan een min of meer flauw besef hebben en hare imperatieven in de menschelijke samenleving trachten te realiseeren”.

Gelijkheid van „orde” en „recht” zal zeker niet door vele rechtsgeleerden worden erkend. En wat deze definitie van „gerechtigheid” betreft: met discrete logische woorden wordt die intuïtie nooit volkomen gesymboliseerd. Maar er zijn zeker woorden mogelijk, die de gerechtigheids-intuïtie beter suggereeren.

Dat een bekend rechtsgeleerde als Mr. De Louter die betere woorden niet heeft gevonden, bewijst meer dan iets, hoe noodig de volle rechtskundige significa is: beschrijvend, verklarend, critisch en vooral actief-scheppend.

XXI.

Wat wij „recht” noemen is dus twee vereenigd: het

recht, individueel, categorisch, intuïtief. En de orde, sociaal, hypothetisch, logisch.

Hoe is nu daaruit de meerderheidsregeering te verklaren en te rechtvaardigen?

Te verklaren: door de behoefte aan orde, waarvoor wij, binnen zekere grenzen, meer of minder van onze rechtsverlangens laten vallen. Aldus Prof. Kranenburg: „Zeer spoedig zal een evenwichtig man niet tot ongehoorzaamheid overgaan, juist omdat hij in wanorde, revolutie, onlusten opzichzelf een groot kwaad ziet, dat alleen door het gevaar voor nog grootere euvelen kan worden opgewogen”. ¹⁾ En Prof. Struycken in „Recht en Gezag” bldz. 33: „Geen verstandig mensch zal steeds zijne gedragingen door zijn rechtsgevoel of rechtsbewustzijn laten bepalen”. En Hegel in „Grundlinien der Philosophie des Rechts” § 268 Zusatz, slot: „Durch die Gewalt, meint die Vorstellung oft, hange der Staat zusammen, aber das Haltende ist allein das Grundgefühl der Ordnung, das Alle haben”.

Te rechtvaardigen? Dat wil zeggen: is de waarde van de maatschappelijke orde eene rechts-waarde? Neen. Rechtvaardigen is: zuiver inpassen in een rechts-stelsel. Maar orde is geen recht. Wie gedreven door zijn rechtsgevoel in opstand komt tegen zijne gemeenschap handelt

¹⁾ „Over de noodzakelijkheid eener rechts- en staatsleer op psychologischen grondslag” in T. v. W. Jrg. VIII bldz. 405.

rechtmatig. Maar de andere gemeenschaps-leden, die gedreven door hun rechtsgevoel, hem bedwingen, handelen niet minder rechtmatig. Een geheel is niet de som van zijne deelen. Een gemeenschap is niet de som van zijne genooten. Orde is niet recht.

In de maatschappelijke verstandhouding zien wij dus twee complementen onafscheidelijk: het intuïtieve rechts-element. En het logische orde-element.

Het intuïtieve en het logische vinden wij in elke verstandhouding. Ook tusschen Ik en Niet-Ik.¹⁾

Dus vinden wij het intuïtieve en het logische ook in ieder symbolensysteem terug. De goede significus zal intuïtieve begrippen symboliseeren met symbolen, die ook in signifisch gelijkgerichte stelsels dienen voor symboliseering van intuïtieve begrippen. Zoo zal hij logische begrippen symboliseeren met symbolen, die ook in signifisch gelijkgerichte stelsels dienen voor symboliseering van logische begrippen.

¹⁾ Dr. G. H. van Senden „Godsdienstbewustzijn en Wereldbeschouwing” bldz. 7 v. v. Dr. J. van den Bergh van Eysinga—Elias „De religie en het ondenkbare” in T. v. W. Jrg. II. „Wederwoord” door G. H. van Senden in T. v. W. met deze noot op bldz. 70: „Worden hebben altijd eene redelijke beteekenis, maar hunne bedoeling is vaak geenszins uitgeput, wanneer deze is aangewezen”. En eene bespreking van „Godsdienstbewustzijn en Wereldbeschouwing” door Dr. J. van den Bergh van Eysinga—Elias in T. v. W. Jrg. VI bldz. 520, signifisch zeer belangrijk.

En dit is de belangrijke signifische tegenstelling: intuïtieve taal tegenover logische taal. Beter dan de verwarrende tegenstelling van spreektaal en schrijftaal.

In de woorden kan men onderscheiden: logische, algemeene, begripswaarde. Een intuïtieve, persoonlijke, gevoelswaarde. ¹⁾ Daartusschen: de sociale waarde. ²⁾

In het Gedicht kan men onderscheiden: logische, algemeene maat. Een intuïtief, persoonlijk rhytme. ³⁾

Bij lezen en schrijven kan worden onderscheiden tusschen logische interpunctie en de intuïtieve, persoonlijke interpunctie. ⁴⁾

¹⁾ Prof. Dr. C. G. N. de Vooy's „De „gevoelswaarde'' van het woord'' in N. T. Jrg. I bldz. 158.

²⁾ Prof. Dr. J. J. Salverda de Grave „Taalstudie en taalonderwijs volgens de methode van Bally'' in N. T. Jrg. V bldz. 214 „De taal als middel van gemeenschap met de maatschappij''. En vooral Dr. J. M. Hoogvliet „Gewoon lezen en schrijven'' in „De Tijdspiegel'' van 1911 bldz. 323. „Men heeft in de eerste plaats twee principieel verschillende taalformatiën te onderscheiden, n.l. de *ontboezemingstaal*, die zich uitsluitend met gevoels- of gewaarwordingseffekten bezighoudt en die elk van deze effekten door een *als absolute eenheid* gedachte klankenverbinding weergeeft. En de *begrippentaal*, die *gedachten* uitdrukt door het in bepaalde *orde* en onderlinge verhouding oproepen van *verschillende voorstellingen*, die elk afzonderlijk *buiten* de sfeer van het individueel gevoelen of gewaarworden liggen.''

³⁾ Ds. J. Jac. Thomson over „Het Joodsche Lied'' in „Stemmen des Tijds'' van Juni 1916 bldz. 418.

⁴⁾ J. H. van den Bosch „Over interpunctie in grondtrekken voor het taalonderwijs'' in N. T. Jrg. I bldz. 61—63, en Dr. Jac. van Ginneken „Handboek der Ned. Taal'', Deel II bldz. 542, slot.

Ook in Gebouwen¹⁾ en ook in de Muziek²⁾ vindt men en het logische en het intuïtieve.

Ook het begrip van „vertalen” wordt veel duidelijker wanneer wij rekening houden met de tegenstelling: intuïtie-logica.

Nooit zal men een woord vinden in de eene taal met precies dezelfde begripswaarde, gevoelswaarde en sociale waarde als in de andere taal. Welke van de drie waarden zal men nu het meest trachten te behouden? Bij het vertalen van gedichten: gevoelswaarde. Bij vertalen van verzoekschriften: sociale waarde. Bij vertalen van handelscontracten en staatkundige verdragen: begripswaarde. Wanneer de beide betrokken begrippen geene ongeveer gelijke waarde hebben is eene eigenlijke „vertaling” niet mogelijk. Woorden als: *émancipation*, *conseil judiciaire*, *vol*, *escroquerie*, kunnen niet worden „vertaald” als *maison*, *étale*, *arbre*, *oiseau*. Bij het maken van uitleveringstractaten is dat vaak gebleken.

Geene verstandhouding is dus zonder haar intuïtie en haar logica. De verhouding van beide elementen wordt bepaald door den aard van de verstandhouding en door de grootte van de gemeenschap.

¹⁾ Opstellen van Dr. A. Pit in T. v. W. Jrg. I, III, IV, V, VIII, IX, X en XI.

²⁾ Ester Vas Nunes: „Wetten der toonkunst in het licht der Idee” in T. v. W. Jrg. III.

Vandaar, dat in een staat van millioenen de verstandhouding eene emotielooze orde is. Met weinig intuïtief, persoonlijk recht. Wel kan door de orde eene emotie heenvaren: naderende oorlog, naderende vrede.

Vandaar ook, dat de algemeene verstandhoudingsvormen emotie-loos zijn: tijd, ruimte, tal, gewicht. Vergelijk emotieloos: „de soldaten liepen tachtig K.M.” En gemotioneerd: „de soldaten liepen tot zij er bij neervielen”.

Een gulden is een volkomen emotie-loos symbool van geleden leed en vreugde. Maar ook van toekomstig leed en vreugde. Het is onmogelijk van iederen gulden te weten in welke goede en droeve omstandigheden hij dienst heeft gedaan. En in welke goede en droeve omstandigheden hij nog zijnen dienst zal doen. Maar daarom kunnen wij ons herinneren dit: „Geld, als alle ding is geest. Geest van herinnering aan arbeid en derving, geest van verwachte bevrediging van behoeften, verleden leed en komende vreugde”.¹⁾

Vinden wij dus in elke verstandhouding intuïtie en logica vereenigd, in geen enkele vinden wij ze gescheiden. Want de logische verzekerdheid wordt intuïtief aanvaard. En geene intuïtie is van haar redelijkheid verlaten.²⁾

¹⁾ Prof. G. Mannoury: „Geld als Geest” in „De Tribune” van Maart 1917.

²⁾ Dr. J. van den Bergh van Eysinga—Elias in T. v. W. Jrg. VI

Een belangrijke taak van de sociologische rechtswetenschap is dit: vaststelling der logische en intuïtieve elementen in de maatschappelijke verstandhouding.¹⁾

Daarom is een belangrijke taak van de rechtskundige signifiica dit: critisch-beschrijvend vaststelling der logische en intuïtieve elementen in het symbolen-systeem van het Recht.

Actief-scheppend: de bouw van noodige, nieuwe, intuïtieve en logische symbolen.

bldz. 522 „Het redelijk denken zoekt geen *bewijs* meer om eigen geldigheid op verstandelijke wijze in iets anders: het *begrijpt* zichzelf als eenheid van het intuïtieve en het logische.

¹⁾ Prof. Dr. Eugen Ehrlich „Grundlegung der Soziologie des Rechts”.
